Osmanlı Zâbitinin Kaleminden Balkan Orduları

Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan, Karadağ ve Romanya

Ahmed Sedad

hazırlayan
Fatih Fırat

sonçağ kültür

OSMANLI ZÂBİTİNİN KALEMİNDEN

BALKAN ORDULARI

(BULGARİSTAN, YUNANİSTAN, SIRBİSTAN, KARADAĞ VE ROMANYA)

AHMED SEDAD

HAZIRLAYAN: FATİH FIRAT

sonçağ akademi

Kitabın Adı : OSMANLI ZÂBİTİNİN KALEMİNDEN BALKAN ORDULARI (BULGARİSTAN, YUNANİSTAN, SIRBİSTAN, KARADAĞ VE ROMANYA) AHMED SEDAD

Yazar : Fatih FIRAT

1. Baskı : Aralık 2022 ANKARA

Yayın Yönetmeni : Sinem ZORLU
e-ISBN : 978-625-6398-24-5
Yayın No : 1928

© Fatih FIRAT

Tüm hakları yazarına aittir. Yazarın izni alınmadan kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, çoğaltılması yapılamaz. Yalnızca kaynak gösterilerek kullanılabilir.

SONÇAĞ AKADEMİ

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı No.: 48/49 İskitler 06070 ANKARA

T / (312) 341 36 67 - GSM / (533) 093 78 64

www.soncagyayincilik.com.tr

soncagyayincilik@gmail.com

Yayıncı Sertifika Numarası: 47865

BASKI VE CİLT MERKEZİ

UZUN DİJİTAL MATBAA, SONÇAĞ YAYINCILIK MATBAACILIK TESCİLLİ MARKASIDIR.

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı No.: 48/48 İskitler 06070 ANKARA

T / (312) 341 36 67

www.uzundijital.com

uzun@uzundijital.com

Fatih Fırat, 1992 yılında İstanbul-Eminönü'nde doğdu. İlk ve Ortaokulu Cevrikalfa'da ve liseyi Kadırga Endüstri Meslek'te tahsil etmiştir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Lisans ve Yüksek Lisans mezunudur. Doktorasının bir kısmı İstanbul Üniversitesi ve halihazırda Karabük Üniversitesinde devam etmektedir. Aynı zamanda Karabük Üniversitesi Tarih Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak bulunmaktadır. Çalışma alanları Son Dönem Osmanlı Balkanları (Bulgaristan) ve Askeri Tarihidir.

İletişim:fatihfirat@karabuk.edu.tr

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....vii

AHMED SEDAD DOĞRUEL'İN HAYATI VE ESERLERİ.....viii

GİRİŞ.....1

BULGARİSTAN ORDUSU

Merâtib-i Askeriye.....3

Sunûf-ı Muhtelife Kıtaâtı.....4

Piyade.....4

Süvari.....6

Sahra Topçusu.....7

Kale Topçusu.....9

Kıtaât-ı Fenniye.....10

Nakliye Teşkîlâtı.....10

Sıhhiye Teşkîlatı.....10

Hayvan Tedariki.....11

Büyük Kumanda Heyetleri ve Büyük Cüz'-i tamlar.....11

Hâtime.....14

Yunanistan Ordusu Ahvâl ve Tensîkât-ı Askeriyesinden Bir Nebze

Yunanistan'ın Usûl-ı İdâresi, Mesâha-ı Sathiyesi ve Nüfusu, Bütçesi ve Bütçe Mahsûsu.....15

Emir ve Kumanda ve İdâre-i Merkeziye.....15

Hizmet-i Askeriye ve Mükellefîyet ve Devâir-i Askeriye.....15

Piyade.....17

Süvari.....18

Sahra Topçusu.....18

Sunûf-ı Fenniye ve Muavene.....19

Mekâtib-i Askeriye.....20

Küçük Zabîtân ve Zabîtân Heyeti....21
Maaşât-ı Seneviye....23
Esliha-ı Nâriye-i Hafîfe ve Sakîle....23
Kuvve-i Umûmiye ve Seferberlik....25
Yunanistan Kuvve-i Bahriyesi....28
1908 Senesinde Yunan Donanması....28

SIRBİSTAN ORDUSU

Sırbistan Ordusunun Ahvâl ve Tensîkât-ı Askeriyesi

Sırbistan'ın Usûl-i İdâre ve Mesâha-i Sathiyyesi ve Nüfusu....30
Bütçe ve Bütçe Mevcûdu....30
Emir ve Kumanda ve İdâre-i Merkeziye....31
Hizmet-i Askeriye Müddeti....31
Mükellefiyet-i Askeriye....32
Taksîmât ve Merâkiz-i Askeriye....33
Ordu-yı Millinin Birinci Hat Kuvve-i Askeriyesi....34
Piyade Kıtaâtı....34
Sahra Topçusu....37
Kale Topçusu....38
Sunûf-ı Fenniye....40
Sunûf-ı Muâyene....41
Seyyâr Orduya Müteallik Teşkîlât-ı Müteferia-i Seferiye....42
Büyük Cüz'-i tamlarla Birinci Hat-ı Kuvve-i Askeriyenin Hülâsası....44
Ordu-yı Millinin İkinci Hat-ı Askeri....45
Mekâtib-i Askeriye....46
Küçük Zâbitân Heyeti....47
Heyet-i Zâbitân....47

Esliha-ı Nâriye-i Hafîfe 48
Esliha-ı Nâriyye-i Sakîle 49
Melbûsât ve Teçhîzât 50
Tahkîmât 51
Ordu-yı Millinin Üçüncü Hat-ı Asâkiri ve Müstahfızlarm 52
Seferberlik ve Kuvve-i Umûmiye 52
Sunûf-ı Muhtelifenin Usûl-ı Tabiyesi 55
Piyadenin Usûl-ı Muhârebesi 55
Süvarinin Usûl-ı Muhârebesi 58
Topçunun Usûl-i Muhârebesi 60
Kıyâfet-i Askeriye 61
Kıymet-i Askeriye 62
Hâtime 63

KARADAĞ ORDUSU

İfâde-i Merâm 64
Karadağlılarda Sevkülçeyş 65
1876-1878 Tarihlerinde Karadağ Ordusu Ahvâl-i Maddiye ve Maneviyesi 65
Karadağlıların “Mostar” Üzerine Taarruzu 69
Karadağlıların Antivari Üzerinde Taarruzu 79
Karadağlılarda Usûl-ı Tâbiye 81
Karadağlılarda Sevkü’l-çeyş ve Tabiye 85
Usûl-i Müdafaa 85
Hatime 89

ROMANYA ORDUSU AHVAL VE TENSÎKAT-I ASKERÎYESİ

Romanya’nın Usûl-i İdâre ve Mesâha-i Sathiyesiyle Nüfusu 91
Bütçe ve Bütçe Mevcudu 91

Emir, Kumanda ve İdâre-i Merkeziye 91
Hizmet-i Askeriye Müddeti ve Mükellefiyet 92
Taksimât ve Merâkiz-i Askeriye 93
Piyade 94
Süvari 95
Sahra Topçusu. 96
Kale Topçusu ve Topçu Müessesatı 98
Sınıf-ı Fenniye 98
Sunûf-ı Mu'âvene 100
Mekatip-i Askeriye 100
Küçük Zabitân ve Heyet-i Zabitân 102
Esliha-i Nariye-i Hafife 105
Esliha-i Nariye-i Sakile 106
Tahkimat 108
Seferberlik ve Kuvve-i Umumiye 110
Kuvve-i Bahriye 113
Bahrî Filoyu Teşkil Eden Sefain 113
Nehrî Filoyu Teşkil Eden Sefain 113
Hatime 114
SONUÇ 115
KAYNAKÇA 116

ÖNSÖZ

Bu çalışma Osmanlı kurmay zabitlerinden Ahmed Sedad Bey'in Balkan orduları hakkında müstakil ve detaylı bilgiler veren risalelerini latin alfabesine aktarılması mahiyetindedir. Ahmed Sedad'ın Bulgaristan Ordusu, Yunanistan Ordusu Ahvâl ve Tensîkât-ı Askeriyesinden Bir Nebze, Sırbistan Ordusunun Ahvâl ve Tensîkât-ı Askeriyesi, Karadağ Ordusu ve Romanya Ordusu Ahvâl ve Tensîkat-ı Askeriyesi adlı risaleleri Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Özege Kataloğundan istifade edilerek hazırlanmıştır.

Ahmed Sedad, Balkan Harbi öncesi kaleme aldığı bu risalelerde, devletlerin yönetim şekli, nüfus, bütçe, askeri eğitim, komuta kademeleri, askeri sınıf; piyade, süvari, sahra topçusu, kale topçusu, fen, nakliye, sıhhiye teşkilatları ve bahriyedeki değişim ve dönüşümleri nizamlı bir şekilde anlatmıştır. Ayrıca orduların kıyafetleri hakkında tafsilatlı bilgi vermiştir.

Hususen bu risalelere bakıldığında Balkan devletleri arasında Osmanlı Devleti için en anlaşılması gereken ve askeri gelişiminde mühim bir konuma ulaşan Bulgaristan ordusunu ön plana çıkarmış ve o cümleleri şu şekildedir:[1]

"Bulgaristan'da son senelerde ordunun terakkiyât-ı hâzıraya kuvve-i tensîkine büyük bir gayret ve vukûf ile çalışılmıştır. Vakt-i hazarî mevcûdunun bir düzüye artırılması ve yeni yeni birçok teşkîlat yapılması ve mevcûd tensîkâtın tadîli, eskisine nazaran Bulgar ordusunun kıymetini artırmıştır. Bu cihetle mezkûr ordunun tensîkât ve teşkîlat-ı hâzırasının mütalaası her osmanlı zâbiti için pek mühim ve ahvâl-i hâzıra sebebiyle âdetâ farz-ı ayndır."

Ahmed Sedad, her bir risalede müstakil bir şekilde devlet ve ordudan bahsetmiş olmakla birlikte bu orduların diğer Balkan ve Osmanlı devletleriyle de mukayese etmektedir. Bu karşılaştırmalar ordunun teçhizatı, nüfusu, bütçesi ve coğrafi imkanları üzerinde olmuştur.

Bu risaleler hitam başlığıyla genel bir değerlendirme yapılarak nihayet bulmaktadır. Yalnızca "Yunanistan Ordusu Ahvâl ve Tensîkat-ı Askeriyesinden Bir Nebze" adlı risalenin hitamı bulunmamaktadır.

[1] Ahmed Sedad, *Bulgaristan Ordusu*, Hürriyet Matbaası, Dersaadet, 1324, s. 3.

AHMED SEDAD DOĞRUEL'İN HAYATI VE ESERLERİ

Ahmed Sedad'ın hayatı hakkında bilgiler oldukça kısıtlıdır. 1884 yılında İstanbul'da doğmuştur. 1901'de Harp Piyade Zabiti, 1904'te Erkan-ı Harbiye yüzbaşısı olarak mezun olmuştur.[2] Sultan Abdülhamid'in hükümdarlığı devrinde Mekteb-i Harbiye mezunu 5 zabit Rusya'ya eğitim amacıyla gönderilmiştir. Erkân-ı Harp Yüzbaşı Salih Sabri ile Piyade Yüzbaşı Ahmed Sedad, Rusça eğitimi almak üzere 1887'de Petersburg'a gönderilmiştir. Her iki zabit, orada Hassas Ordusu zabitlerinin nişan talimi aldıkları mektebe kabul edilmişlerdir. Eğitim dönemi sırasında rütbeleri terfi ve nişanlarla taltif edilmiştir.[3]

Ahmed Sedad İstanbul'a avdet ettikten sonra Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Tercüme Şubesinde göreve başlamıştır. Mekteb-i Harbiye'de Rusça muallimliği de yapmıştır. Ayrıca Rusça-Türkçe Cep Lügati, Rusçadan Türkçeye Mukâleme, askerî terimleri kapsayan Rusça-Türkçe Lügati, Mekteb-i Harbiye'de talim edilen Rusça ve Türkçe Gramerdir.[4]

Ahmed Sedad, Balkan, Çanakkale ve Millî Mücadeleye katılmıştır. 1919'da Harp Akademisi Müdürlüğü, 1920'de de Genelkurmay İkinci Başkanlığı İkinci Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur. Ocak 1932'de Millî Savunma Bakanlığı Müsteşarı olmuş ve 1933'te Harita Genel Müdürlüğüne atanmıştır. Mart 1940'a kadar bu vazifede bulunduktan sonra tekrar Millî Savunma Bakanlığı Müsteşarlığına ve buradan sonra 9. Kolordu Komutanlığına tayin edilmiştir. 25 kadar eseri, çeşitli nişan ve madalyaları vardır.[5]

Ahmed Sedad Doğruel'in kaleme aldığı eserler şu şekildedidir:

1. Erkân-ı harbiye Vezâifi ve Terbiye Tatbikatı Meseleleri
2. Ordumuzda Terakki Umdeleri
3. Harb-i Umûmi Tecâribine Müstenid Ta'biye-i Esasiye
4. Harb Arkadaşı Yeni Muhtıra-ı Askeri
5. Mekâtib-i Harbiye-i Şâhâne Ta'biye Tediresine Mahsûs Rehber
6. Yeni Hidemât-ı Seferiye Nizamnâmesinin İzahı
7. Rusça-Türkçe Lügatı
8. Piyade Yüzbaşılığım
9. Tabur Kumandanı
10. Ordumuzda Terakki Umdeleri
11. Bulgaristan Ordusu
12. Yunanistan Ordusu Ahvâl ve Tensikat-ı Askeriyesinden Bir Nebze

---

[2] Ahmed Sedad, *Rusça-Türkçe Lügat*, Haz. Uğur Gürsu, Akademi Titiz Yayınları, İstanbul, 2016, s. 8.

[3] Mustafa Gençoğlu, "Sultan II. Abdülhamid'in Yurt Dışı Eğitim Politikası", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 2014, C. 4, S. 2, s. 39.

[4] Mustafa Gençoğlu, *a.g.m.,* s. 39.

[5] Ahmed Sedad, *a.g.e.,* s. 8.

13. Sırbistan Ordusu Ahvâl v e Tensikat-ı Askeriyesi
14. Karadağlılarda Sevkü'l-ceyş ve Ta'biye
15. Romanya Ordusu Tensikat-ı Askeriyesi

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'ne karşı bağımsızlıklarını ilan eden Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan, Karadağ ve Romanya, Balkanlarda varlıklarını milli kimlik üzerinden koruyabilmek ve tarihi iddialarını gerçekleştirebilmek için askeri yönden teşkilat ve teçhizat bakımından sürekli hazırlık halinde olmuşlardır.

Balkan devlet ordularının gelişimi Osmanlı zabitlerin dikkatini çekmiştir. Bu devletlerin kendi aralarında bir rekabet olmakla birlikte ortak hedefleri Makedonya topraklarıdır. Orduları mukayese etmek gerekirse, Bulgar ordusu, en büyüğü ve en kuvvetli orduya sahipti. Maneviyatları yüksek ve savaş alanında düşmanla çarpışmaya daha istekliydiler. Yüksek komuta kademesine sahip ve iyi teşkil edilmiş bir komuta sistemine sahiplerdi. Sonrasında Sırp orduları gelmektedir. 19. yüzyılın başlarında bir dizi savaş tecrübelerine sahiplerdi. 1906'dan sonra bir dizi yenileşme sürecine girilmiştir.[6] Karadağ ordusu sayıca Yunan ordusu kadardır. Fakat kabiliyet ve cesaret olarak Yunan askeri gücü karşısında daha kuvvetli bir pozisyonu vardı.[7] Romanya ordusunun diğer Balkan devletlerinden ayıran en bariz özelliği nüfusudur. 1912 yılına gelindiğinde 7 milyon nüfusa sahip olan Romanya, Balkan devletlerine karşı bir üstünlük sağlamıştır.[8]

Balkan devletlerinin en önemli meselesi Makedonya idi. Osmanlı yönetiminde bulunan bu topraklar üzerinde iddia sahibi olan Balkan devletleri, kendi aralarındaki sorunları çözmeden önce, Osmanlı Devleti'ni ortadan kaldırmak üzerine ittifak etmişlerdir. Bu birliktelik Osmanlı Devleti'ni Balkan coğrafyasında çekilmesine sebebiyet vermiştir.

---

[6] Philip S. Jowett, *Balkan Harpleri'nde Ordular 1912-13*, Çev. Emir Yener, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 16-21.

[7] Seda Tan, "Balkan Savaşları Öncesinde Balkan Devletlerinin Askeri Durumuna İlişkin İki Osmanlıca Kaynak", Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, C. 5, S. 16, s.

[8] Abidin Temizer, "İkinci Balkan Savaşı'nda Romanya", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 7, S. 31, s.407.

BULGARİSTAN ORDUSU

Bulgaristan'da son senelerde ordunun terakkiyât-ı hâzıraya kuvve-i tensîkine büyük bir gayret ve vukûf ile çalışılmıştır. Vakt-i hazarî mevcûdunun bir düzüye artırılması ve yeni yeni birçok teşkîlat yapılması ve mevcûd tensîkâtın tadîli, eskisine nazaran Bulgar ordusunun kıymetini artırmıştır. Bu cihetle mezkûr ordunun tensîkât ve teşkîlat-ı hâzırasının mütalaası her osmanlı zâbiti için pek mühim ve ahvâl-i hâzıra sebebiyle âdetâ farz-ı ayndır.

Bulgaristan, Rumeli-i Şarkî'de dâhil olduğu halde 97.345 kilometre terbî'nde olup 4 milyon ahaliyi câmi'dir. Bu Miktâr nüfusun yalnız 600 bininin müslüman olduğu söyleniyor.

1907-1908 seneleri bütçe-i askeriyesi- 28.321.804 frank olduğundan umûmi bütçenin takrîben dörtte birini teşkîl eder ki Miktâr nüfusa nazaran ahaliden her ferd, 7,5 franktan aşağı isâbet etmez.

El-yevm meri'i-ül-icrâ olan ahz-ı asker kanunnamesi 1903 senesi kanun-ı evvelin otuz birinde neşredilmiş olan kanundur.

Bu kanun mûcibînce her Bulgar 46 yaşına kadar hizmet-i askeriye ile mükelleftir. Hizmet-i askeriye mükellefiyeti 21 yaşından bed' İle 46 yaşını ikmâl edinceye kadar 26 sene imtidâd ve bervech-i âti sınıflara aksâm eder:

Piyade	2 sene	Sınıf-ı saire	3 sene
İhtiyât	18 sene	Sınıf-ı saire	16 sene
Mustahfız	-	Sınıf-ı saire	-
Birinci Sınıfta Piyade	4 sene	Sınıf-ı saire	5 sene
İkinci Sınıfta Piyade	2 sene	Sınıf-ı saire	2 sene
Yekûn	26 sene	Sınıf-ı saire	26 sene

Harp halinde 17 yaşında, 20 yaşına kadar olan genç kimseler dahî silahaltına celp olunurlar. Tahsîl-i âlî gören gençlerle muayyensiz ve sâire dahî 6 aydan bir seneye kadar bir hizmet-i maksûre ifâ ederler. Müslümanlar her sene muhassas bir bedel-i askeri vermekle mükelleftir. Kıtaât-ı mezunenin her sene talîm zamanları mukannen olup:

Muvazzaf ordu efrâd-ı ihtiyâtiyesi	3 hafta
Birinci sınıf mustahfız efrâdı	1 hafta
İkinci sınıf müstahfız efrâdı	3 gün (talîm görürler)

Her sene taht-ı silâha alınan efrâdın miktârı sene başına artarak geçen sene 47 bin mevcûduna bâliğ olup bundan azamî olarak 22.625 neferi 2 veya 3 sene ve 24.375 neferi dahî 6 ay müddetle silahaltına davet olunmuştur.

Kur'a efrâdı meyânında bazı esbâb altında taht-ı silaha gelemeyenlerin celp olunanların beşte birinden az olması şayân-ı dikkattir.

Geçen seneki bütçeye göre mevcûd hâzırî 3278 zâbit ve memur ile 54737 silahendaza baliğ olacaktı. Halbuki hakîkatte silahendâzların miktârı bütçede musarrah adedleri epeyce tecavüz ederek ihtiyâtlar dâhil olmadığı halde hemân takrîben 60 bin nefere resîde olmuştur.

Merâtib-i Askeriye

Bulgar ordusunda bervech-i âtî küçük zâbitân rütbeleri mevcûddur: İkinci sınıf küçük zâbitân, kıdemsiz küçük zâbitân, birinci sınıf küçük zâbitân, kidemli küçük zâbitân, baş çavuş.

İkinci sınıf küçük zâbit rütbesi azdan az bir sene hizmet etmiş olan efrâd icrâ edilecek bir imtihânda isbât-ı ehliyet ettikleri takdîrde teveccüh olunur.

İkinci sınıf küçük zâbitân, birinci sınıf küçük zâbitliğe terfî' edebilmek için azdan az bir sene ve birinci sınıf küçük zâbitân baş çavuşluğa terfi' edebilmek için yine azdan az üç sene hizmetten sonra terk-i tezkire eylemeye mecbûrdurlar.

Birinci sınıf küçük zâbitân 3 sene ifâ-yı hizmetten sonra 660 ve başçavuşlar 790 franktan ibâret tahsîsât-i seneviyeye nâil olurlar.

Küçük zâbitân heyetinin terbiye-i fikriye ve içtimâiyesini terakki ettirmek için son senelerde pek çok tedâbîre tevessül olunmuştur. Bundan başka küçük zâbitâna muharebede terettüp edecek vezâif-i nokta-ı nazardan yetiştirilmeleri için her alayda bir kıdemli yüzbaşı memur edilmiş ve bilcümle hidemât ve vezâife-i müteallik kavâinîn ve nizâmâtın tedrîsi mesuliyeti zâbit-i mûmâileyhe bırakılmış ve geniş bir salâhiyet bahşedilmiştir.

Taksîm-i imâl, hizmet-i hâricindeki iştigâlât-ı müfîde, konferanslar, küçük mikyâsta ta'biye-i mesâili ve daha bunlara benzer vesâit ile küçük zâbitânın kuvve-i müfekkire ve muhâkemelerinin artırılmasına çalışılıyor. Vazîfede şevk ve iştiyak aranır. Harbiye Nezaretinin tamîmî mûcibince her

teftişi müteakip yapılacak levâihe küçük zâbitânın dahî malûmât-ı nazariyeleri derç olunur. Zâbitânın silsile-i merâtibi alman ordusunda olduğunun aynıdır.

Bulgar ordusunda 3100 muvazzaf zâbit vardır. Bu zâbitân Sofya mekteb-i harbiyesinde ikmâl-i tahsîl etmişlerdir. Miktârı 1500 baliğ olan ihtiyât zâbitânı ise kısmen tahsîl-i âlî ve idâdî görmüş gençlerden ihtiyât zâbitânı "*mektebine devam ile 11 ay tahsîl görmüş*" ve bâdehu kıtaâtta dahî ihtiyât zâbıtı nâmzedi olarak üç ay hizmet görmüşler ve kısmen de terk-i tezkire ederek muvazzaf orduda 5 sene ifâ-yı hizmet etmiş olan küçük zâbitlerdir. Vakt-i seferde silahaltına davet olunacak olan zâbitân mûmâileyhim asıl muvazzaf ordu zâbitânı gibi imtiyâzâta mazhar olacakları misillü aynı elbise ve üniformayı eksâ edecekler ve anlara muayyen muhassasât alacaklardır.

Heyet-i zâbitânın bi'l-fi'l yetiştirilmesi husûsunda da senîn-i ahîrede pek büyük himmetler edildi. 1904 kânûn-ı evvelinde Harbiye Nezareti tarafından neşredilen emirnâme mûcibînce fırka kumandanları mıntıkaları dâhiline mahsûs olarak tertîp edilen sevk-ül-çeyş-i ta'biye yahud büyük mikyâsta idâre-i askeriyeye müteallik mesâili-i hal eder ve ettirirler. Bu meselelerden maksat civâr hükümetlerden biriyle bir harp vukû'nda zuhûr edecek mühim vaziyetlere hâdim esâslı mutâla'ta destres olmak ve müdâfa'a-ı memleket mesele-i esâsiyesine dair büyük kumandanlarının ittihâd-ı efkârını istihsâl eylemektir. Bundan mâ'ada harbiye nazırı her sene 10/15 gün kadar fırka kumandanları ile birlikte seyâhatlar icrâsına da teşebbüs eylemiştir. Liva ve alay kumandanlarının yetiştirilmesi dahî fırka kumandanına aittir. Fırka kumandanları mûmâileyhî kışın ve ilkbaharda bazı seyâhatlar icrâsı ve bazı nazarî ve tatbîkî tabiye-i mesâilî tertîp ve halli ile yetiştirmeye gayret eder. Alay erkânını teşkîl eden zâbitân dahî alay kumandanları tarafından aynı sûretle yetiştirilir. Yüzbaşı ve mülâzımları harp oyunları oynatmak konferanslar vermek amelî ve nazarî ta'biye ederek hallettirmek gibi vesâite bilmürâca'a yetiştirmek tabur kumandanlarının cümle-i vezâifindendir.

Muvazzaf zâbitân arasında vazîfe ve mesleğe karşı muhabbet ve terakki için ciddi gayet mevcûddur. İhtiyât zâbitânının yetiştirilmesi hengaminde masrûf olan himmet anlardan dahî bir harp vukû'nda layıkıyla istifâde edebileceği zehâbını hasıl ediyor. Her sene bu sınıf zâbitândan mühim bir miktâr yetiştirilip son senelerde dahî mevsim-i seyf-i devr-i talîminde 737 küçük zâbit bir ay talîm ve ifâ-yı vazîfe etmişlerdir.

Sunûf-ı Muhtelife Kıtaâtı

Piyade

Bulgar piyadesi vakt-i sulhde beheri iki taburlu 36 alaydır. Her taburu 4 bölük veyahut 8 nısf bölüktür. Şimdiye kadar destres olunan malûmâta göre vakt-i harbde her nısf bölük bir bölük haline girecek şu sûretle her taburdan iki tabur teşkîl edecek ve vakt-i hazarda mevcûd olan 72 tabur yerine 144 tabur vücûda gelecektir. Bundan mâadâ seferberlik halinde muvazzaf ordu efrâd-ı ihtiyâtiyesinden de dörder bölüğü dörder taburdan mürekkep 18 ihtiyât alayı vücuda getirilmesi ağleb-i ihtimâl olduğundan mevcûd seferî olmak üzere bâlâda irâe edilen 144 tabura 72 tabur daha zamm ve ilave etmek lazım gelir. Mâmâfih efrâd-ı ihtiyâtiyeden teşekkül edecek işbu 72 tabur için icâb eden kadro bizdeki redif heyet-i zâbitânı misillü vakt-i hazarda mevcûd olmayıp yalnız ihtiyât zâbitânı vardır. Bulgar ordusunda elyevm mevcûd olan efrâd-ı ihtiyâtiyenin şâyân-ı istifâde olan miktârından

muvazzaf ordunun kâffe-i kıtaâtın seferberliğinde arz ihtiyaç eylediği miktâr tenzîl olunursa geriye 7572 nefer kalıyor ki bu efrâd ve miktârı 1500'e baliğ olan ihtiyât zâbitânıyla bâlâda mezkûr 72 ihtiyât taburunun vücûda getirilmesi mümkündür. Bu vechile 72 ihtiyât taburunun daha teşkîli halinde mevcûd 9 Bulgar fırkasından her birine 8 tabur isâbet edecek ve her fırka ikisi muvazzaf ve biri ihtiyât olmak üzere üç livadan veyahut 24 taburdan teşekkül edecektir. Bulgar ordusu efrâd-ı müstahfızaya malik olduktan başka bir sefer vukû'unda 17 yaşından itibaren 20 yaşına kadar henüz dâhil-i esnân olmayan efrâd-ı milletten dahî istifâde edileceği kavânîn-i mevzû'a ile mu'lin olduğundan her sene miktârı 40.000'den aşağı düşmeyecek olan esnân-ı mezkûre gençlerinden müteşekkil azdan az 120.000 mevcûdunda da bu askeriyede mâlik bulunacaktır. Muvazzaf orduyu seferber etmek için alınacak efrâd-ı ihtiyâtiyeden mâadâ artacak 75-72 bin neferden de bu kıtaâtı teşkîli sûrettinde istifâde etmek muvazzaf ordunun ilk zamanlarda kuva-yı mezbûreden istifâde eylemesini akîm bırakacağından şâyân-ı kabûl olamaz.

Bulgar fırkalarının vakt-i seferde bâlâda zikr olunduğu gibi sekizer taburlu üçer livadan teşekkül edeceğine kâil olmayan bazı askerler altışar taburlu üçer livadan teşekkül edeceğini ve şu hâle göre de efrâd-ı ihtiyâtiyeden yeni taburlar teşkîlini kabûl etmekle beraber fırkaların on sekiz taburu geçemeyeceğini dermeyân etmektedirler.

Bulgarlar ise müstakbelde fırka dâiresinden beheri 16 taburlu iki fırka vücûda getirmeyi tasavvur etmektedirler. Filhakîka bir tasavvurun mevki-i fiil ve tatbîke vaz'ı bugün yarın mümkün değildir.

Çünkü az çok talîm ve terbiye görmüş efrâdın miktârı nazar-ı dikkate alınır ve her sene dâhil-i esnân olan efrâdın miktâr-ı tezâyüdü senîn-i sabıka efrâdıyla mükâyese edilirse bu hakîkat anlaşılır. Bundan mâadâ elyevm şu tasavvur edilen kuva-yı teslîh ve teçhîz edecek mâlzemede mevcûd değildir. Bundan efrâdca olan noksanın ikmâli azdan az altı seneye mütevakkıftır. Techîzâtın tedâriki ise artık umûmî bütçe ve istitâ'-ı mâliyeye tâbi'dir.

Birinci sınıf müstahfız olmak üzere her biri 560 mevcûdlu ve 4 bölüklü 36 tabur ve ikinci sınıf müstahfız olarak 250 mevcûdlu yine 36 tabur teşkîli tasavvur edilmektedir.

1906 senesi kânûn-ı evvelin yirmi yedisinde neşr olunan nizâmnâme ile her fırka mıntıkasında birer aded olmak üzere dokuz bölük atlı piyade teşkîli emir olunmuştur. Bu bölüklerin vazîfesi fırka süvarisinin hizmeti olacaktı, bu fikrin mürevvicî bulunan harbiye nazırının değişmesi ve hayvan tedârikinde dûçâr olunan müşkülât bu gibi bir teşkîlâtı geri bıraktı.

Aynı nizâmnâme mûcibînce her piyade alayında ve üç süvari livasının beherinde ikişer tüfekli birer mitralyöz müfrezesi ki cem'an 39 müfrezenin teşkîli mukarrerdir.

Tabiye-i cüz'-i tamlarının kuvveti: Geçen seneki bütçe ile sûret-i katiye de tayîn edilen miktâra göre her piyade alayı vakt-i hazarda 51 zâbit, hâkim ve memur ile 924 neferdir. Gayr-i muhârib bölük bu miktârda dâhil değildir. Bu bölük için bu adâda her 40 nefer için bir ve her bölük için 5 nefer daha zamm ve ilave olunabilir. Bir makineli tüfek müfrezesinin kuvveti 2 küçük zâbit ile 30 neferdir.

Vakt-i Seferde		
Her bölük	3 zâbit	250 nefer
Her tabur	14 zâbit	1063 nefer
Her alay	51 zâbit	4200 nefer

Bulgar Piyadesinin Teslîhât ve Teçhîzâtı: Bulgar piyadesi terakkiyât-ı hâzıra ile mütenâsib olan 8 milimetre çapında 89 modelli Manliher tüfek ile müsellahdır. Tüfek beş fişek alacak olan hazinesi vardır. Kasaturası olmadığı halde tüfek tûlî 1.28 ve kezalik kasatırasız olarak sıkleti 4.14 tamamıyla tûlî ve kasatura takılmış olduğu halde 4.53 kilogramdır. Sürat-i ibtidaiyesi 532 ve gaye-i menzili 3000 metredir.

Efrâd, palaska göğüslüklerinde 120 fişek taşırlar her taburun cephane arabasında beher nefer için 40 ve cephane kollarında beher nefer için 90 fişek naklolunur.

Bulgar piyadesinin elbise ve üniforması Rusya ordusunda olduğuna müşâbihtir: ceketler koyu yeşil ve haricen düğmesiz olup kopça ile kapanır. Pantolonlar sincabî bir renktir. Spoletler üzerine efrâdın mensûb oldukları alay numaraları veya mezkûr alay kumandanları ismi vaz' olunmuştur. Yazın, efrâd sincabî renkte bir gömlek iksâ ederler.

Teçhizat: su geçmez bir kumaştan yapılmış çanta ile siyah renkli ikisi önde ve biri geride üç kütüğe hâvî bir palaska, çadır edevâtı, yemek ve su kabı, edavât-ı hafriyeden ibârettir. Seferber piyade yükü 2829 kilo gramdır. Her bölükte mevcûd edevât-ı harfiye 120 kazma ve 80 kürektir.

Piyade talîmnâmesi terakkiyât-ı hâzıra ile mütenâsip ve Japon-Rus seferine göre lüzumu vechile tadîl edilmiştir. Yeni talîmnamede efrâdın muhârebe nokta-ı nazarından terbiyesinde eski Rus usûlünden kalma bir takım basmakalıp numûneleri ortadan kaldırdığı gibi araziden istifâde eylemeyi bir ihtimâm-ı fevkâlade ile tavsiye ve mâdûn kumandanlara serbest-i tam bahşedilmektedir.

Süvari

Bulgar süvarisi 3 bölükten mürekkep hâssa süvari alayı ile on hat süvari alayından ibârettir. Bu on alaydan dördü dört ve altısı üç bölüktür. Zan olunduğuna göre hâl-i seferberiyede üç süvari alayı daha teşkîl olunarak vakt-i hazarda mevcûd olan 37 bölük, mevâkide de bu bölüklerini vücûda getirecek 13 bölük hâriç olduğu hâlde seferber mevcûdlu 51 bölüğe iblâğ olunacak.

Vakt-i harbde jandarma hizmetini gören beheri 120 hayvan ile 150 nefer mevcûdundaki 9 bölük dahî dâhil hesap edilmek lazım gelir.

Her süvari bölüğü vakt-i sulhda 5 zâbit 150 nefer mevcûdunda ve 140 hayvana mâliktir. Ve vakt-i seferde 5 zâbit 170 nefer ve 150 hayvan mevcûdunda olacaktır.

Dört bölükten teşekkül edecek olan alayların vakt-i sefer mevcûdu 24 zâbit 724 nefer ve 635 hayvan olacaktır.

Teslîhât ve Teçhîzâtı: Bulgar süvarisi Rus sisteminde süvari kılıcı ve 8 milimetre çapında 1900 modelli Manliher karabinesi ile müsellahtır. Yalnız hâssa süvari alayı efrâdı mızrakla müsallahdır. Zâbitân "Parabellum" sisteminde, küçük zâbitân "Smith Wesson" sisteminde rovolverlerle mücehhezdirler. Karabineler için altışar, rovelverler için otuz altışar fişek taşınmaktadır. Süvari nezdinde istihkâm efrâdı vezâifini görmek üzere her bölükten dörder nefer yetiştirilmiş ve edevât-ı lâzıme ile teçhîz edilmiştir.

Süvari sınıfının çeket ve pantolonları koyu mavi renkte olup yalnız hassa süvari alayı efrâdı beyaz şeritli kırmızı ceketli elbise eksâ ederler. Süvari sınıfına yalnız okuyup yazmak bilen efrâdın kayıd ve kabûlü bizim için şâyân-ı dikkattir.

Sahra Topçusu

Vakt-i hazarda her biri üçer taburlu 9 alay mevcûddur. Alayları teşkîl eden üçer taburdan sene başında yalnız ikisi kurulmuş idi. Cebel topçusu her biri üçer bataryalı üç taburdan mürekkeptir.

Seri ateşli topların kabûl ve mübâyaasından sonra altı toplu âdî bataryalar 4 toplu seri ateşli bataryalara tahvîl edilmiştir. Şimdiye kadar topçu sınıfının seferberliği hakkında istihsâl edilen malûmâta göre bir sahra topçu alayı vakt-i harbde beheri dört toplu üçer bataryadan müteşekkil üç taburdan mürekkep olacaktır. Piyade fırkaları adedinin taz'îfi tasavvuru mevki-i fiile konulabildiği takdîrde topçu sınıfının da anâ göre tezâyüdü ve binaenaleyh her alayın üçer bataryadan mürekkep 6 taburlu bir liva haline ifrağı mütesavvirdir.

Topçu Kıtaâtının Kuvveti ve Kuvve-i Hazariye: Topçu kıtaâtının kuvve-i hazariyesi tedrîcen artırılacaktır.

Bir kurulmuş bataryanın kuvveti, 3 zâbit 5 küçük zâbit 80 nefer 48 hayvan, 4 top, 6 cephane arabasıdır. Bir cebel bataryasının kuvveti, 3 zâbit 6 küçük zâbit 83 nefer 50 hayvan 6 toptur. Bir sahra topçu alayı, 26 zâbit 37 küçük zâbit 493 nefer 300 hayvan 32 top kuvvetindedir.

Kuvve-i seferiye: Bir sahra bataryasının kuvveti, 5 zâbit 155 nefer 120 hayvan 4 top 8 cephane arabasıdır. Bir sahra topçu taburunun kuvveti, 16 zâbit 470 nefer 366 hayvan 13 top cephane arabasıdır.

Şimdiye kadar istimâl edilmekte bulunan toplar 1877-1897 modelli 8,7 santimetre çapında Rus topları idi. İbâret-i mezkûre ahîren kabûl edilen 7.5 santimetrelik Schneider-Canet sisteminde 1900 modelli seri ateşli toplarla tebdîl olundu. Toplar Schneider-Canet malı ise de cephanesi Krupp mamûlâtıdır. İşbu iki sahra toplarına dair istihsâl eylediğim malûmât bervech-i âtîdir.

Çapı	7.5 santimetredir.
Namlu	32 çap tûlunda ve çelikten mamuldür.
Kaması	Kane-Şnayder sistemindedir.
Geri Tepme Tesirine Karşı Tertibat	Fren hidrolik ve yaylı emniyet aletidir.
Kalkan Sihanı	0.004 metredir.
Nişan Tertibatı	Müstakil nişan hattı yoktur.
Zaviye-i Remi	5/15 derece yan girte zaviyesi dahî 6 derecedir.
Sürat-ı İbtidaiye	500 metre olup namlu ağzında 83 metredir.
Topun Ağızlığı	7.27 kilogramdır.
Toparlığın Ağızlığı:	38 atım cephane ve edevât-ı saire ile beraber 683 kilogramdır.
Top ile Toparlak	1700 kilogram sıkletindedir.
Cephane arabası	98 atım ile 1661 kilogramdır. Arka arabası demirli kapusundan boşaltılır.
Cephane	Şarapnel ve bir Miktâr da danedir. Barut hakkı 0,58 kilogram her bir şarapnelde 294 aded misket mevcûd olup beheri 10 gram sıkletindedir. Mükemmel bir merminin ağırlığı 8,2 kilo gramdır.

Cebel topçusu için dahî Krupp sisteminde 7.5 santimetrelik seri' ateşli cebel topları kabûl edilip Krupp fabrikasına 54 cebel topu sipariş edilmiş idi.

Topçu mâlzemesinin tebdîl ve ıslâhına son zamanlarda fevkâlade gayret ve himmet edildi. 1907 senesi sonbaharında icrâsı musammem olan mânevralardan vesâit ve mâlzeme-i mevcûdenin istimâle sâlih bir hale getirilmesi maksadı tercîh edilerek sarf-ı nazar olundu. Schneider-Canet fabrikalarına 1906 senesinde vâki' olan 84 bataryadan ibâret siparişâtın henüz gelmemiş olan kısmı dahî bu senenin bidâyetinde Bulgaristana bilvurûd kıtaâta tevzi' ve itâ kılınmıştır.

Topçu efrâdı kılıç ve revolverle teçhizdir. Sahra topçusunun kıyafeti piyade sınıfınınkine müşâbihtir.

Sahra topçu talîmnâmesi 1906 senesinden biri meri'i-ül-icrâ olan yeni bir talîmnâmedir. Efrâd-ı ihtiyâtiyeye yeni topların usûl-ı istimâlini talîm husûsunda pek ibret olunmaktadır. Bu makûle topçu sınıfına mensûb olan ihtiyâtlardan 16 senenin kur'a efrâdı 1907 senesinde taht-ı silaha alınmıştır.

Kale Topçusu

Bulgar kale topçusu 3 kale topçu taburundan ibârettir. Bu taburlardan her biri üç bölükten mürekkeptir. Bunlardan mâadâ beheri altı toplu 5 obüs bataryası ile bir de imâlât bölüğü vardır.

Vakt-i seferde bu obüs bataryaları 25 zâbit, 775 nefer ve 600 hayvan ile 30 efvâh-ı nâriyeden mürekkep bir obüs alayı hâlinde teşekkül edip ordunun ağır topçusu hizmetini görecektir. Üç kale topçu taburundan her biri dahî vakt-i seferde 14 zâbit ile 1000 nefer kuvvetinde olacaktır.

Kale topçu efvâh-ı nâriyesi pek muhtelif'ül-nevidir. Ağır toplar ve vasatî çapta bulunan efvâh-ı nâriye kısmen Schneider-Canet ve kısmen dahî Krupp sisteminde olup bunlardan 30 adedi 12 santimetrelik obüs 1882 tarihinde Krupptan mubâyaa olunduğu gibi 1897-1900 modelinde olmak üzere 24 adedi 15 santimetrelik yeni sistemde obüs de Schneider-Canet fabrikasında mubâyaa edilmiştir. Bir de 5.7 santimetrelik seri' atışlı toplarla eski Rus sisteminde bazı efvâh-ı nâriye ve bizim 92 de terk eylediğimiz toplar mevcûddur. 15 santimetrelik obüsler hakkında edindiğim malûmât bervech-i âtîdir:

Namlu Ağırlığı	750 kilogramdır.
Topun Ağırlığı	1050 kilogramdır.
Toparlağın Ağırlığı	5 atım ile 641 kilogramdır.
Mermi	Ağırlığı 40 kilogram, barut hakkı 2,8 kilogram obüs koşulmuş olduğu halde sıkleti 2466 kilodur.
Sürat İbtidâiye	Azami barut hakkı ile 260 metredir.
Zaviye-i Remi	5/45 derecedir.
Tekerlek ve Dingil	Tekerlek kutru 1.27 dingil tûlî 1.35 metredir.

12 santimetrelik obüs hakkındaki malûmâtım da şudur:

Obüsün Ağırlığı	1180 kilogramdır

Mermi Ağırlığı	20 kilogramdır. Tanesinde 1.35 siyah barut var şarapnelinde 369 misket ve 0,28 kilogram parlama barutu var.

Kale topçu efrâdı 8 milimetre çapında mukarrer ateşli Mannlicher Karabinesiyle müsellah olup sahra topçu efrâdı gibi kıyafeti haizdirler.

Kıtaât-ı Fenniye

Bulgaristan ordusu kıtaât-ı fenniyesi 9 mühendis taburu, 1 köprücü ve 2 şimendifer taburundan mürekkeptir. Birinci mühendis taburuna bir baloncu ve bir de velosiped müfrezesi terfîk olunmuştur. Her mühendis taburu iki kazmacı ve bir de fenni bölükten müteşekkil olup bu sonuncu bölük 1 köprücü, 1 telgraf, velosiped süvar takımdan mürekkeptir.

İki şimendifer taburundan birincisi 2 ve diğeri 3 bölüklüdür. Ahîren mezkûr iki tabur merkezi Sofya olmak üzere alay hâlinde birleştirilmiştir.

Köprücü taburu vakt-i hazardan yalnız iki bölükten mürekkeptir. Vakt-i seferde bu iki bölükten 4 bölük vücûda gelecektir. Bundan mâadâ bir telgraf bölüğü ve bir de istihkâm parkı bölüğü teşkîl kılınacaktır.

Bir mühendis taburunun mevcûd-ı seferiyesi: 14 zâbit 586 nefer 28 hayvandır. Bir şimendifer taburunun mevcûd-ı seferiyesi: 14 zâbit ile 500 neferdir. Bilcümle kıtaât-ı fenniye efrâdı 8 milimetre çapında Mannlicher tüfeği ile müsellahdır.

Kazmacı bölükleri portatif kazma, kürek ve balta ile mücehhezdirler. Her köprücü bölüğünde Avusturya sisteminde köprü edavâtını hâmil üç araba vardır. Bu arabalar 159 metre tûlinde ve yürümeyen kollarının geçebilmesine müsâade ekte köprü mâlzemesi naklederler.

Nakliye Teşkîlâtı

Vakt-i hazarda her fırkada 3 zâbit 10 küçük zâbit ve 17 neferden mürekkep bir nakliye müfrezesi vardır. Kıtaât-ı muhtelife seferberlik vukûunda kendi ağırlıklarını bizzât tedârik ve ikmâl ederler. Yalnız topçu için ayrıca kollar tertîp ve teşkîl olunur. Bu kollara mahsûs efrâd kısmen dahî süvari efrâd-ı ihtiyâtiyesi milisinden alınır.

Sıhhiye Teşkîlatı

Sıhhiye teşkîlatı olarak vakt-i hazarda 400 hastaya veya yaralıyı tedaviye mahsûs mâlzemeyi havi 9 aded sıhhiye müfrezesi ile bir baytar mektebi mevcûdudur.

Hayvan Tedariki

Bulgarsitan dâhilinde hayvan yetiştirilmesi o kadar tekemmül etmemiştir. Bu sebebden dolayı atlı sınıflarla vakt-i seferde yeniden yeniye teşkîl olunacak müteaddid kıtâr ve kafilelere iktizâ edecek hayvanâtın tedârikinde pek büyük müşkilât zuhûr edeceği şimdiden pîş-i teemmül alınarak müşkilât-ı mezkûreye çâre-sâz olmak üzere her sene Macaristan'dan hayvan mubâyaa edilerek memlekete idhâl olunmaktadır. Mübâyaa olunan bu hayvanât bazı şerâit tahtında köylülere bırakılır. Köyler anları besliyorlar ve anâ mukâbil kendi malları gibi kullanıyorlar. Bu sûretle hükümet hayvan beslemek husûsunda mesârif-i külliye ihtiyârından variste kaldığı gibi seferberlikte hayvanat-ı mezkureyi toplamak sûretiyle ihtiyâcını bertaraf ediyor binaenaleyh şu tarz-ı hareketten memleketin hayvana nâiliyet cihetiyle serveti arttığından mâadâ hem hükümet ve hem ordu ve hem de ahâlî müstefîd oluyor. Seferberlik vukûunda bu sûretle ordunun ihtiyâcı için toplanacak hayvanâtın miktârı 5000 râddesinde olup ve miktârın 10.000'e iblâğına çalışılmaktadır. Bu hayvanât doğrudan doğruya hükümetin mâlî olanla olup irice tekâlif-i harbiye cihetiyle ahâli hayvanâtından dahî epeyce hayvan tedârik olunabileceği muhtemeldir.

Büyük Kumanda Heyetleri ve Büyük Cüz'-i tamlar

Kuvve-i hazariye-i mevcûdeyi kâffeten bir defa hülâsa edelim. Kuvve-i mezkûre 72 piyade taburları 37 süvari bölüğü 81 sahra ve 9 cebel bataryası 45 kale topçu ve mühendis bölüğü olup 9 muhtelit piyade fırkası ve 3 süvari livası 1 cebel topçu livası ile bazı kıtaât-ı sağîre vücûda getirmektedirler.

1907 senesi kânûn-ı evvelin ibtidâsından beri bütün Bulgaristan ile Şarkî Rumeli üç ordu müfettişliği dairesine taksim edildi. Birinci müfettişlik merkezi Sofya olup 1., 6., 7., fırkalar mıntıkası Garbi Bulgaristan'da bulunan kıtaât-ı askeriyeyi şâmildir. İkinci müfettişlik merkezi Eski Zağra olup 2., 3., 8., fırkalar mıntıkasını yani Rumeli-i Şarkî'de aramsâz kıtaât-ı askeriyeyi şâmildir. Üçüncü müfettişlik dâiresi merkezi de Rusçuk olup 4., 5., ve 9., fırkalar mıntıkası yani Şimâli Bulgaristan'da bulunan kıtaât-ı askeriyeyi şâmildir. Ordu müfettişliği makâmında bir mirliva bulunup mûmâileyhin maiyetine bir erkân-ı harp binbaşısı ile levazım reisi olmak üzere bir miralay terfîk olunmuştur. Ordu müfettişliği memuriyetinde bulunan generaller vaktiyle birer fırka kumandanlığında bulunduklarından bir harp vukûunda mûmâileyhimin ordu veya kol ordu kumandanlığı makâmını ibrâz eyleyecekleri ağleb-i ihtimâldir.

1907 senesinden beri on sınıf süvari alayı üç süvari livası haline konup ve fırka kumandanlarının taht-ı emrinden alınıp doğrudan doğruya ordu müfettişliğinin taht-ı emrine tevdi' kılınmıştır. Şu hâle nazaran bütün hat süvarisinin istikşâfât-ı sevk, sevk-ül-ceyşide istimâl olunacağı anlaşılır. Bu üç livadan hat-ı imtiyâza tesadüf eden iki müfettişlik dâiresine merbût olan süvari livaları dolgun mevcûdludur. Birinci liva 11, ikinci liva 14 bölüklüdür. Halbuki Romanya hududuna mütesâdif mevâki'-i askeriyede bulunan süvari livası 9 bölüklüdür. Hâssa süvari alayı, süvari livalarına merbût olmayıp gerek mezkûr alay ve gerekse mevcûd 4'ü maûnet deposu, baytar ve süvari mektepleri süvari müfettişliğinin taht-ı idâresine mevdû'dur.

Mevcûd 9 fırkadan her biri ikişer livalı, livalardan her biri ikişer alaylı alaylar vakt-i hazarda ikişer vakt-i seferde dörder taburlu olduğu balâda zikr ve beyân ve her fırkaya kezâ 8 taburlu bir ihtiyât livası inzimâm edeceği (…)[9] kılınmış idi.

Bu hesâba göre fırkalar vakt-i hazarda sekizer vakt-i seferde ise 24'ter taburlu olacak yani mevcûd hazari seferde üç misli artırılacaktır.

Fırkalarda artık fırka süvarisi nâmıyla bir güne teşkîlat mevcûd değildir. Vakt-i harbde fırka süvarisi makamında, jandarma süvari bölüklerinin istihdâmı tasavvur olunuyor bu cihetle 12 atlı bölüğün memurîn-i mülkiye tarafından teşkîl-i derdesttir.

Bundan mâadâ her fırkada üçer bataryalı üç taburdan mürekkep bir sahra topçu alayı iki kazmacı ve bir fenni bölükten mürekkep bir mühendis taburu olduğu gibi vakt-i seferde de bir sahra bölüğü bir sahra nakliye müfrezesi bir seyyâr hastahâne müfrezesi ayrıca Hilal-i Ahmer hastahânesi bir piyade bir topçu cephane kolu, bir nakliye kolu ve kezâlik sahra ve menzil jandarma müfrezesi bulunur. Bu sûretle bir fırkanın mevcûd seferiyesi 24000-30000 nefer ile 36 toptan terekküp eder. Sınıf-ı süvari alaylarından mürekkep süvari livalarının dahî fırka hâlinde tevhîd veya ikisinin bir fırka ve diğerinin müstakil bir liva haline istimâl edebileceği henüz gayr-i muayyendir.

9 fırkayı teşkîl eden kıtaâttan mâadâ birinci hâssa askeri olarak kıtaât-ı atiye mevcûddur. 1 hâssa süvari alayı olup vakt-i seferde beş bölükten teşekkül edecektir. 1 cebel topçu livası olup vakt-i hazarda 3 taburdan müteşekkil olduğu hâlde vakt-i seferde 6 taburdan ve cem'ân 108 toptan mürekkep olacaktır. 3 tabur kale topçusu olup vakt-i hazarda üçer bölükten müteşekkil olduğu hâlde sekizer bölükten mürekkep olacaktır. Obüs topçu alayı olup 30 toptan ibâret olacaktır. 2 şimendifer taburu. 1 köprücü taburu olup vakt-i hazarda 2 vakt-i seferde 4 bölükten terekküp eder. 1 Sahra bölüğü, 1 telgraf bölüğü yalnız vakt-i seferde teşekkül edecektir. 1 istihkam parkı bölüğü seferberlik hâlinde umûm ordu dâhilinde vesâit-i atiyye dahî tedârik olunacaktır. 9 Salib-i Ahmer hastahanesi, 2 topçu parkı, 11 istihkam parkı.

Şimdiye kadar dermeyan edilen malûmâta göre Bulgar seyyâr ordusu 216 tabur jandarma dâhil olmadığı halde 51 süvari bölüğü 104 batarya 63 kale ve mühendis bölüğünden ibâret olacak ve kesirsiz 250.000 nefer 8000 süvari 324 sahra 108 cebel topu mevcûdunda bulunacaktır.

1903 senesinden beri seferber edilecek seyyâr ordu kıtaâtının birinci sınıf müstahfız efrâdının kâffesiyle takviye olunması düşünülmekte olduğundan bu fikrin tasvîb ve icrâsı hâlinde seyyâr ordu efrâdının mevcûdu hîn-i hâcette 350.000 mevcûduna iblâğ olunabilecektir. İkinci sınıf müstahfızlara gelince bunlar dahî mutlakâ harp vukû'nda gayr-ı muhârib ve bîtaraf olan hükümetler hududunu muhâfazaya memur edebileceklerdir.

[9] Buradaki kelime eserdeki maddi hatadan dolayı okunamamıştır.

Öteden beri yapılmakta olan istihzârâttan mevcûd 9 fırkanın seferberliğinde üç piyade livasından teşkîli maksadı anlaşılmakla beraber daha ilerisi için dahî üçer livalı 9 piyade fırkası yerine ikişer livalı 18 piyade fırkası teşkîli fikri ve maksadı müstebân oluyor. Bâlâda bu teşkîlattan bahsederken bu gibi bir teşkîlata efrâd-ı ihtiyâtiye-i mevcûdenin elyevm kifâyet edemeyeceği ve bu teşkîlatın efrâd-ı ihtiyâtiye ile icrâsının ancak altı seneye mütevakkıf olduğunu ve teçhîzât ve teslîmâtın tamamı icrâsı ise gayr-ı muayyen bulunduğunu beyân etmiştik. Bulgarlar efrâdca olan noksanı birinci sınıf müstahfız efrâdına mürâcaatla ikmâl dahî ettiler mevcûd ihtiyât zâbitânı ve mâlzeme-i cedîdenin noksânı buna müsait değildir.

Müstakbelde Bulgar ordusu 18 fırka-ı seyyâre veyahut 9 kol orduya iblâğ olunduğu takdirde piyade taburlarının adedi 388 yani elhâletü'l-hazihi muhtemel teşkîlât-ı seferiyeden 73 tabur daha fazla olacaktır. Buna nazaran bataryalar adedi dahî 104'ten 185'e iritikâ edecektir. Şu hale nazaran o vakit kuvve-i seferiye, kuvve-i hazariyenin 4-5 misli olacak ve memleketin hemen bütün kuvveti ile müsademelere iştirak edecektir.

Bulgarlar bizim ile harp ettikleri takdirde ellerinde bulunan kuvveti esbâb coğrafyadan dolayı biri despot dağlılarının şarkında diğeri mezkûr dağlıların garbında iki, darülharbde sevk ve idareye mecbur olacaklarından azdan az iki ordu hâlinde toplayacaklardır.

Bu iki ordudan Rumeli-i Şarkîye'de toplanacak ordunun kuvve-i umûmiyenin sitanından yani 6 fırkadan Dopniçar—Köstendil havâlisinde tecmi'i muhtemel ordunun dahî mütebâki 3 fırkadan teşekkül edeceği ve düvel-i mütecâvere-i saire hudûdlarının tarassut ve muhâfazası keyfiyetinin bâdehu yine seyyâr orduya ilhâk edilmek üzere bidâyette bazı fırkaların ihtiyât livalar ile müstahfız kıtaâtına havâle edileceği ağleb-i ihtimâldir.

Rumeli-i Şarkîyede toplanacak ordunun nisbeten kuvvetli ve asl-ı netice-i katiyeyi istihsâle memur olacağı zan-ı gâlibi esbâb-ı atiyeden ileri geliyor:

1— Bulgaristan ordusu vaz'ü'l-çeyşine (dislokasyonuna) bakılırsa kuvve-i hazıriyenin ve ânın her bir kısmının müsâvâten tezyîdinden tahassul edecek kuvve-i seferiyenin merkez-i sıkleti Rumeli-i Şarkîye darulharbe daha ziyade karîb bulunmasından.

2— Teçmi' için istifâde olunacak yol ve şimendiferlerin birçoğunun Rumeli-i Şarkîye müntehi olmasından dolayı Tırnova, Şumnu ve Yanbolu havâlisinde icrâ olunacak teçmi'in Dobniçar-Köstendil havâlisinde yapılacak teçmi'den serî' yapılması imkanından.

3— Rumeli Şarkîyede vâki' olacak teçmi'in Bulgar ordusunu en kısa yoldan hedef-i aslîsi olan Osmanlı ordusunun kısm-ı külliyesine ve dolayısıyla maksadına îsâl eylemesinden.

4- Teçmi'den sonra taarruza başlamak ve devam etmek halinde ahval-i coğrafya ve umrâniyenin Rumeli-i Şarkîde tecmi' edecek kuvvete daha ziyâde müsâid bulunmasından.

5- Rumeli-i Şarkîyeden taarruzun suhuleti nisbetinde Dobniçar-Köstendil havâlisinde muvakkata usûlünde bazı tahkîmât ve bâhusûs menâat ve teşkîlât-ı tabîyenin yardımı sayesinde bu havâlide ihtiyar-ı müdâfa'anın Bulgar ordus için daha münâsip olmasından.

6- Netice harbin doğrudan doğruya Makedonya cihetinde aranması Bulgarlara karşı Balkan hükümet-i saire-i sağîresinin bilhassa hiss-i rekâbetini daha ziyâde câlib ve hükümât-ı mezkûreyi devletimizle ittihâda nisbetten daha ziyâde sâik bulunmasından.

7-Bulgar zâbitânının neşr eylemiş oldukları bazı asârdan istihrâc olunan mütâlaalar ile bazılarının istiskâr-ı efkarından şu mutâlaât ile beraber Bulgar ordusunun harbin ilk zamanlarında her iki darülharpten dahî harekât-ı taarruziyeye kıyâm eylemesi pek melhûz ise de teçmi‘ edecek kuvvetlerin cevherine göre her iki cihetten sevk olunan taarruz aynı şiddetle devam ettirilemeyecektir. Rumeli Şarkîyede teçmi‘i muhtel 6 fırkanın müddet-i içtimâ‘ini göstermek üzere bir cetvel ve kezâ Bulgar ordusunun seferberliğinde kuvve-i umûmiyesini gösterir bir cetvel ve kuvve-i hazireyenin vaz’ü’l-çeyşini irâe eder eylemek üzere rabt ve tezbîl kılınmıştır.

Hâtime

Ahîren intişâr eden 1909 senesine mahsûs Bulgaristan bütçesi menhûs teşkîlatın aksâm-ı müteferriasında bazı tadîlâtı hâiz olup zikr ve tafsîli zâbitân arkadaşlarımız için fâideden hâlî değildir şöyle ki:

Evvela her fırkaya bir istihkâm taburu tahsîs kılınmış idi. Binaenaleyh istihkâm taburlarının adedi 9 idi taburların teşkîlâtına gelince her tabur ikisi istihkâm olmak üzere iki bölük ile bir fenni nısf bölükten ibâret idi. Bu nıfs bölükte bir telgraf ve muhâbere-i resideye takımıyla 37 metre tûlinde köprü inşa edecek kadar mâlzemeye mâlik bir köprücü takımından mürekkep idi. Bu kerre evvelce mevcûd 9 istihkâm taburunun kadrosu lağvedilerek yerine istihkâm bölüklerinin altışar altışar tevhid ile 3 tabur vücûda getirilip her biri müfettişlik devâirinden birine rabt olundu. Fenni nısf yüklere gelince ânları vücûda getiren takımlar dahî bölük hâlinde birleştirilip evvelce mevcûd ve üç bölükten ibâret olan köprücü taburunun bölükler adedi beşe iblâğ ve irice bölüklü bir de telgraf taburu vücûda getirildi. Kezâ evvelce mevcûd beheri üçer bölüklü eski şimendifer taburundan müteşekkil şimendifer alayı yerine dört bölüklü bir şimendifer taburu kâim oldu.

Yunanistan Ordusu Ahvâl ve Tensîkât-ı Askeriyesinden Bir Nebze

Yunanistan'ın Usûl-ı İdâresi, Mesâha-ı Sathiyesi ve Nüfusu, Bütçesi ve Bütçe Mahsûsu

Yunanistan Meşrûtiyetle idâre olunur bir kraliyettir. Kral birinci Georgios ünvanını hâiz ve Schleswig-Holstein-Sonderburg-Glücksburg hanedanından olup 1813 senesinden beri icrâ-yı hükümet eylemektedir. İdâre-i heyet-i âliyesi meclis-i vükelâ ile heyet-i mebûsândan teşekkül eder. Heyet-i mezkûre 1864 senesinde kabûl olunan Kânûn-ı Esâsî mûcibince müteşekkil ve 234 azâdan mürekkeptir.

Mesâha-ı Sathiyesi: 65.119 kilometre terebbu'ndedir.

Nüfusu: 2.631.900 olup beher kilometre murabbana 37 nüfus isabet etmekdedir.

Bütçe ve Bütçe Mevcûdu:1908 senesi umûmi bütçesi 124.461.577 drahmidir. Sene-i mezkûre harbiye bütçesi ise 20.618.564 drahmi olup umûmi bütçenin 1/6'sı radesindedir. Yunanistan Hükümeti harbiye bütçesinin teferruatı meyânında müdâfaa-i milliye sandığı tahsîsâtı, harita ahzı ameliyatı ve manevralar ile endâht talîmleri masarrıfı da dâhil olup kısm-ı mütebakisi ordu-yu hazarinin ve bahriyenin ihtiyâcâtına mahsûstur.

Ordu Mevcûdu: 1813 zabît, 177 zabît namzedi, 2940 küçük zabîtân, 51 memur 16.213 nefer ve ceman 21.224 kişidir.

Emir ve Kumanda ve İdâre-i Merkeziye

Kral hazari ve seferi ordunun ve donanmanın başkumandanı olup her iki kısma kendisine vekâlet edecek başkumandanlar tayîn eder. Elhâlet-hazihi ordu başkumandanlığı vekâletine veliaht Prens Kostantin ve donanma başkumandanlığı vekâletine de Prens George memur bulunmaktadır.

Ordunun talîm ve terbiyesi istihzârât-ı harbiyesi, teslihât ve teçhizâtı umûru Harbiye Nezaretine aittir.

Umûm ordu kumandanlığının taht-ı emrinde piyade, topçu, istihkâm, sıhhiye, telgraf, nakliye kıtaatı kumandanlıkları ile Atina mevki kumandanlığı bulunur.

Harbiye Nezareti dâiresi, mühimmât-ı harbiye, muhâkim-i askeriye, hapishaneler, idâre, levazım, ahz-ı asker, sıhhiye, talîmat ve tedrîsât-ı askeriye, jandarma, harita şubâtı gibi aksâma ayrılır.

Erkân-ı harbiye dâiresi ordu başkumandanlığının taht-ı emrindedir. Böyle olmakla beraber kuvve-i icrâiye Harbiye Nezaretindedir.

Hizmet-i Askeriye ve Mükellefîyet ve Devâir-i Askeriye

Hizmet-i askeriye 1882 senesinde kabûl ve 1904 senesinde tadîl kılınan ahz-ı asker kânûnnâmesi mûcibince Yunan tâbi'yetini hâiz her ferd için bilfiil mecbûridir. Mükellefiyet-ı mezkûre

21. sene-i devriye-i hayâtdan 51. sene-i devriye-i hayâta kadar 30 sene imtidâd eder. Otuz senelik mükellefiyet başlıca 2 kısma ayrılır.

Birinci kısm-ı nizamiye ikinci kısm-ı müstahfıztır. Kısm-ı nizamı 12 sene ve kısm-ı müstahfız dahî 18 senedir.

Nizâmiye kısmının 2 senesi muvazzaf orduda bilfiil îfâ-yı hizmetle güzerân olur, 10 senesi ihtiyâtta geçer. Müstahfızlık müddeti de iki sınıfa ayrılır. 10 senesi müstahfızlık devri 8 senesi dahî müstahfız ihtiyâtlık müddetidir.

Müddet-i muvazzafa iki sene ise de ahîren Harbiye Nezaretince silahaltındaki eski kur'a efrâdına haziran ibtidâsından kânûn-ı evvel ibtidâsına kadar izin verilmesi taht-ı karara alındığından hizmet-i mezkûre 1,5 seneye tenzîl edilmiş şu cihetle masârafât-ı seneviyeden 5 milyon drahmi tasarruf etmek mümkün olmuştur.

Hizmet-i askeriyeden müstesnâ olanlar ahvâl-i aile veya esbâb-ı maraziye-i vücûduyesinden dolayı silahaltına alınmasında be's olanlardır. Bu gibiler bilâhizmet müstahfızlığa idhâl olunur. Hizmete o kadar elverişli olmayıp iaşesini temîne müktedir olanlardan senevi 100 drahmi kadar vergi-yi askerî alınır ve oldukça işe yarayanları sunûf-ı muavenette 3 ay hizmetle mükellef edilir. Mekâtib-i âliyeden mezûn olanlar ihtiyât zabîtân mektebine girmek istemedikleri takdîrde bir sene hizmetle mükellef kılındığı gibi bir sene için 1000 drahmi den ibâret vergi-yi askerî alınır.

Yunanistan'da 1.324.932 zekûr (erkekler) nüfus-ı mevcûd olup bu miktârdan her sene 26.000 kişi esnân-ı askeriyeye dâhil olur. Erbâb-ı esnândan her sene 13.500 neferin silahaltına alınması meşrûttur. Bu miktâr-ı nüfus-ı umûmiyenin yüzde 56'sı nisbetindedir.

Yunanistan üç büyük dâire-i askeriyeye ve bunların beheri de dört kısma yani alay-ı dâirelerine ayrılmıştır. Bu aksâmdan her birinde birer ahz-ı asker kalemi bulunur. Büyük devâri-i askeriye 1-3 ve alay dâireleri 1-12 numara alır.

Her sene orduya icâb eden 13.500 efrâdın silahaltına alınması meşrût ise de Yunanlılar 1906-1911 senesine kadar devam etmek üzere muvakkat bir tensîkât kabûlüyle bazı nevâkıs-ı askeriyelerini ikmâl için silahaltındaki efrâd-ı miktârını tenkîs ettiklerinden birkaç sene orduya daha az efrâd alınmaktadır.

Yunanlılar bu sûretle vaki' olan tasarruftan mâadâ ordunun teçhîzât ve teslîmâtına ve masârafât-ı harbiyesine medâr olmak üzere ordu müdafaa-ı milliye sandığı donanma müdafaa-ı milli sandığı nâmıyla iki sandık vücûda getirmişlerdir. Bu sandıkların vâridâtını teçhîzât-ı askeriye vergisi, ianât-ı umûmiye ve memâlik-i ecnebiyedeki Yunanlılar tarafından gönderilen nukûd teşkîl eder. Bu sandıkların vâridâtından bir kısmı ile mukarrer ateşli Martin ve Schindler fabrikasından dahî serî ateşli toplar mubâyaa olunmuştur.

Piyade

Başlıca üç hat üzerine müteşekkildir.

Birinci Hat: 12 Alaydır. Alaylar vakt-i hazarda 2'şer taburdan teşekkül eder. Vakt-i Seferde teşkîl olunacak üçüncü taburun yalnız 8 zabît ile 8 küçük zabîttan mürekkep bir kadrosu mevcûd olup vakt-i hazarda alay erkân-ı heyetine merbûttur. Mumaileyhim bil-münavebe muvazzaf taburlarda îfâ-yı hizmet edeceklerinden geri kalmazlar. 12 alayın taburları adedi vakt-i hazarda 24 sınıf taburdur. Her tabur Dört bölüktür. İki alay bir liva ve iki liva bir fırka teşkîl eder. Bu cihetle 12 alaydan 6 liva veya 3 fırka müşekkeldir.

Efzûn ve Nişancı: Taburları, livalardan her birine birer efzûn (Nişancı) terfîk kılınmıştır. Bu cihetle 6 efzûn taburu vardır. Vakt-i hazarda piyade taburları adedi ceman 30'dur. 12 taburun da kadrosu vardır.

İkinci Hat: Efrâd-ı ihtiyâtiyeden teşkîl kılınmak ve vakt-i seferde her piyade alayına munzam olmak üzere birer dördüncü ve hatta bazı alaylarda beşinci taburların vücûda getirileceği cihetle vakt-i seferde alaylar dörder taburdan ve livalarda dokuzar taburdan terekküp edecektir. Bu cihetle birinci ve ikinci hatlar piyadesi vakt-i seferde 54 tabur olacaktır.

Üçüncü Hat: Bu hat kıtaatî müstahfız ve müstahfız-ı ihtiyâti asâkirinden teşekkül eder. Osmanlı-Yunan seferinde bu hat kıtaatını teşkîl etmek üzere Yunanistan dâhilinden 5000 ve hariç memleketten dahî 1350 gönüllü silahaltına alınmıştır.

Cüz'-i tamların Mevcûd-ı Madrebesi:

1 Piyade veya Efzûn Bölüğü	4 zabît, 15 küçük zabît, 122 nefer
1 Piyade Taburu	18 zabît , 21 küçük zabît, 488 nefer
1 Efzûn Taburu	26 Zabît, 70 Küçük Zabît, 484 nefer
1 Piyade Alayı (Alayların üçüncü taburları kadrosu dâhil)	46 Zabît, 123 Küçük Zabît, 974 nefer

Cüz'-i tamların Mevcûd-ı Seferiyesi:

Bir piyade Bölüğü veya Efzûn Bölüğü	4 zabît, 27 küçük zabît, 220 nefer
Piyade veya Taburu	18 Zabît, 111 Küçük zabît, 880 neferdir.

Teçhîzât ve Teslîhâtı: Piyade 6,5 milimetre çapında mükerrer ateşlı Mannlicher Schönauer tüfeği ile müsellahdır. Her nefer üzerinde 150 fişek taşır efrâd çanta ve malzeme-i sâire ile mükemmelen teçhîz edilir.

Süvari

Vakt-i hazarda üç süvari alayı vardır. Her alay dört bölükten mürekkeptir. Bu cihetle 12 bölük vardır. Her alay dâhilinde ceman 10 zabît ile 8 küçük zabîtten mürekkep ikişer kadro bölüğü olduğundan 6 da kadro bölüğü mevcûddur. Bu cihetle vakt-i seferde her alay 6 bölük olarak teşekkül eder. Vakt-i seferde alayların birer bölüğü fırka süvarisini vücûda getirir. Mütebâki beşer bölükten on beş bölük ile müstakil süvari fırkası vücuda getirilir.

Cüz'-i tamların Mevcûd-ı Hazırîleri: Bir süvari bölüğü 5 zabît 21 küçük zabît 107 nefer 101 hayvandır. Beşinci ve altıncı bölük kadroları da dâhil olduğu halde bir alayın mevcûd-ı hazırası 3'ü ümerâ olmak üzere 33 zabît 93 küçük zabît 430 nefer, 423 hayvandır.

Cüz'-i tamların Mevcûd-ı Seferiyeleri: Altı bölüklü bir süvari alayının mevcûd-ı seferisi 36 zabît, 187 küçük zabît, 668 nefere, 729 hayvan olacaksa da 1897 Osmanlı-Yunan seferinde olduğu gibi bölüklerin bazılarının mevcûdu 120-150 râdesinde bulunamayıp mevcûd hazıraları ile kalacağından alayların mevcûdu da anâ göre dûn mertebede bulunacaktır.

Teslîhât ve Teçhîzâtı: Kılınç ve 6,5 milimetre çapında mükerrer ateşli Mannlicher filintasıyla müsellahdır.

Sahra Topçusu

Seyyâr Topçu: Vakt-i seferde 3 sahra topçu alayı vardır. Alaylardan her biri vakt-i hazarda 6'şar toptan mürekkep iki bataryalı üç taburdan teşekkül eder. Yani vakt-i hazarda her alay 6 bataryalı olup mecmû'i 18 bataryadır. Vakt-i seferde ise alaylar dörder taburdan teşekkül ettiğinden bu halde alaylar 8 bataryalı mecmu' kaffesi 24 batarya yani 144 toptur.

Cebel Topçusu: Altı toplu üçer bataryalı iki tabur vardır. Kâffesi 6 batarya veya 36 toptur.

Ordu Ağır Topçusu: Üç bataryalı bir taburdur. Bir de imâlât bölüğü vardır.

Bilumûm Sahra Topçusu Kuvve-i Seferiyesi: 24'ü seyyâr 6'sı cebel 3'ü ağır sahra bataryası olmak üzere ceman 33 bataryadır.

Cüz'-i tamların Kuvve-i Hazarıyeleri:

1 Seyyâr Batarya	4 zabît 17 küçük zabît, 107 nefer, 64 hayvan ve 6 toptur.
1 Cebel Bataryası	4 zabît, 17 küçük zabît, 93 nefer, 17 hayvan, 30

	ester, 6 toptur.
1 Ağır Sahra Bataryası	5 zabît, 17 küçük zabît, 103 nefer, 65 hayvan, 6 toptur
1 Sahra Topçu Alayı	Her alay dâhilinde teşkîl olunacak 2 batarya kadrosuda dâhil olduğu halde) 43 zabît, 200 küçük zabît, 632 nefer, 405 hayvan 36 toptur.

Cüz'-i tamların Mevcûd Seferileri:

1 Seyyâr Batarya	4 zabît 25 küçük zabît, 145 nefer, 162 hayvan, 6 top, 9 cephâne arabasıdır.
1 Cebel Bataryası	4 zabît, 25 küçük zabît, 152 nefer, 228 hayvan, 6 toptur.

Teslîhât ve Teçhîzât: Şimdiye kadar topçu nezdinde 8.7 ve 7.5 santimetrelik Krupp topları vardı. Birincisi seyyâr diğerleri cebel bataryalarına mahsûs idi.

1907 senesi teşrin-i sanisinde Kruz ve Schindler fabrikasına 36 seyyâr sahra, 6 cebel bataryası sipâriş edildi. Bu topların kâffesinin çapı 7,5 santimetre olup teşkîl edecekleri bataryalar dörder toplu olacaktır. Her bataryada 12 cephâne arabası ve 1500 atım bulunacaktır. Sipârişât-ı mezkûrenin sene-i hâliye nihayetlerinde teslimi meşrûttur.

Sunûf-ı Fenniye ve Muavene

Vakt-i Hazarda: 3 fenni taburdur. Her tabur biri istihkâm, biri köprücü ve biri telgraf olmak üzere 3 bölükten mürekkeptir. Her taburun erkânı meyânında 4 zabît ile 6 küçük zabîtten mürekkep ikişer büyük kadrosu vardır.

Mevcûd-ı Hazari ve Seferi: Her bir büyük vakt-i hazarda 4 zabît, 18 küçük zabît, 111 nefer, 9 hayvan, esterdir. Bir tabur (kadro heyeti de dâhil olduğu halde) 23 zabît, 81 küçük zabît, 466 nefer, 107 hayvan ve esterdir.

Vakt-i seferde bir fenni tabur 23 zabît, (bu meyânda ikişer büyük heyet-i zabîtânı da dâhildir) 115 küçük zabît, 946 nefer, 126 hayvandır.

Tesîhât ve Teçhîzât: Teçhîzâtı piyade de olduğu gibidir. Kezalik 6.5 milimetrelik mükerrer ateşli Mannlicherle müsellahdır.

Nakliye: 3 nakliye bölüğü kadrosu vardır. Vakt-i seferde 3 nakliye bölüğü hâlini alacaktır. Her biri bölükte ilhâk kılındığı fırka için dört cephâne kolu ile üç nakliye kolu vücûda getirir.

Sıhhiye: 3 sıhhiye bölüğü mevcûddur. Vakt-i seferde 3'ü birinci Sınıf ve 3'ü de ikinci sınıf olarak 3 seyyâr hastahâne teşekkül eder. Vakt-i hazarda mevcûd olan sıhhiye bölükleri dahî kadro hâlindedir. Vakt-i seferde bir sıhhiye bölüğü 4 zabît, 272 küçük zabît ve neferden terekküp edecektir.

Sunûf-ı Sâire: Yine orduya merbût jandarma kıtaatı vardır. Kıtaat-ı mezkûre 16 bölüktür. Her bölük 210 piyade ile 16 süvariden mürekkeptir. Kâffesi 147 zabît ile 3882 nefer, 387 hayvandır.

Fırka Mûsîkaları: Fırkalara merbût birer mûsîka takımı vardır. Bunlardan başkada Atina mevki kumandanlığına merbût dördüncü mûsîka takımı vardır.

Mekâtib-i Askeriye

Yunanistan'da bir mekteb-i harbiye, küçük zabîtâna mahsûs bir mektep, ihtiyât-ı zabîtân mektebi, binicilik mektebi, piyade ve topçu endâht mektepleri ile kıtaat-ı muhtelife nezdinde tabur ve alay mektepleri vardır.

Mekteb-i Harbiye: Piyade, süvari, topçu, istihkâm zabîtânı yetiştirir bir müessese olup Atina'da kâindir. Müddet-i tahsîli beş senedir. Mektebe kabûl olunmak için idadi tahsîli görüldüğüne müsbet şehâdetnâmeyi hâiz olmak ve icrâ kılınacak müsâbaka imtihânında isbât-ı ehliyet eylemek şarttır. Mektebe kabûl olunacak talebenin sinn-i asgarîsi 18 olur. Her sene mektebe 32 talebe kabûluna cevâz varsa da dâhil olanlar miktârı 10-9 râddesindedir. Talebe-i mumaileyhim bölük hâlinde tertip olunur. Mektebin heyet-i tedrîsiyesi bu bölüğün zabîtânı olur.

Küçük zabîtân da talebeden olur. Müddet-i tedrîsiyenin muvaffakiyetle hitâmında mülâzimlikle mensûp olunan sınîfâ geçilir. Masârif-i tedrîsiyeyi talebe bizzât tedârik ve tesviye eder.

Küçük Zabît Mektebi: Piyade, süvari, idâre ve levazım sınıflarına muktezi zabîtânın bir kısmını da küçük zabîtândan yetiştirmek için sunûf-ı mezkûrede lâakal 2 sene hüsn-i hizmet etmiş küçük zabîtân bu mektebe alınır. Ve mektep-i harbiye tedrîsâtının küçük mıkyâsında olmak üzere 3 sene amelî ve nazarî dersler gösterilir.

Piyade ve idâre sınıflarından olanlar bir bölük ve süvari sınıfından olanlar bir takım teşkîl ederler. Senevi mektebe kayıd ve kabûl olunan talebenin miktârı azamî 50 kişi olacaksa da elhaletühazihi 20-25'i tecâvüz etmemektedir. Bu mektepte muvaffakiyetle ikmâl-i tahsîl edenler zabît nâmzedi olarak mensup oldukları sınıf kıtaatına dâhil olurlar.

İhtiyat Zabîtân Mektebi: Piyade, süvari ve topçu sınıflarına mahsûs ihtiyât zabîtânını yetiştirir ve ayrıca levâzım ve idâre zabîtânına mahsûs bir şubeyi havîdir. Bu şubenin talebeleri nizâmiye ordusunda hizmet eylemiş efrâddan ve bölük emini hizmetini görmüş veyahut lâakal altı ay müessesât-ı mâliyenin birisinde hizmet etmiş ihtiyât sınıfına mensup küçük zabîtândan tedarik olunur.

İhtiyat Zabîtânı Mektebi: Bu mektebinin müddet-i tedrîsiyesi bir senedir. Sene-i tedrîsiye nihâyetinde muvaffakiyetle imtihân verebilenler içinde aliyyülâlâ derecede olanları ihtiyât mülâzim-i sâniliğine nâil olur vesâirleri ise rütbeleri ile mensûb oldukları kıtaya izâm kılınır.

Binicilik Mektebi: Atina'da kâin bir mekteptir. Süvari ve topçu kıtaatı için muallim zabîtân ve küçük zabîtân bu mektepten yetiştirilir. Bu mektepte bir de nalbant şubesi vardır.

Bu mektebe küçük zabîtân mektebinden çıkan iki mülâzim-i sâniler ve ecnebi mekteplerinde ikmâl tahsîl ederek gelen süvari ve topçu mülâzim-i sânileri her topçu alayından birer mülâzim-i sâni, süvari ve topçu sınıflarından müntehib küçük zabîtân dâhil olur. Mektebin tahsîl müddeti 10 ay devam eder.

Piyade ve Topçu Endâht Mektepleri: Piyade kısmı, efzûn ve piyade taburlarına endâht muallimleri yetiştirir. Endâht husûsundaki malûmâtını sûret-i ameliyede tevsi‘ etmek isteyen zabîtân ile küçük zabîtân bu mektebe dâhil olur.

Tahsîl Müddeti: Altı aydır. Yalnız küçük zabîtân müddet-i tedrîsiye hitâmında dâhil-i imtihan olup liyâkatlerine göre sınıflara taksîm olunurlar. Topçu endâht mektebi ise topçu kıtaatında endâht husûsâtının yeknesak Bir tarzda ve fenne tamamıyla muvâffak sûrette cereyan ettirilmesi için kıtaat-ı mezkûreye icâb eden muallimleri yetiştirmeye mahsûsdur.

Bu mektebe dahî zabîtân ile küçük zabîtân dâhil olur. Her iki mektepte zabîtân ile küçük zabîtânın sınıf-ı tedrîsleri bittabi' ayrıdır. Topçu endâht mektebinde zabîtân için müddet-i tahsîl dokuz ve küçük zabîtân için ise beş aydır.

Küçük Zabîtân ve Zabîtân Heyeti

Küçük Zabîtân: Küçük zabîtânın bir kısmı alaydan kısm-ı diğeri küçük zabîtân mekteplerinden yetişiyor. Hizmet-i muvazzafanın hitâmında lâakal 2 sene daha temdîd-i hizmet edeceklere küçük zabîtlik tefvîz olunur. Küçük zabîtân 15. sene-i hizmete kadar yevmiye 0,40 drahmi ve 16. sene-i hizmetinden 24. sene-i hizmet nihâyete kadar 0,50 drahmi tahsîsât verilir. Merkûmun vefatı vukû'nda eytâm ve arâmlına dahî bir mülâzim ailesine edilen muamele yapılır. Küçük zabîtânın miktârı kesirsiz olarak 4500'dir.

Zabıitan: Zabîtânın kısm-ı azamî mekteb-i harbiyeden ve bir kısm-ı cüz'îyesi küçük zabît mektebinden çıkanlardan olur. Vakt-i hazarda 1990 zabît ve zabît nâmzedi vardır.

İhtiyat Zabîtânı: Hizmetten çekilmiş, fakat vücûdu henüz hizmete elverişli bulunmuş olanlardan ve ihtiyât zabîtânı mektebinde tahsîl görüp yetişenlerden tedarik edilir.

Umûm-i muvazzaf ve ihtiyât zabîtânının yekûnu 1906 senesi malumatına nazaran 3079 kişi olup müfredâtı bervech-i âtîdir:

İhtiyat Zabîtânı				Muvazzaf Ordu Zabîtânı				Sunûf-ı Muhtelife Zabîtânı
Mecmu	Zabîtân	Ümera	General	Mecmu'	Zabîtân	Ümera	General	
				7	5	7	5	Kumandanlar ve Erkân-ı Harbiye
94	655	34	5	58	769	89		Piyade
	6	2		37	122	15		Süvari
11	202	8	1	75	139	36		Topçu
2	10	2		18	91	27		İstihkam
				13	291	22		İdare ve Levazım ve depo-i zabîtânı
56	450	6	-	80	151	29		Sıhhiye Zabîtânı
381	1323	52	6	798	1568	225	5	Yekûnu

Zabîtânın Maaşâtı: Senevi tahsîsâttan ibâret olup beygir besleyenlere, besledikleri beygir adedine göre zamâim vâki' olur. Âtîdeki cetvel zabîtânın rütbelerini ve o rütbelere göre tahsîsâtlarını bildirir:

Maaşât-ı Seneviye

Rütbe-i Muhtelife	Drahmi veya	Guruş
Miralay	5500	22000
Kaymakam	4750	18600
Binbaşı	4000	16000
Birinci Sınıf Yüzbaşı	2750	11400
İkinci Sınıf Yüzbaşı	2000	8000
Mülâzim-i Evvel	1500	6000
Mülâzim-i Sani	1320	5280

Esliha-ı Nâriye-i Hafîfe ve Sakîle

Esliha-ı Nariye-i Hafîfe: Elyevm Yunanistan Ordusu piyadesi 6,5 milimetre çapında 903 senesi modelli Mannlicher Schönauer sisteminde Avusturya mamûlâtı mükerrer ateşli bir tüfekle mücehhezdir. Tüfeğin haznesi 5 fişek alır. Bu tüfekten 100 bini piyade tüfeği 7 bini filinta olmak üzere cemian 107 bin tüfek mevcûddur.

Bu tüfeklere mahsûs olmak üzere 1324 senesi eylülüne kadar 35 milyon fişek sipâriş edilmiş ve sipârişât vâki‘a kâmilen Yunanistan’a vurûd eylemiştir. Teçhîzâta müteallik palaska ve aksâm müteferri’a ile çanta geçen sene sipâriş edilmiştir.

Evvelce mevcûd olan 144.511 aded gaza tüfenği kısmen istimâlden sâkıt olup 50 binden ziyadesi de mevki’-i furûhte konmuştur. Zabîtân ile topçu ve süvari küçük zabîtânı 1873 modelli 11 milimetre çapında revolverle mücehhezdirler.

Esliha-i Nâriye-i Sakîle: Henüz seri ateşli topların adem-i vurûduna mebni elde mevcûd efvâh-ı nâriye mâlzeme-i atîkadan ibarettir. Mikdârı ve çapları bervech-i âtîdir:

Adedi	Çapı	Cinsi
82	7.5 santimetrelik	Sahra
14	8.7 santimetrelik	Sahra
48	7.5 santimetrelik	Cebel
21	7.5 santimetrelik	Kabil-i Tefrik Sahra Topu
21	8.7 santimetrelik	Sahra Topu: Bu toplar bahriyeden devren orduya alınmıştır.
2	10.5 santimetrelik	Ağır Sahra Topları
4	15 santimetrelik	
3	17 santimetrelik	
5	15 santimetrelik	
6	7.5 santimetrelik seri ateşli Maxim Vickers: Bunlar depo da müddehar ve levazımattan mahrumdur.	

Bilumûm Efvâh-ı Nâriye Adedi: 186 sahra ve cebel, 14 ağır sahra, 6 Maxim Vickers olmak üzere 206'dır.

Mâlzeme-i Cedîde: 1907 senesi teşrîn-i sânîsinde Fransa mamûlâtı olarak 7,5 santimetre çapında Schneider Canon sisteminde 36 adedi sahra ve aynı çapta Danfli Sisteminde 6 aded cebel bataryası sipâriş edildi. Bu topların kâffesi kundak üzerinde geri tepmeli ve hava tazyikli siperliklidir.

Bervech-i bâlâ sipârişatın bâliğ olduğu miktâr:

144 Sahra Topu	432 Cephâne Arabası
24 Cebel Topu	600 Cephâne Sandığı

Cephâne miktârı ise sahra toplarına mahsûs 54.000 şarapnel ile cebel toplarına mahsûs 900 tanedir. Mermiyâttan taneler henüz sipâriş edilmemiştir.

Atina'da kâin mühimmât-ı harbiye umûm deposunda Krupp toplarına mahsûs 48 bin tane, 54 bin şarapnel, 80 bin âdî tapa, 30 bin zaif tesirli tapanın mevcûd olması muhtemeldir.

Teçhîzât meyânında da 1909 teşrîn-i sânîsine kadar teslîm edilmek üzere 66.000 aded karavana, 65.000 ekmek torbası, 70.000 aded çadır parçası sipâriş edilmiştir.

Kuvve-i Umûmiye ve Seferberlik

Yunanistan ordusu umûmi seferberliğinde yine vakt-i hazarda olduğu gibi üç muhtelit fırka ile ağleb-i ihtimâle göre bazı kıtaat-ı müstakile hâlinde bulunacaktır.

Fırka-ı mezkûrenin teçhîzâtı lâyıkıyla istihsâr kılınmış olup seyyâr orduyu teşkîl edecekler ve ayrıca 2 cebel ve 1 ağır topçu taburu daha bu üç fırkadan mürekkep orduya munzam olacaktır. Şu hâle göre Yunanistan seyyâr ordusu:

3 piyade fırkası, 2 cebel topçu taburu, 1 ağır topçu taburu edecektir. Efrâd-ı ihtiyâtiye-i mevcûde ile esliha-ı hafîfe-i nâriyenin kîfâyetinden dolayı kuvâ-yı mezkûreden başka ihtiyât-ı zabîtân ve efrâdından teşkîl kılınmak üzere dört taburlu iki alaydan mürekkep bir müstakil liva daha teşkîli mümkündür. Şu hâlde seyyâr ordu kuvve-i umûmiyesi:

Sınıf-ı Piyade 48	Efzûn 6	Müstakil Liva 8	62 Tabur Piyade Efzûn
3 İstihkâm Taburu (6 istihkâm, 3 köprücü, 3 telgraf bölüğünden müteşekkil)			
18 Süvari Bölüğü			
24 Sahra Bataryası (Bataryalar 6'şar topludur. Âdî Krupp toplarıyla mücehhezdir.)			
6 Cebel Bayarası			
3 Ağır Batarya			
3 Sıhhiye Bölüğü			
3 Telgraf Bölüğü ider.			

Seferber Bir Fırkanın Kuvve-i Muhtemelesi Bervech-i Âtîdir:

Sınûf-ı Muhtelife	Liva	Alay	Tabur	Efzûn	Bölük ve Batarya	Zabîtân	Küçük Zabîtân	Hayvanat	
								Binek	Koşum
Piyade	2	4	16	2	72	602	19893	279	2080
Süvari	-	1	-	-	6	36	855	739	-
Sahra Topçusu Ma'cephâne Kolu	-	1	4	-	8	55	2032	267	880
İstihkam (Köprücü ve telgraf dâhil)	-	-	1	-	4	26	1061	16	110
Fırka Nakliye Dâhil	-	-	-	-	-	15	498	91	604
Sıhhiye Kolu	-	-	-	-	-	4	272	-	108
Yekûn	2	6	21	2	89	738	24611	1292	3782

Üç fırkadan her biri sûret-i mevzûhada teşekkül edeceğinden ve bir de müstakil liva (ağleb-i ihtimale göre) lâhik olacağından seyyâr ordu kuvve-i umûmiyesi müfredât-ı itibariyla 2505 zabît 83821 küçük zabît ve nefer, 4152 binek, 14363 ester ve koşum hayvanı ile mekkâri olmak akvâ-yı ihtimâldir. Kuvve-i mezkûreye nakliye ve kollar, seyyâr hastahane, ordu jandarması ve müstahfız teşkîlâtının ilâvesiyle kuvve-i umûmiye istihsâl olunur. Zabîtân, teçhîzât ve efrâd-ı mevcûde, heyet-i zabîtân tahtında mestur olduğu vechile muvazzaf ve ihtiyât 3079 zabît mevcûd olduğundan teşkîlât-ı mebhûseye kîfâyet ettikten mâadâ bir kısım dahî artmaktadır. Bu kısım zabîtân ile belki köylülerden taburlar teşkîl ve müstahfızların silahaltına celbi ile kıtaat-ı müstahfıza vücûda getirilmesi mümkün olur.

Teçhîzâtın ve bilhâssa eslihanın miktârı 7 bini filinta olmak üzere bir cins mükerrer ateşli tüfek olarak 107 bin râddesinde bulunduğundan hadd-ı kîfâyede ve gönüllü ve müstahfız teşkîlât ve teslîmâtına mâadâ bulunmaktadır.

Efrâd-ı Mevcûdiye Gelince: Nizâmiye müddet-i ihtiyâtiyesi olan 10 senelik efrâd ile el ân silahaltında îfâ-yı hizmet eden iki senelik efrâd seyyâr orduyu teşkîl edecektir. 1897 senesinden 1906 senesine kadar güzerân olan 10 senelik müddet zarfında orduda bilfiil îfâ-yı hizmet eyleyen efrâd-ı ihtiyâtiyenin miktâr-ı umûmiyesi 71.900 ve tamamen hizmet görmeyen, sicilde ismi bulunan efrâdın miktârı 108.000 nefer, künyeleri mazbût olmayan ve fakat hizmet-i askeriye îfâ etmiş olan 12.000 gönüllü efrâd mertebesindedir. Mecmû' kâffesi 191.900 eder. Bu yekûn hizmet-ı muvazzafa gömeyde bulunan efrâd dahî idhâl edilmek icâb eder ki o hâlde yekûn-ı umûmi kesirsiz olarak 210.000 olur. İşe yaramayacak sûrette aliyyül olan, muayyensizliği zuhûr eyleyen, vefât eden efrâd miktârının bu yekûndan tenzîli icâb eder. On iki senelik efrâd için yüzde yirmi nisbetini kabûl edebiliriz.

Yunanların ekserîsi ticâret maksadıyla mahâl bâideye dağılmış olduklarından davete icâbet edemeyeceklerin miktârı da mühim bir yekûn teşkîl eder ânın için yüzde on miktâr tenzîl kabûl olunabilir. Şu hâlde efrâd-ı merkûme mevcûdu 147.000 râdesinde olmak lâzım gelirse de bu miktârın bir vech-i mebsût nısfı kadarı talîm ve terbiye görmüş olup hâiz-i kıymet olup mütebâkîsi ise talîm ve terbiyesi mefkûd teçhîzâtı nâkıs ve teşkîlâtı olmadığından dolayı vakt-i seferde nefîr-i âmm olmaktan gayri bir ehemmiyeti yoktur.

Efrâd-ı Müstahfıza Gelince: Osmanlı donanmasının bu günkü tevaffuku sebebiyle Yunanistan hükümeti sevâhilinin müdâfaasını pîş-i teminle alarak efrâd-ı müstahfızayı da silahaltına celp edebilir. Bunları kıt'a hâline koymak için başlarında bulundurulacak zabîtân, ihtiyât zabîtânından seyyâr ordunun mevcûd nizâmiyesini tamamladıktan sonra kalanlardır.

Seferberlik: 1897 Osmanlı-Yunan seferi Yunanistan Ordusunun seferberliği husûsunda iyi bir mikyâstır. Tarih-i mezkûrdan sonra birkaç şose ve telgraf hattı ile ikişer şimendifer hattı inşa edilmiş ve teçhîzât cihetiyle ikmâl nevakısa çalışılmış ise de bu husûstaki büyün gayretler seferberlik müddetini pek ziyâde taksîr edememiştir.

Sefer-i mezkûrede ilk seferberlik emri Yunanlılar tarafından 13 martta verilmiş idi. Muhtelif seneler efrâdının silahaltına daveti ayrı ayrı emirlerle ve tedrîcen vâki oldu ve 18 Nisan'a kadar devam etti. Şu hâlde seferberlik müddeti bir aydan fazla görülüyorsa da bu bir hâl-i istisnaidır. Yunanistan seyyâr ordusunun nihayet 20 gün zarfında hudud civarında tahaşşüdü mümkündür.

Yunanlıların sene-i mezkûredeki seferberliğinde seyyâr orduları yine 3 fırka halinde bulunurdu. Alayları bidâyette dörder taburdan teşkîl etmeyip üçer taburla bırakmışlar ve ayrıca teşekkül eden 12 tabur müstakil bir hâlde kalmış idi. 10 taburda efzûn var idi. Süvarisi 22 bölük topçusu 29 batarya idi. Dört de istihkâm taburu var idi.

Cüz'-i tamlar adedi ziyâde ve fakat her cüz'-i tamın noksânı pek çok idi. Nisan evâsıtında kuvve-i mezkûrenin sülesânı Tesalya'da bir sülüsünü Epir'de toplandı.

Teselya'da 42.255 tüfek, 730 kılıç, 96 top, Epir'de 22438 tüfek, 240 kılıç, 48 top, kesirsiz olarak yekûn 80.000 nefer, 1000 kılıç, 144 top bundan mâadâ Yunan muhibbî olan ecnebilerden 1350 galiblerdi, 5000 Yunan gönüllüsü bulunmakta idi.

Hayvan Tedâriki: Yunan Hükümeti hayvan husûsunda hârice pek muhtâçtır. Sefer-i sâlifte süvari bölüklerinin bazılarına bile hayvan bulunamayıp yaya kullanıldı. Seferberliği tas'ib eyleyen sebeblerden biri de budur.

Yunanistan Kuvve-i Bahriyesi

Yunanistan'ın 1907 senesine kadar donanma-i müdafaa-ı milliye sandığı vâridâtıyla tedârik ve cem' eylediği donanmanın müfredâtı bervechi âtîdir:

1908 Senesinde Yunan Donanması

Adedi	Cinsi	Ton	Beygir kuvveti	Top Adedi	Torbil Kavâni	Mürette batı	Mülahazatı
3	Zırhlı	14655	21000	90	9	1197	İsimleri Hydra, Psara, Spetsai
1	Sahil Muhafızı Zırhlı	1774	2100	6	-	180	
1	Kruvazör	1700	2400	10	-	290	Nauarchos Miaoulis'dır
6	Topçeker	2580	2570	24	-	420	Ambrakia, Akteon, Peneos, Eurotas, Achelaos, Alpheos
Cema n: 10	Muhtelif Gemi	20709	29490	130	9	2087	

Zırhlılar 1890 senesinden, sahil muhafızı zırhlı 1867 senesinde, Kruvazör 1879 senesinden ve topçekerlerden ilk ikisi 1880 tarihinde ve mütebâkî dördü de 1884 de inşa edilmiştir. Zırhlılarla ânlardan gayri gemilerin bazıları terakkiyât-ı hâzıraya göre cüz'î, külli tadîl edilmiştir.

Bâlâdaki cetvelde mezkûr olan sefâinden mâadâ 8 aded torpido geçer 15 toprbido istimbotu, bir talîm ve bir mektep sefînesi, bir torbil nakliye sefînesi, 4 top çeker, 2 nakliye gemisi, 3 torbil vazı'ı 8 torpido gemisi donanmanın aksâm-ı mütemimesini vücûda getirir.

Torpido geçerken 1906 tarihinde inşa edilmiş olup 430 ton cesâmetindedir. İsimlerinine, Thylla, Nafkratousa, Sfendoni, Aspis, Velos, Lonchi'dir. Torpidolar ise 25, 85 ton cesâmetinde olup her birinde iki serî ateşli küçük çapta top ile 2 torpil kavânî vardır. Talîm sefînesinin ismi Hellas'dır. 1950 ton cesâmetinde ve 4 topu hâvîdir. Mekteb gemisinin ismi Aris'dir. Torbil nakliye sefinesi Aris isminde olup 1100 ton cesâmetindedir.

1909 senesinde Bahriyenin Kuvve-i Mevcûdesi: 4920 zabît, küçük zabît ve neferdir. Zabîtân meyânında 1 veys amiral, 2 kontreamiral, 12 gemi süvarisi, 25 fırkateyn süvarisi, 24 korvet süvarisi, 75 mülâzim, 57 hesab memuru, 51 mülâzim-i sânî, 23 zabît nâmzedi, 26 makina mühendisi vesâire ile 36 sıhhiye zabîti, 103 kâtip ve kâtip muavini bulunmaktadır. 1168 küçük zabît, 525 atışçı, 2333 gemici, 384 amele ve 75 fener memuru vardır.

Bahriye Mektebi: Pire'de bahriye zabîtânı yetiştirmeye mahsûs bir mektep vardır.

SIRBİSTAN ORDUSU

Sırbistan Ordusunun Ahvâl ve Tensîkât-ı Askeriyesi

Sırbistan'ın Usûl-i İdâre ve Mesâha-i Sathiyyesi ve Nüfusu

Sırbistan Hükümet-i Meşrutiyetle idâre olunur bir kraliyettir. (Karacorceviç) hanedanından kral Birinci Petro sandali-i hükümeti işgâl etmektedir. İdâre-i heyet-i âliyesini kral ile vükelâ ve (Skupştina) olunan millet meclisi teşkîl eder.

Sırbistan arâzisi 48.303 kilometre terbî'nde olup Edirne Vilayeti ile Çatalca Sancağından teşekkül eden kısm-ı arâziye muadil ve Bulgaristan arâzisinin tamamen nısfı râddesinde berr-i vüsate hâizdir.

Sırbistan'ın nüfusu 2.678.747 kadardır. Bu mikdâr Bulgaristanın nüfus-ı hâzırı olmak lâzım gelen 4.200.000 adedinin nısfından daha fazladır. Sırbistandaki nüfusun ekseriyeti din ve kavmiyet ve lisân itibariyle müttehittir. Sırbistanda her bir kilometre mürabba'na 56 nüfus isabet eder. Bulgaristan'da ancak 42 nüfus isabet ettiğinden Sırbistan'a nisbeten daha kalabalık memlekettir.

Bütçe ve Bütçe Mevcûdu

Sırbistanı'n umûmi bütçesi 95.823.388 franktır. Bulgaristan'ın bütçesiyle aralarındaki fark 32 milyon küsûr bin franktır. Nüfus ve arâziye nisbetle Sırbistan'ın Bulgaristan'a nazaran zengin gibi bir hükümet olduğu anlaşılıyor. Fakat bu servet sair hükümât ile mukâyese edilirse o kadar hâiz ehemmiyet olmadığı müstebân olur.

Sırbistan bütçe-i harbiyesi şimdiki hâlde 21.688.000 frank olup umûmi bütçenin yüzde 27'si râddesindedir. Bulgaristan bütçe-i harbiyesi ise 39.710.353 frank olup tahsîsât-ı umûmiyesinin 3/5 de biri râddesindedir.

Sırbistan Hükümeti mezkûr'ül-mikdâr tahsîsât-ı askeriye ile bütçe mûcibince zâbıtândan mâadâ 19.554 efrâd silahâltında bulundurulacaktır. Mamâfih silahaltında bulunacak efrâd mikdârı bütçece takarrür etmekle beraber bazı güne tasarruf icrâsı için ordunun ihtiyâcât-ı sâiresine sarf edilmek üzere sâbit kalmayıp tahavvül eder. Ve nâdiren bütçe mevcûduna resîde olur. Mevcûd-ı hakîki yaz mevsimi müstesnâ olduğu hâlde mevâsim-i muhtelifede pek cüz'î olup hatta kış vaktinde 7.000 râddesine kadar tenzîl eder. Hâlbuki Bulgaristan Hükmeti, Sırbistana nazaran azamî bir misli tahsîsât-ı seneviye verdiği hâlde Sırbistan kuvve-i hâzırasının heman üç misli bir kuvvet beslemektedir.

Bundan da Bulgaristan ordusunundaki tensîkât ve teşkîlât ve umûr-ı idârenin sadeliği, az para ile kuvvetli ordu hazırlamak kabiliyeti ve Sırbistan'da ise mugâlata ve beceriksizlik derecesi anlaşılıyor.

Emir ve Kumanda ve İdâre-i Merkeziye

Sırbistan Ordusunun hazar ve seferde başkumandanı riyâset-i hükümette bulunan zâttır. Vakt-i hazarda kuvve-i askeriyenin emir ve kumanda ve umûr-u idâresi ve ihzârı husûsunda sûret-i umûmiyede Harbiye Nazırı vekâlet etmekte olup mûmâileyh gerek krala gerek Skupştina Meclisine karşı mesûl bulunmakdadır.

Harbiye Nezareti Başlıca 13 Kısma Münkısımdır. Ânlarda: Mesâil-i askeriye kısmı, topçu kısm-ı fennisi, mühendis sınıfına aid kısm-ı fennisi, Vezne kısmı, sıhhiye, tekâüd, mehâkim-i askeriye, tarih ve coğrafya, muhâsebât kısımları, vezâif-i umûmiye kısmı ve Belgrad askeri musikisidir. Aksâm-ı mezkûreden her biri şuabât-ı muhtelifeye ayrılmıştır. Mahkeme-i temyiz-i askeri, divan-ı harp, topçu ve mühendis ve sıhhiye komisyonları, ümerâ-yı askeriye terfî komisyonu gibi bazı teferruat daha vardır.

Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Harbiye Nezaretinin taht-ı emrindedir. Erkân-ı Harbiye dâiresi her orduda olduğu gibi îfâ-yı vazîfe eden bir takım şuabâta ayrılmıştır.

Sırbistan ordusunda bir de komisyon-ı âlî-i askeri vardır. Komisyon-ı mezkûre krallık riyâseti altında mukannen zamânlarda belgrad'da inikâd eder. Harbiye Nazırı, Erkân-ı Harbiye Reisi ve Harbiye Nezareti aksâm ve şuabât-ı esâsiyesi rüesâsından başka fırka-ı muhtelife kumandanları dahî komisyonun inikâtında âzâ sıfatıyla hazır bulunurlar.

Hizmet-i Askeriye Müddeti

Sırbistan ordusunda 1886 tarihinde neşredilen ahz-ı asker kânûnu mûcibince himet-i askeriye müddeti 24 senedir. Bu yirmi dört senelik müddet 21. sene-i devriye-i hayattan itibaren başlayıp 45. sene-i devriye-i hayatın hitâmına kadar sürer.

Sırbistan ordusu taksîmât-ı esâsiye itibariyle ikiye ayırılır. Biri ordu-yı milli, diğeri müstahfız ordusudur. Ordu-yı milli de üç hattan teşekkül eder. Birinci hat dâimî ordu ile ihtiyâttan ibaret olup ikinci hat ile üçüncü hattın vakt-i hazarda kadrosu mevcûd değildir. Birinci ve ikinci hat asâkirinin heyet-i umûmiyesi seyyâr orduyu teşkîl eder. Üçüncü hat ile müstahfızlar ise kılâ ve mevki-i müstakime ile menzil hudûduna mahsûsdur.

Ordunun taksîmât-ı esâsiyesine dâir bervech-i bâlâ-ı malûmât görüldükten sonra 24 senelik müddet-i mükellefiyetin sûret-i taksîmi anlaşılabilir. 24 senelik müddet-i mükellefiyetin: 10 senesi birinci hatda, 6 senesi ikinci hatda, 8 senesi üçüncü hatda, yekûn 24 senesi her üç hatda geçer.

Müstahfız hizmeti ayrıca 8 senedir. Bu da müddet-i mükellefiyete zam olunursa 32 sene eder. 8 senelik hizmet müstahfıza mükellefiyetin ilk üç senesi 18-20 yaş nihâyetine kadar 5 senesi de 45-50 yaş nihâyetine kadardır.

Sırbistan ordusunda mükellefiyet-i askeriye müddeti Bulgaristan ordusu mükellefiyeti ile mukâyese edilirse yine Sırbistan'dan pek geri kaldığı görülür. Bir memleketin güveneceği ordunun

kısm-ı mühimmi kuvve-i seyyâresidir. Zayıf bir seyyâr orduya mâlikiyet hâlinde hiçbir zamân cüretkârâne ve serbestâne polika takip etmek ve hükümetin mevcûdiyetini göstermek mümkün olamayacağını lâyıkıyla anlayan Bulgaristan tensîkâtını şöyle bir esâs-ı metîn üzerine istinâd ettirerek 1904'te kabûl eylediği tensîkât-ı kânûnî mûcibince seyyâr ordusunu kuvvetlendirecek tedâbire tevessül eylemiş ve muvazzaf ordu ile ihtiyâtından teşekkül edecek olan mezkûr orduyu 20 senelik efrâddan teşkîl-i tasmîm etmiştir. Hâlbuki Sırbistan ordusunun kısım-ı seyyârı birinci ve ikinci hatlar asâkirinden ibâret bulunacağından 16 senelik efrâddan teşekkül edecektir.

Hizmet-i Muvazzaf: Muvazzaf orduda hizmet-i askeriye usûlen süvari ve topçu sınıfları için 2 sene ve sunûf-ı sâire için 2,5 sene kadardır. Muhârebede işe yarayacak gibi bir binek beygiri ile hizmetine dâhil olan süvariler için hizmet 1,5 seneye tenzîl olunur.

Zikredilen müddetler kânûnen muayyen ise de hakîkatte efrâd bu kadarda silahaltında bulunmazlar. Bir zamânlar 8/10 ay kadar bir müddetlerde iktifâ edilmişti. Şu hâle göre hakîkatte hizmet-i muvazzafa piyadeler için 1 ve sunûf-ı sâire için 1,5 sene kabûl edilirse hata edilmemiş olur.

Tahsîlde bulunan mekâtib-i âliye ve maliye şâkirdânı ile muallimin 6 ay müddetle silahaltında kalmaya mecbûr olup hitâm-ı hizmettinde de ihtiyât zâbıtı imtihânını vermeye mecbûrdur. İmtihân vermeye muvaffak olamayanlar için hizmet-i muvazzafa nihâyet on dört ay sürer.

Talîm ve terbiyeye gayretle beynelakrân terakkî ve temeyyüz eden piyade efrâdının hizmeti dahî kânûn mûcibince on dört aya tenzîl kılınır.

Efrâd-ı ihtiyâtiye ile müstahfızlar pazar günleri ile eyyâm-ı resmîyede sâkin oldukları mevâki'de talîmler yaparlar. Bundan mâadâ masârifî hükümet tarafından tesviye olunmak üzere efrâd-ı müstahfıza her sene mukannen bir müddetle silahaltına davet edilebiliyorlar. Birinci hatda mensûb efrâd-ı ihtiyâtiyenin müddet-i talîmleri 25, ikinci ve üçüncü hatlara mensûb olanlarınki 30 ve müstahfızlarınki 5 gün olacaktır. Hakîkatte bu mevâdın hiçbiri şimdiye kadar tamamıyla tatbîk edilemediği gibi hâla üçüncü hat efrâd-ı ihtiyâtiyesi aslâ talîme çağrılmamıştır.

Hizmet-i muvazzafa müddeti Bulgaristan ordusundaki müddet ile mukâyese edilirse talîm ve terbiye ve kıymet-i askeriyece Sırbistan ordusunun pek aşağı bulunması lâzım geleceği gibi sûret-i umûmiyede talîm ve terbiyeninde pek yavân olduğu müstebân olur.

Mükellefiyet-i Askeriye

Sırbistan'da hizmet-i askeriye Sırbistan tâbiyetine hâiz avâriz-i vücûdiyeden sâlim her ferd için bilfiil mecbûridir. Hizmet-i askeriyeden muayyensizlikleri veya ahvâl-i vücûdiyeleri sebebiyle mafüv olmaları icâb edenler bedel-i askeri nâmıyla bir vergi vermek mecbûriyetindedirler. Bedel-i mezkûr, mafüv olması lâzım gelen kimsenin öteden beri hükümete vermekte olduğu verginin yüzde 30'u kadar bir şeydir.

Sırbistan ordusunda muayyensizlik hiçbir hükümette olduğuna mikyâs değildir. Karyelerde, köylerde bulunan ahâlî bir takım sunî aileler vücûda getirirler. Birkaç aile bir araya gelip bir cemâat

teşkîl ederler. Ve içerlerinde en büyükleri kim ise cemâatin reisi olur. Cemâat efrâdından her birinin ayrı ayrı arâzisi olmayıp cemâat nâmına arâzi ve emlâk vardır. Bu cihetle birleşen muhtelif aileler mezkûr arâziyi hep beraber sürerler. Birlikte yapıp içerler. Yekvücûd etmişler gibi beraber geçinirler. Mâl ve arâzi reisten reise intikâl eder. Hükümet şu sûretle teşekkül eden heyât-ı içtimâiyeyi resmen tanımaktadır. Bunlarda muayyensizlik aranır. Ziraât işlerini idâre edecek mikdârda gençler cemâatlere bırakılıp mütebâkîsi asker edilir.

Sırbistanda mazhar kabûl olan şu usûlun başlıca muhassenâtı, ziraâtın daha ziyâde temîn-i terakkisi ve arâzi ve emvâl parçalanmamasından dolayı servet memleketin inkisâma uğramamıştır. İngiltere'de servet-i umûmiyeyi inkisâma uğratmamak maksâdıyla mîrâsın ekber evlâda intikâli meşrûdur. Fransada ise miras evlâdlar arasında taksim edildiğinden tenezzül nüfûsa sebebiyet veriyor. Zîrâ evlâd yetişdirecek olan ana baba çocuklarının râhat yaşamasını arzû ettiklerinden adedinin az olmasını istiyorlar. Bir de cemâatler teşkîlinin ahz-ı asker muâmelesi husûsunda hükümete teshîlât bahşetmesi gibi mühim bir faidesi daha vardır.

Her sene dâhil-i esnân olan efrâdın mikdârı 25.000 râdesindedir. Silahaltına alınmalarında beis olmayanların mevcûdu 18.000 olup bu mikdârdan senin-i ahîrede yalnız 13.000 kadarı silahâltına alınmıştır. Şu hâle göre nüfûs-ı umûmiyenin yüzde 0,60 kadarı hizmetle mükellef edilmiştir.

Bulgaristan'da ise sene-i hâliyede taht-ı silaha alınan efrâd mikdârı 24.479'u 2 veya 3 sene hizmetle, 12.607'si dahî 6 ay hizmetle mükellef olmak üzere 37.086 efrâd silahaltına davet olundu. Bu mikdâr, Sırbistan ordusuna sene-i hâliyede ithâl edilmek üzere davet olunan efrâdın hemân 3 misli râdesinde görünüyor.

Efrâd-ı cedîdenin kıtaât-ı askeriyeye tevzî‘ ve taksîminde usûl-ı mantıkî cârîdir. Her fırka dâiresini birinci ve ikinci hattı vücûda getiren birer fırka teşkîlâta ve üçüncü hattı teşkîl eyleyen üçer piyade alayına muktezî efrâdı îtâ eder.

Vakt-i hazarda ahz-ı asker umûru için memleletin münkesim bulunduğu 60 tabur dâiresinden her biri birer muvazzaf tabura efrâd verir. Bu taburların üçer üçer tevhîdinden her fırka dâiresinde üç alay dâiresi vücûda gelir. Her muvazzaf fırkanın dördüncü muvazzaf alayına lâzım olan efrâd-ı cedîde fıkra dâirelerinin 16'ya münkesim olan tabur dâirelerinin dördüncüsünden alınır. Muvazzaf ordunun süvarisi süvari ve cebel topçusu ile kale topçusu velhâsıl sunûf-ı fenniyesi ile idâre ve nakliye kıtaâtı için icâb eden efrâd-ı cedîde bütün memleketten celb ve tedârik olunur. Piyadeye verilecek efrâdın celbi nisan ayında ve sunûf-ı sâireye verilecek olan efrâd celbi teşrîn-i evvelde vakî‘ olur.

Taksîmât ve Merâkiz-i Askeriye

Sırbistan ahz-ı asker muâmelâtı için 5 fırka dâiresine ayrıldığı gibi her fırka dâiresinde de bir muhtelit muvazzaf fırka bulunduğundan muvazzaf orduda beş fırkaya münkesim bulunmuştur. Fırkalardan her biri Sırbistan hudûdunu tahdîd veya saky ve ervâ eden enhâr isimlerine izâfetle yâd olunur.

1. Fırkaya (Morava Fırkası) tabîr olunup merkezi Niş'dir

2. Fırkaya (Drina Fırkası) tabîr olunup merkezi Valyevo'dur.

3. Fırkasya (Tuna Fırkası) tabîr olunup merkezi Belgrad'dır.

4. Fırkaya (Şumadiya Fırkası) tabîr olunup merkezi karayorgiyeviç'dır.

5. Fırkaya (Timok Fırkası) tabîr olunup merkezi Zaječar'dır.

Fırkalar mıntıkaları, husûsî vazülceyş haritasında görülebileceği gibi muvazzaf fırkaları terkîb eden kıtaât-ı muhtelifenin merâkiz ve numaraları cedvel-i mahsûsuna derc edilmiştir.

Her fırka dâiresi, ahz-ı askeri muâmelâtı nokta-ı nazarından üç alay dâiresine, her alay dâireside dört tabur dâiresine taksîm edilmiş olduğundan bütün memleket 60 tabur dâiresine ayrılmış bulunuyor. Alay devâiri tamamıyla taksîmât-ı mülkiyeye uydurulmuş olup bulundukları kazanın ismiyle yâd ve aynı zamânda birden on beşe kadar numara alırlar. Tabur devâiri ise alay dâireleri dâhilinde birden dörde kadar numaralanır. Görülür ki Sırbistan'da ahz-ı asker muâmelâtı için tabur dâireleri esâs teşkîl ediyor. Bulgaristan'da ise ahz-ı asker devâiri nihâyet alay üzerinedir. Her iki memleket dâhilinde bir ahz-ı asker alay dâiresine düşen nüfusun mikyâsı faideden hâlî değildir. Bulgaristan'da her alay dâiresine 116.500 Sırbistan'da ise kesirsiz 180.000 nüfus isabet eder.

Ordu-yı Millinin Birinci Hat Kuvve-i Askeriyesi
Piyade Kıtaâtı

Vakt-i Hazarda: Sırbistan Piyadesi vakt-i hazarda 20 alaydır. Alaylar 1'den 20'ye kadar numara aldıkları gibi kumandanlarının isimleri ile dahî yad olunurlar. Bu yirmi alaydan hâriç olarak sarây-ı kraliyenin muhâfazasına memûr bir hâssa bölüğü vardır. Alaylardan her biri üç taburlu ve taburlarda dörder bölüklüdür. O hâlde kâffesi 60 piyade taburu veya 241 piyade bölüğüdür.

Piyade bölüklerinin mevcûd hazırası senenin mevâsim-ı muhtelifesinde pek mütehavvil olup kışın mevcûdu 20 nefere kadar tenzîl eden bölükler olur. Yazın ise 80 nefere kadar irtikâ eder.

Vakt-i Seferde: Her alay için bir ihtiyât taburu vücûda getirilerek alaylar dörder bölüklü dörder taburdan teşkîl olunur. O hâlde 20 alay cemân 80 tabur olur. Ayrıca alaylardan bazılarından 1 ve bazılarından da 2 depo taburu çıkarılır. Mezkûr taburların 16'sında dört piyade depo alayı teşekkül eder. Bu taburlarda sahra muhârebâtına iştirâk eyler. Binaenaleyh birinci hat piyade taburlarının adedi vakt-i seferde 96'ya resîde olur. Hâssa bölüğünün vakt-i seferde teşkîlâtı değişmez.

Kıtaâtın Mevcûd Seferisi: Bir piyade bölüğü 5 zâbit, 272 nefer, 6 binek ve yük hayvânı olup efrâdın 257'si silahendâzdır. Tabur 1028, dört taburlu bir alay dahî 4.112 silahtır.

Piyadenin Teçhîzâtı: Sırbistan Piyadesi 7 milimetre çapında mükerrer ateşli ve kısa kasaturalı mavzer tüfengi ile müsellahdır. Silahendâzlardan her biri 150 fişek taşır. Bunun 90 tanesi öndeki fişekliklerde 60 tanesi de arkada palaska kütüğünde taşınıyor. Bundan başka beher silah için 100

fişenk küçük ağırlıklarda ve yüz fişenk dahî fırka cephane kolunda naklolunur. Şu sûretle her bir silah için taşınan fişenk adedi 350'ye bâliğ olur.

Teçhîzât-ı Fenniye: Her bölükte efrâd-ı mevcûdenin nısfı edevât-ı hafriye taşır. Her piyade alayına da ayrıca park ve marangoz edevâtını hâmil 5 araba tahsîs olunur.

İaşe: Her nefer üstünde biri âdî ve üçü ihtiyât tayını olmak üzere dört günlük yiyeceğini taşır. Alayın ağırlıklarında 2 günlük yiyecek ve fırka erzâk kollarında dört günlüğü âdî ve üç günlüğü ihtiyât tayını olmak üzere 7 günlük erzâk naklolunur.

Sıhhiye mâlzemeleri: Bölük başına yaralı nakline mahsûs dört teskere ve bundan başka her alaya da 4 mekkâre ile sıhhiye mâlzemesini hâmil bir araba verilmiştir.

Ağırlıklar: Bir piyade alayının ağırlıkları büyük ağırlık ve küçük ağırlık olmak üzere ikiye inkısâm eder. Bu alayın küçük ağırlığında 24 araba, 100 mekkâri hayvânı cephane nakline mahsûs olup edevât-ı harfiye, mâlzeme-i sıhhiye ve su nakli içinde ayrı ayrı her bölükte bir araba ile sıhhiye hayvânâtı bulunur.

Büyük ağırlıkta ise 41 araba ile 138 mekkâri bulunup muhârebeden gayrı zamânlarda iktizâ edecek edevât ile erzâk ve tayinâtı nakleder. Zikredilen 41 araba meyânında eşyâ sandıklarını hâmil arabalarla seyyâr matbahlarda dâhilidir.

Erzâk kolları araba ve mekkârilerden muhtelit bir sûrette teşkîl edilir. Bir alayın bilumûm ağırlıkları 75 araba ile 238 mekkâri hayvânıdır. Arabalar alelumûm çift beygirler ise de yalnız sakâ arabaları tek hayvânlıdır.

Hudûd Kıtaâtı: Hudûd muhafızlığına memûr ayrıca dört müstakil bölük vardır. Bu bölüklerin kâffesi "Prokuplje"'de bulunan hudûd kumandanlığının doğrudan doğruya taht-ı emrine mevdû'dur. Kıtaât-ı mezkûre İbre Nehri ile Morava arasında bulunan Osmanlı hudûdu boyunu muhâfazaya memûrdur.

Hudûd bölüklerinin mevcûd hazırları 2 zâbit ve 157 neferle 3 atlı neferdir. (Bunlar emir atlısıdır).

Hudûd kıtaâtının eslihası 1880 modeli 11 milimetre çapında tek ateşli kuka mavzer tüfenkleridir. Emir atlılar 10 milimetre çapında mükerrer ateşli mavzer filintası ve kılıç ile müsellahdırlar.

Jandarma: Belgard'da dört bölüklü bir piyade jandarma taburu ve her kazada da bir jandarma müfrezesi vardır. Jandarma efrâdının eslihası 10 milimetre çapında mükerrer ateşli mavzer tüfengi ile revolver ve kılıçtır.

Vakt-i hazarda: Bütün Sırbistan süvarisi bir hâssa bölüğü ile dörder bölüklü dört alay ve 1 süvari telgraf müfrezesinden ibârettir. Alaylar birden dörde kadar numara alır ve ikisi ayrıca kumandanlarının ismine izâfetle de yâd olunurlar. Vakt-i hazarda kâffesi 17 bölüktür. Belgrad'da bir de süvari mûsîka takımı vardır.

Vakt-i hazarda bölüklerin mevcûdu bütçeye göre 4 zâbit 119 nefer ve 100 hayvân olacaksa da ekseri bölüklerin mevcûdu 80/60 süvariyi geçmez.

Vakt-i Seferde: Zikredilen teşkîlât vakt-i seferde bir günâ tebdilâta uğramaz. Silahâltına davet olundukları zamân kendi binek hayvânlarını beraber getirmeye mecbûr olan süvari efrâd-ı ihtiyâtiyesinden 5 fırkadan her biri için üçer bölüklü fırka süvari alayları yeniden teşkîl edileceği gibi ayrıca bir süvari, bir telgraf müfrezesiyle 5 depo süvari bölüğü vücûda getirilecektir. Vakt-i seferde şâyân istifâde olabilecek birinci hat süvari kuvvetinin had-i azamîsi 32 bölüktür.

Cüz'ü-i Tammların Mevcûd Seferisi: Seferber bir süvari bölüğünün mevcûdu 5 zâbit, 1 baytar 200 nefer, 193 binek hayvânı ve 179 süvaridir. Her bölükte 2 mekkâri ile üç araba vardır.

Bir seferber süvari alayı 32 zâbit ve memûr ile 848 nefer, 847 hayvân ve 39 araba mevcûdundadır. Şâyân-ı istifâde süvari efrâdının mikdârı ise 720'dır. Her alayda alayın ikiye inkisâmında kısımlardan birine kumanda etmek ve alay kumandanının gaybûbetinde ânâ vekâlet eylemek üzere fazla zâbit olarak bir binbaşı bulunur.

Fırka süvari alaylarının mevcudu ise 17 zâbit 425 nefer veya 352 süvari ile 448 hayvân ve 26 arabadır. Bir de bu bölüğü 1 zâbit, 90'ı efrâd-ı cedîdeden olmak üzere 253 nefer, 255 hayvân ve 2 arabadan teşekkül eder.

Süvari Telgraf Müfrezesi: İki takıma ayrılır. Her takımda iki istasyon tesîs edecek mâlzemeye mâliktir. Bir telgraf müfrezesinde 3 zâbit, 69 nefer, 63 hayvân, 12 mekkâri ve 3 aded iki beygirli araba vardır.

Müfrezeye merbut bir de telgraf parkı vardır. Park 15 nefer, 18 hayvân ve 35 arabadan mürekkeptir.

Ağırlıklar: Seferber bir süvari bölüğünde kazma kürek ve edevât tahribiye ile mevâd-ı müştaile nakline mahsûs 2 mekkâri, eşyâ ve nalbend edevâtını ve eyer tamirâtına mahsûs âlâtı nakle mahsûs 2 yük arabası ve bir sakâ arabası bulunur. Bunlardan başka her süvari alayında bir sakâ arabası, kalem eşyâsını nakle mahsûs araba, iki eşyâ arabası, sahra demirci arabası, 1 mazleme-i sıhhiye arabası, 20 yem ve erzâk arabası bulunduracaktır. Mecmû'i 8 mekkâri, 5 su arabası veya sakâ arabası ve 24 eşyâ arabasıdır.

Fırka Süvari Alayında: 1 su arabası, kalem eşyâ arabası, 1 sıhhiye mâlzemesi arabası, 1 yük arabası, 1 matbah edevâtı arabası, 15 erzâk ve yem arabası cemân bölüklerin hayvânât ve arabaları dâhil olduğu hâlde: 6 mekkâri, 4 tek beygirli ve 25 çift beygirli araba bulunacaktır.

Süvarinin teslîhât ve teçhîzâtı 10 milimetre çapında mükerrer mavzer filintasıyla kılıçtır. Baş çavuşlarla takım çavuşlarında rovelver de vardır. Hâssa süvari bölüğü de aynı zamânda rovelverle müsellahtır.

Her nefer filintası için 60 fişek ve rovelverle müsellah olanlar 15'şer fişek taşırlar. Fırka cephane kolunda her filinta için 60 ve rovelver başına 18 fişek naklolunur.

Her nefer iki günlük yiyeceğini ve hayvânının bir günlük yulafı birlikte nakleder. Alay nakliyesinde de kezalik iki günlük yiyecek ve bir günlük yem bulunduruluyor. Efrâdın üzerinde naklettiği eşyâ ve mevâd-ı sâire piyade de olduğu gibi gibidir.

Süvari Jandarması: Yalnız bir takım olup Belgrad'da müstahdimdir. Eslihası mükerrer ateşli mavzer filintasıyla kılıçtır. Birer de rovelverleri.

Sahra Topçusu

Vakt-i Hazarda: Fırkalardan her birine merbût birer seyyâr topçu alayı olup mensûb oldukları fırkaların nâm-ı numaralarını taşırlar. Bu cihetle 5 seyyâr topçu alayı vardır. Yalnız Šumadija Fırkası merbût olan topçu alayı ayrıca (Tanaşko Reisi) alayı ünvanına da hâizdir.

5 alaydan her biri üçer bataryalı üçer taburdan müteşekkildir. Binaenaleyh seyyâr topçu 45 bataryadır.

Süvari Topçusu: 2 bataryadan müteşekkil bir süvari topçu taburu vardır.

Cebel Topçusu: üçer bataryalı üç taburdan mürekkep bir alay olup kâffeten 9 bataryadır.

Obüs Topçusu: Üçer bataryadan mürekkep iki taburlu bir obüs topçu alayı vardır. Bu alayın birden beşe kadar olan bölükleri obüs ve altıncısı havan bataryasıdır.

Seyyâr, süvari, cebel bataryalarında dörder, obüs alayının 3. ve 6. bölüklerinde altışar ve mütebâkîsinde dörder efvâh-ı nâriyye bulunmaktadır.

Sahra topçu kuvve-i hazarıyesi hülâsa ediliyorsa 45'i seyyâr, 2'si süvari, 9'u cebel, 5'i obüs ve 1'i havan olmak üzere 62 batarya olduğu görülür. Efvâh-ı nâriyye adedi ise 188'i sahra, 36'sı cebel, 22'si obüs ve 6'sı havan olmak üzere 252'dir.

Vakt-i Seferde: Teşkîlât ve bataryaları terkîb eden toplar adedi tahavvülâta uğramadığından birinci hat topçusu yine 62 batarya veyahut 252 efvâh-ı nâriyyedir. De Bange topçular ile vakt-i seferde bataryalar teşkîli akvâ-yı ihtimâldir. Seri ateşli topların kabûl ve mubâayasından akdem elde bulunan bu nevi toplardan teşkîl kılınacak bataryaların ikinci hat kıtaâtına terfîki melhuz olduğundan tafsilatı hat-ı mezkûr bahsindedir.

Teslimât ve Teçhizât: Piyade, süvari, cebel bataryaları efvâh-ı nâriyyesi kâmilen seri ateşli, diğerlerinin ki âdî ateşlidir. efvâh-ı nâriyye-i mezkûreye dâir tafsîlât-ı efvâh-ı nâriyye nakîle bahsinde mestûrdur.

Topçu küçük zâbitânı rovelver ve kılıç ile ve topçu efrâdı kasatura ile müsellahdır. Yalnız cebel bataryaları efrâdında mükerrer ateşli filintalar mevcûddur. Topçu sınıfının teçhîzât sâiresi henüz tamamıyla karargîr olmamıştır.

Kale Topçusu

Vakt-i Hazarda: Dörder bölüklü iki taburdan müteşekkil bir alay ile topçu muhâsara parkı heyet-i erkânı ve park bölüğü ile nakliye müfrezesinden ibarettir. Bölüklerden her birinin mevcûd hazır ise 4 zâbit ile kesirsiz olarak 100 neferdir.

Vakt-i Seferde: Yine dörder bölüklü iki taburdan müteşekkil bir alay ile 1 depo bölüğü topçu parkından mürekkeptir. Muhâsara parkı vakt-i seferde park heyet-i erkânı ile 1 mâlzeme ve edevât, 1 topçu, 1 cephane, 1 imâlât, 1 mühimmât kolundan teşekkül eder.

Cüz'-i tamların Mevcûd-ı Seferileri: Bir kale topçu bölüğü 5 zâbit, 305 nefer veya 300 silahendâz ile 15 hayvân ve 3 arabadır.

Bir kale topçu taburu heyet-i erkânı 3 zâbit ve memûr ile 19 nefer, 17 beygir ve 6 arabadır. Kale topçu alayı heyet-i erkânı, 5 zâbit ve memûr ile 38 nefer, 76 hayvân ve 36 arabadan ibarettir. Heyet-i erkân ile bölüklerin kuvvet ve terkîbâtı malûm olduğundan tabur ve alay mevcûdları hesap edilebilir.

Muhâsara Topçu Parkı: Park heyet-i erkânı, 7 zâbit veya memûr ile 22 nefer, 36 hayvân ve 8 arabadır.

Muhâsara Parkının Topçu Kolu: 7 Zâbit 453 nefer, 45 hayvân, 538 öküz veya manda ile 79 araba ve muhtelif çap ve nev'de 103 aded efvâh-ı nâriyyeden terekküp eder. Efvâh-ı nâriyyenin çaplarıyla cins ve adedleri bervechi âtîdir:

Adedi	Çapı	Cinsi
17	15 santimetre	Yeni modelde Krupp topu
23	12 santimetre	Çelik ve Tunç top
8	10 santimetre	Çelik ve Tunç top
13	9 santimetre	Çelik ve Tunç top

Bu efvâh-ı nâriyye kuyruktan dolma ve âtîdekiler ağızdan dolmadır.

Adedi	Çapı	Cins

36	15 santimetre	Havan
6	8,5 santimetre	Cebel havanı

Yekûn 103 olup muhtelif çap ve cinsdedir.

1900 senesi nihâyetlerine doğru Kruzo fabrikasından her biri için 500 atımla birlikte 16 aded 12 santimetrelik uzun top mübâaya edilmişse de bunlardan hiç bahis olunmamaktadır.

Bâlâda zikredilen muhâsara efvâh-ı nâriyyesinden toplar kendi toparlıklarıyla beraber, havanlar ise ayrıca arabalarla nakl olunacaklarsa da kâffesi öküz ve mandalarla cerr ettirilecektir.

Muhâsara Topçu Parkının Edevât-ı Cephane Kolu: Üç kademeye ayılacak ve kâffesinde 35 zâbit ve memûr ile 2385 nefer, 179 beygir, 2.702 öküz 1280 araba bulunacaktır.

Muhâsara Parkının Edevât Kolu: 6 Zâbit ve memûr 181 nefer, 38 hayvân, 288 öküz ve 120 arabadan terekküp edilecektir.

Muhâsara Parkının Amele Kolu: 3 Zâbit ve memûr 284 nefer, 22 beygir ve 146 öküz ve 89 araba olacaktır.

Mühimmât Kolu: Zâbit ve memûr, 376 nefer, 25 hayvân, 522 öküz ile 265 arabadan teşekkül edecektir. Şu hâle nazaran muhâsara topçu parkının bütün mevcûd seferisi 58 zâbit, 3.707 nefer, 345 beygir, 4196 öküz ve 103 efvâh-ı nâriyye ile 1841 araba olacaktır.

Depo Bölüğü: 3 Zâbit ve memûr 276'sı silahendâz olmak üzere 286 nefer, 17 beygir ve kalem eşyâsıyla ağırlık ve edevât lazimeyi nakl eyleyen 5 araba ve 1 su arabasından teşekkül eder.

Kale Topçu Efrâdının Teslîhât ve Teçhîzâtı: Efrâd kasatura ile ve 11 milimetre çapındaki Mauser-Koka filintasıyla müsellahdır. Muhâsara parkının himâye kolunun üç kademesinden her birinde bervechi âtî mikdârda atım bulunacak: 1. Kademede 6.722, 2. Kademede 13.444, 3. Kademede 20.166, Üç kademede: 40.332 atım olacaktır.

Topçu Fenni Kıtaâtı: Vakt-i Hazarda Karacorceviç da kâin imâlâthâneye memûr bir fenni bölük vardır. Vakt-i seferde bu bölük ikinci hat-ı asâkirden teşekkül edecek ikinci bir bölükle nısf tabur hâline alacaktır.

Bölüklerden her birinin mevcûd seferisi 3 zâbit, 157 nefer, 6 hayvân ile çift beygirli bir yük arabası ve tabur erkânın ki 1 zâbit, 1 nefer ve iki hayvân olacaktır. Bu bölükler efrâdı kılınç takarlar.

Sunûf-ı Fenniye

Vakt-i Hazarda: Bilumûm sunûf-ı fenniye mütehhid bir kumanda altındadır. Sırbistan ordusunda 2 istihkâm taburu vardır. Birinci tabur 5 istihkâm bölüğünden müteşekkildir. İkinci tabur ise bir şimendifer bölüğü, 1 lağımcı bölüğü ve 1 telgraf bölüğü ile iki bölükten müteşekkil bir nısf köprücü taburdan mürekkeptir. Kâffesi 10 fenni bölüktür.

Mevcûd Hazarıları:

1 İstirham bölüğü	Zâbit 5	110 nefer
1 köprücü bölüğü	Zâbit 5	110 nefer
1 lağımcı bölüğü	Zâbit 4	75 nefer
1 şimendifer bölüğü	Zâbit 5	67 nefer
1 telgraf bölüğü	Zâbit 2	50 nefer

Vakt-i Seferde: Bâlâda zikredilen teşkîlât-ı âtîde mestûr olduğu vechile tevsi' eder. Sûret-i umûmiyede 5 fırka sunûf-ı kumandanlığı altında bulundurulur.

5 nısf istihkâm taburu veya 10 fırka-ı istihkâm bölüğü, 5 fırka köprücü takımı, köprücü taburunun birinci bölüğünden teşekkül eder. 1 büyük köprücü takımı, mezkûr taburların ikinci bölüğünden teşekkül eder. 5 fırka telgraf takımı ve muhâberât-ı resadiye müfrezesi, 1 iki bölükten mürekkep şimendifer müfrezesi,1 lağımcı bölüğü, 2 büyük cüz'i tamlara mahsûs telgraf takımı.

Cüz'-i tamların Mevcûd Seferileri: Bir fırka istihkâm bölüğü 6 zâbit ve memûr, 186'sı silahendâz olmak üzere 226 nefer, 37 hayvân, 7 mekkâri ve 16 arabadır.

Bir İstihkâm Taburu Erkânı: 3 Zâbit ve memûr 5 nefer, 7 hayvân, 2 arabadır.

Bir Lağımcı Bölüğü: 5 Zâbit 144'si silahendâz olmak üzere 157 neferle 14 hayvân 8 öküz 9 arabadır.

Bir Şimendifer Müfrezesi Erkânı ve Mevcûdu: 7 zâbit, 250 nefer, 7 hayvân, 3 araba, 310'si silahlı 387 neferdir.

Fırka Telgraf Müfrezesi: 1 zâbit, 1 telgraf memuru, 62'sı silahlı 94 nefer, 5 mekkâri, 24 arabadır. Mekkârilerle arabaları yirmi üç telgraf mâlzemesi ve biri eşyâ nakline mahsûsudur. Her müfrezede 3 telgraf ve 3 muhabere-i resadiye istasyonunu tesîs edecek mâlzeme ve 30 kilometre

imtidâdında tel vardır. Bundan başka ayrıca 10 kilometrelik sahra kablosu ve 10 kilometre telgraf kablosu ve 100 metrelik su altına mahsûs kablo mevcuttur.

Büyük cüz'-i tamlara mahsûs telgraf müfrezesi: 5 zâbit, 2 telgraf memuru 96'sı silahlı, 147 nefer, 70 hayvân, 5 mekkâri, 33 araba, 5 telgraf istasyonu, 500 metrelik tahtülbahr kablo, 40 kilometre âdî tel 25 kilometre sahra kablosu, 10 kilometre telgraf kablosu.

Fırka köprücü Takımı: 3 zâbit 138'si silahlı 167 nefer, 14 hayvân, 84 öküz, 23 arabadır. Her müfrezede 68,40 metre tûlunda köprü kuracak mâlzeme vardır.

Büyük Köprücü Müfrezesi: Bu müfreze âdetâ 3 fırka köprücü takımına muâdildir. 13 zâbit, 1 hesap memuru, 420'si silahlı, 578 nefer, 57 hayvân, 192 öküz, 73 arabadır. 205,20 metrelik köprü kuracak mâlzeme vardır.

Köprücü müfrezelerinin ağırlıkları meyânında köprü mâlzemesi nakleden arabalara 6 veya 4 hayvân koşulur.

Teslihât ve Teçhîzât: sunûf-ı fenniyenin teçhîzâtı piyade efrâdının teçhîzâtından farksızdır. Sunûf-ı fenniye bölüklerinin bazılarında tahrîp için, ameliyât-ı türâbiye ve kat'-ı işcâr için icâb eden edevât ve mâlzeme ile 1/2 araba mevâd-ı müştaile bulunur. Efrâd 11 milimetrelik 1880 model Koka mavzer tüfengi ile müsellahtır. Her nefer silahı için 50 fişek nakleder.

Sunûf-ı Muâyene

Vakt-i Hazarda Sıhhiye: 5 Fırkadan her birinde birer Sıhhiye bölüğü vardır. Bölükler hazarda mensûb oldukları fırka dâiresindeki dâima müessesât-ı sıhhiyeye merbut olup anlara hizmet ederler.

Vakt-i Seferde: Her bir sıhhiye bölüğü 6 takımlı olarak teşekkül ettikten başka bir de ihtiyât sıhhiye bölüğü teşekkül eder.

Sıhhiye Bölüklerinin Mevcûd-ı Seferileri ile Ağırlıkları:İkisi sıhhiye zâbitı olmak üzere 3 zâbit, 2 eczacı, 1 hesap ve 1 levâzım memuru, 315 nefer, 58 hayvân 38 mekkâri, 30 araba ve bir sıhhiye bölüğünü vücûda getirir.

Teslihât ve Teçhîzât: Sıhhiye efrâdında yalnız kasatura vardır.

Nakliye: İdâreten sahra topçu alaylarına merbût olmak üzere her fırka dâhilinde vakt-i hazarda birerden 5 nakliye bölüğü vardır.

Vakt-i seferde: 5 bölükten her birini mensûb olduğu fırka için üçü piyade ve üçü topçuya mahsûs 6 cephane kolu ile ihtiyât cephane kolunun birer takımını vücûd getirirler.

Nakliye Bölüğünün Efrâd-ı İhtiyâtiyesi: Köprücü edavâtını nakleden kıtârda ve kezalik telgraf müfrezesi alât ve edevât kollarında seyyâr hastahane kıtârlarında sıhhiye kolları ile sahra ekmekçi kollarında icâb eden arabacı efrâd makamında bilistihdâm istifâde olunur.

Sâir kıtâr veya ağırlıklar için icâb eden arabacı ve mekkârici efrâd vakt-i seferde tekâlîf-i harbiye-i tarh edildikte arabalar ile hayvânâtı olanlar araba ve hayvânları ile beraber celp olunacağından anlardan teşekkül eder. Levâzımât-ı umûmiye kıtârı ile umûmi cephane kolunun hayvânât ve efrâdı bilumûm memleket dâhilinden ve fırkalarını kendi mıntıkalarından tedârik olunur.

Teslîhât ve Teçhîzâtı: Efrâd kasatura ile müsellahtır.

Ekmekçi ve Kassab Müfrezeleri: Vakt-i hazarda fırkalardan her birinde birer ekmekçi ve birer de Kassab müfrezesi yani 5 ekmekçi ve 5 de Kassab müfrezesi vardır. Vakt-i seferde müfrezeler bölük hâline girer ve ayrıca dağ muhârebeleri için 1 ekmekçi bölüğü daha munzam olur. Andan mâadâ her fırka birerde amele bölüğü teşkîl olunur. Bu bölüğün efrâdı vaktiyle az talîm ve terbiye görmüş piyade efrâd-ı ihtiyâtiyesindendir.

Bir Ekmekçi Bölüğünün Mevcûd Seferisi: 5 zâbit veya memûr, 267 nefer, 15 hayvân, 100 öküz ve 39 arabadır. Bu arabalardan 24'tü sahra ekmekçi fırını bir kısmı öküz arabasıdır. Diğer arabalarda un erzâk ve eşyâ naklolunur.

Dağ muhârebeleri için olan bölük 3 zâbit ve memûr, 310 nefer, 5 hayvân ve 188 mekkâridir.

Bir fırka kassab bölüğünün mevcûd seferisi 30 zâbit ve memûr 72 nefer 11 hayvân ve 2 beygirli dört arabadır. Bu arabalardan iksi kassab destgâhı olup diğer ikisi eşyâ nakline mahsûstur.

Bir fırka amele bölüğünün mevcûd seferisi 2 zâbit, 172 nefer, 13 hayvân ve 2 beygirli 6 arabadır. Arabalardan 5'i âlât ve edevât ve biri eşyâ nakleder. Efrâd meyânında 149'i erbab-ı sanattandır. Efrâd-ı merkûmede bir gûnâ silah yoktur. Küçük zâbitân kasatura ve rovelver taşırlar.

Seyyâr Orduya Müteallik Teşkîlât-ı Müteferia-i Seferiye

Seyyâr orduya müktezî kollarla kâfilelerin vakt-i hazarda hiçbir gûnâ kadrosu olmayıp vakt-i seferde vücûda getirilecektir.

Cephane kolları: 30 cephane kolu, 5 topçu cephane deposu, 1 süvari fırkası cephane kolu, 1 cebel topçu cephane kolu, 1 ihtiyât cephane kolu bilumûm cephane kollarını teşkîl eder.

Her fırkada fırka cephane kolları nâmıyla 6 cephane kolu vardır. Bu kollardan üçü piyade cephanesine ve üçü de topçu cephanesine mahsustur.

Altı kol bir emir altında müttehid olup öküz ve beygir arabalarıyla mekkârilerden muhtelit olarak teşekkül eder. İşbu altı cephane kolunun mevcûd seferisi 20 zâbit, 877 nefer, 239 hayvân, 88 mekkâri, 900 öküz ve 278 arabadır.

Her bir fırkaya âid olan altı cephane kolundan her üçünde silah başına 100 fişek filintalar için altışar rovelverler için on beşer fişek ve diğer üçünde cebel topları için 130 seyyâr topları için 162 atım nakl olunur.

Süvari cephane kolunun mevcûd seferisi 3 zâbit, 139 nefer, 227 beygir, 59 arabadır. Arabalardan 30'u cephane nakleder. On ikisinde filinta fişeği ve 18'inde de süvari bataryaları atımları nakl olunur. Filinta başına 60, rovelver başına 15 ve efvâh-ı nâriyyeden her biri için 162 atım taşınıyor.

Cebel Topçusuna mahsûs Cephane Kolu: 2 zâbit, 188 nefer, 3 hayvân, 146 mekkâriden teşekkül eder. Cephaneler mekkâri sırtında nakl olunur.

İhtiyat Cephane Kolu: Bu cephane kolu doğrudan doğruyaya baş kumandanın taht-ı emrinde bulunuyor. Ve ordunun hâl inkisâmında icâbına göre terfîk olunur. Esâsen 5 takımdan mürekkep olup birinci ve ikinci hat cephane kollarının eksilen mühimmâtını tamamlar. Mevcûd seferisi 26 zâbit, 1725 nefer, 182 hayvân, 2.800 öküz, 1.057 arabadır. İhtiyat cephane kolunda tüfek başına 100 filinta başına 60, rovelver başına 15 fişek her seyyâr top için 162 her cebel topu için 220 atım nakl olunur. Kolu teşkîl edecek efrâd birinci ve ikinci hatlardan alınır.

Sıhhiye Teşkîlatı: Her fırkaya dörder tane olmak üzere beheri ikiyüz hasta veya yaralıyı tedâvi edecek sûrette müretteb 20 fırka seyyâr hastahanesi ve hastaların yaralıları musâb veya mecrûh oldukları mahâllerden seyyâr hastahanelere ve oralardan menzil hastahanelerine nakl ve isâl etmek üzere 5 adet fırka sıhhiye kolu teşkîl kılınacaktır.

Bir Fırka Seyyâr Hastahanenin Mevcûd-ı Seferiyesi: İkisi doktor olmak üzere 4 zâbit, 77 nefer, 11 hayvân, 24 öküz ve 17 arabadır. Her hastahane 200 hastaya bakacak tertîbât ve edevâta mâlik olduğundan bir fırkada 800 yaralı veya hasta bakacak mâlzeme mevcûddur.

Bir Sıhhiye Kolunun Mevcûd Seferisi: Biri Doktor olarak 5 zâbit, 63 nefer, 88 hayvân ve 23 arabadır. Bu arabalar Sırp Salib-i Ahmer cemiyetleri tarafından tedârik ve îtâ olunur.

Her fırkada hayvânâta mahsûs birer seyyâr hastahane vardır. Mevcûd seferisi 3 memûr, 63 nefer, 13 hayvân, 5 arabadır.

İâşe ve erzâk kolları: Her fırkada fırka erzâk kolu nâmıyla bir kol bulunacaktır. Her bir kol 7 kısma münkasim olur. 3'ü âdî ve 3'ü ihtiyât erzâkı nakledecek ve kâffesinde bütün fırka efrâd ve hayvânâtının 7 günlük yiyeceği bulunacaktır.

Bir erzâk kolunun mevcûd seferisi 27 zâbit, 5 memûr, 721 nefer, 99 hayvân, 1202 öküz ve 306 araba olacaktır.

Âdî tayinât ekmek vesâire olup ihtiyât tayinâtı ise peksimad ve konservelerden teşekkül edecektir. Her fırkada ekil edilecek hayvânâtın zebhine memûr 26 nefer 10 beygir ve 3 aradan mürekkep bir kassab müfrezesi bulunacak.

Levâzımât-ı umûmiye kıtârı nâmıyla tesîs olunacak kol doğrudan doğruya ordu kumandanının emri altında bulunarak fırka erzâk ve mühimmât kollarının nevâkısını tamamlayacaktır. Esâsen 15 takıma ayrılıp birinci hattın kâffesi efrâd ve hayvânâtı için 5 günlük yiyecek nakleder.

Mevcûd Seferisi: 21 zâbit ve memûr, 1929 nefer, 95 hayvân, 940 mekkâri. 1748 öküz, 881 arabadır. Kol efrâdı birinci ve ikinci hat asâkirindendir.

Beygir Deposu: Ordu nâmına bir hayvân deposu bulundurulacak ve mevcûd seferisi 3 zâbit, 224 nefer, 376 beygir, 12 araba olacaktır. Ayrıca ordu noksânının ikmâli için 150 binek ve 200 koşum beygiri bulundurulacaktır.

Sahra Posta Şubeleri: Her fırka için birer posta şubesi ve bir de umûmi postahâne tesîs kılınacaktır.

Fırka Posta Şubesinin Mevcûd Seferisi: 2 Memûr, 9 nefer, 8 hayvân, 2'si posta arabası olmak üzere 4 arabadır.

Umûmi Postahânenin Mevcûd Seferisi: 3 memûr, 27 nefer, 34 hayvân, 7'si posta arabası olmak üzere 9 arabadır.

Büyük Cüz'-i tamlarla Birinci Hat-ı Kuvve-i Askeriyenin Hülâsası

Bir Fırka: 16 piyade taburu, 3 bölüklü fırka süvari alayı, 9 seri ateşli bataryalı seyyâr topçu alayı, 2 istihkâm bölüğü, 1 telgraf takımı, 1 fırka köprücü takımı, edevât kolu, 6 cephane kolu, 1 sıhhiye bölüğü, 4 seyyâr hastahane, 1 hayvân seyyâr hastahanesi, 1 erzâk kolu, 1 kasap bölüğü, 1 yiyecek hayvân deposu, 1 fırka amele bölüğü, 1 fırka posta şubesi gibi aksâmdan müteşekkil olarak 625 zâbit ve memûr, 24813 nefer, 4428 hayvân, 1021 mekkâri, 2338 öküz ve 1386 arabadan mürekkep bulunacaktır.

Bir fırkanın kuvve-i muhârebe-i asliyesi 17000 tüfek, 480 kılıç 36 seri ateşli top olacaktır.

5 Fırkanın Mevcûdu: 80 tabur, 15 süvari bölüğü, 45 seri ateşli batarya olup kuvve-i muhârebesi 85000 tüfek, 1,660 kılıç ve 180 seri ateşli top olacaktır.

Bir Süvari Fırkası: İki süvari alayı ve iki bataryalı bir topçu taburundan ibaret olarak ceman 3000 süvari ile 8 top olacaktır.

Doğrudan Doğruya Ordu Başkumandanlığının Taht-ı Emrinde Bulunan Kıtaât: 16 depo taburu, 1 obüs, 1 cebel, 1 kale topçu alayı, 1 topçu muhâsara parkı, 1 nıfs fenniye taburu, 1 lağımcı bölüğü, hudûd kıtaâtı jandarma ve seyyâr orduya müteallik müessesât-ı müteferiadır. Kâffesinin yekûnu hülâsa 16 piyade taburu, 15 bataryadan ibaret olup 1.600 tüfek ve 62 top mevcûdundadır.

Birinci Hat-ı kuvve-i Umûmiyenin Hülasası: 6 Piyade fırkası yahut 98 piyade taburu, 32 süvari bölüğü ve 62 batarya olup 4.200 zâbit, 160.000 nefer, 25000 beygir, 8000 mekkâri ve 28000 öküz mevcûttur. Bu kuvvetin muhârebe kısmı ise 100 bin tüfek, 5.900 kılıç, 252 efvâh-ı nâriyyedir.

Ordu-yı Millinin İkinci Hat-ı Askeri

İkinci hat-ı kıtaâtına dâir vakt-i hazırada bir gûnâ kadro mevcûd olmadığından bu hattın bütün teşkîlatı vakt-i seferde yapılacaktır. Seferde icrâsı mütesavver teşkîlât bervechi âtîdir:

Piyade: Dörder bölüklü dörder taburdan mürekkep 15 piyade alayı teşkîl olunacak ki taburların adedi 60 eder. Bu alaylar 21'dan 35'e kadar numara alacak ve kadroları gönüllü zâbitân ile doldurulacaktır. Alaylara binbaşılar taburlara yüzbaşılar kumanda edecektir.

Efrâda taraf-ı hükumetten yalnız silah-ı teçhîzât verilecek. Bu hat asâkirininde birinci hat asâkiri gibi kâmilen mükerrer ateşli tüfekle teslîhi matlûb ise de esliha-i mevcûde bu maksâdın husûlüne kifâyet etmediğinden bir kısmı ancak mevcût olan Berdan veya tek ateşli koka-mavzer tüfekleriyle teslîh olunacaktır. Piyade cüz'-i tamlarının mevcûd seferileri birinci hat-ı cüz'-i tamlarından mürettebededir.

Süvari: 3'er bölüklü 5 süvari alayı teşkîl olunacak. Bu alayların efrâdı kendi binek hayvânlarını beraber getireceklerdir. Esliha ve teçhîzât birinci hat-ı askeri gibi olması arzu edilmekte ise de Berdan tüfekleri verilebilecektir.

Sahra Topçusu: Seri ateşli topların mübâyaasına kadar birinci hat topçusunun teslîhâtını vücûda getiren De Bange topçularından her biri altışar toptan 44 bataryalık seyyâr ve 7 bataryalık cebel topu ceman 306 sahra efvâh-ı nâriyyesi vardır. Bu topların kâffesi De Bange topları olup bazı tadîlât-ı icrâsı ve kundak mahmuzu tertîbâtı ilâvesi hâlinde bir dereceye kadar seri ateşli top hâline kabil efrağdır.

Mezkûr toplarla yapılacak teşkîlata dâir pek muhtelif projeler mevcûd olup en ziyâde ihtimâle karîb olanı her fırka dâiresi dâhilinde 9 bataryalı birer topçu alayı andan başka 7 bataryalı bir cebel topçu alayı teşkîli olup bilumûm bataryaların altışar top üzerine tertîbleri mukarrerdir. Bu alaylar birinci hat alayları ile bir arya gelip birleşerek liva teşkîl edebilirler. Bir de ayrıca bir alayı âdî ateşli eski toplarla ve bir alayı seri ateşli toplarla mücehhez bir cebel livası hâsıl olur. Bu teşkîlâta müktezî efvâh-ı nâriyye ve mâlzeme-i sâire ile efrâd bulanabilirse de zâbit ve koşum hayvânâtı bulmak müşküldür. Bu sebepten dolayı şimdilik her fırka dâiresinden 2:3 batarya teşkîli ile seri ateşli alaylara ilhâk edilmesi akvâ-yı ihtimâldir.

Sunûf-ı Fenniye ve Muâvene: İkişer bölüklü 5 kazmacı nısf-ı taburu, 15 sıhhiye müfrezesi, beşer ekmekçi kasap amele bölüğü teşkîl olunacağı gibi 15 erzâk kolu, 5 sahra postahânesi teşkîl olunacaktır.

Büyük Cüz'-i Tamlar ve İkinci Hat Kuvvetinin Hülâsası: İkinci hat-ı kıtaâtından 5 fırka vücûda gelip her biri üç alay hâlinde 12 piyade taburu, 3 süvari bölüğü ve sözde 9 batarya teşkîlât-ı muâvene ve müteferiadan ibâret olup 12000 tüfek, 500 süvari ve 54 top mevcûdunda olacaktır. Ayrıca da 6 toplu 7 bataryadan mürekkep bir cebel topçu alayı bulunacaktır.

İkinci hat-ı kuvvetinin hülâsası 5 fırkanın heyet-i umûmiyesi 60 piyade taburu, 15 süvari bölüğü, 52 bataryadır. Kâffesinin mevcûdu 2000 zâbit, 86000 nefer, 9000 hayvân ve 3800 mekkâri ile 4600 öküzdür. Muharip kısmı 60000 tüfek, 2600 süvari ve 312 toptur.

Süvari Ordusunun Kuvve-i Umûmiyesi: Birinci ve ikinci hat-ı kıtaâtından teşekkül edecek seyyâr ordunun kuvve-i umûmiyesi başlıca 11 piyade ve 1 süvari fırkası hâlinde olup tafsîlâtı bervechi âtîdir:

158 tabur piyade, 47 bölük süvari ve 114 batarya, kesirsiz olarak mevcûd, 6200 zâbit, 242000 nefer, 34000 hayvân, 11800 mekkâri ile 32600 öküzdür. Kuvve-i muhârebe ise kesirsiz olarak 160000 tüfek, 8500 süvari ve 564 efvâh-ı nâriyyedir.

Seyyâr ordunun teşkîlât ve kuvve-i mürekkebesine dâir bast ve beyân kılınan malûmât adediyenin ekserîsi nazar-ı sûrette mukarrer olan mikdârlar olup çoğu tasavvurâtta kalacaktır.

Mekâtib-i Askeriye

Küçük Zâbitân Mektepleri: Belgrad'da dört küçük zâbit mektebi vardır. Bu mekteplerden her birinden bir sınîfâ mahsûs küçük zâbit yetiştiriliyor. 17-20 yaşına kadar olan gönüllü efrâd içinde okuyup yazmak bilenlerden tâlib olanlar bu mekteplere kabûl olunur. Her sene piyade mektebine 160 ve sâirelerine yüzer nefer alınır. Müddet-i tahsîl piyade küçük zâbit mektebinde 1,5 sene ve diğerlerinde ikişer senedir. Piyade mektebinde talebeden iki bölük teşkîl olunur. Sâir sınıflarda birer batarya veya takımlar vücûda getirilir. Tedrîsât ile berâber talîmler gösterilir. Ve müddet-i tedrîse hitâmında icrâ kılınan imtihânda isbât-ı ehliyet edenler ders ve talîmlerini gördükleri kıtaâta küçük zâbit olarak idhâl olunurlar. İsbât-ı liyâkat edemeyenler nefer olurlar.

Mekteb-i Âlî-i Askeri. Belgrad'da bir mekteb-i âlî-i askeri vardır. Mekteb-i mezkûr mekteb-i harbiyeyi dahî şâmildir.

Mekteb-i harbiyeden piyade ve süvari zâbitânı yetişiyor. Mekteb-i âlî-i Askeriyeden ise erkân-ı harb, topçu ve mühendis (sunûf-ı fenniye) zâbitânı yetişiyor. Şu hâle göre mekteb-i âlî-i askeri üçe münkesimdir.

Mekteb-i harbiyeye girmek için idâdî tahsîlini ikmâl etmiş bulunmak ve hüsn-i hâl sahibi olmak ve her sene mekteb-i mezkûre 100 talebe kabûl edilmekte olduğundan fazla mürâcaat vukû'ndan icrâ edilecek müsabâkada emsâline tefevvuk-ı ihrâz etmek ve 17-22 yaşında bulunmak meşrûttur. Mekteb-i harbiyede ikmâl-i tahsîl eden zâbitân bilfiil kıtaâtta üç sene îfâ-yı hizmet etmedikçe mekteb-i âlî-i askeriye dâhil olamazlar. Erkân-ı harb sınıflarına girmek için mülâzım ve yüzbaşı rütbesinde bulunmak ve sinni 30'dan yukarı olmamak şarttır. Her sene 15-20 zâbit sınıf-ı mezkûre kabûl olunurlar. Müddet-i tahsîl 2 senedir Hitâm-ı tahsîlde iyi not kazananlar nazar-ı ehemmiyete alınırlar. Bu gibiler meyânından bir sene bir kıtada muvaffakiyetle îfâ-yı vazîfe edenler erkân-ı harbiye dâiresine devam ederler. Orada derece-i iktidâr ve ehliyetleri bir daha tetkîkten geçirilir. Ve kendilerine erkân-ı harbiye vezâif-i ameliyesi gösterilir. İki sene sonra bu devr-i tecrübenin hitâmında

bir husûsi komisyon marifetiyle binbaşılığa terfî' için imtihân yapılır. Bunun üzerine erkân-ı harbiye sınıfına girilir.

Küçük Zâbitân Heyeti

Sırbistan ordusu küçük zâbitânı sunûf-ı muhtelife kıtaâtıyla, küçük zâbit mekteplerinden yetişiyor. Onbaşılığa terfî' için bilâ-vukûât altı ay bilfiil hizmet-i meşrûttur. Takım çavuşu olmak için bir sene kıt'a da onbaşı olarak hizmet etmiş bulunmak ve küçük zâbitân-ı mektebinde ikmâl tahsîl etmek lâzımdır.

Baş çavuş olmak için ise takım çavuşu olarak azdan az iki sene kıt'ada îfâ-yı vazîfe eylemek ve sonunda imtihân vererek isbât-ı ehliyet şarttır.

Müddet-i hizmetini temdîd eden küçük zâbitâna müzâfât-ı nakdiye itâası Sırbistan ordusunda da vardır. Sırbistan ordusunda sancâkdâr tabîr olunan bir pâye vardır.

Maaş veya mükâfâtın mikdârı senevisi onbaşılar için 42, takım çavuşları ve baş çavuşlar için 130 ve 150 franktan başlayıp üçüncü sene-i hizmetinden 10. sene-i hizmet-i nihâyetine kadar her iki sene de bir münâsib mikdâr artırılarak 190 ile 120 franga kadar tezâyüd eder.

Muvazzaf orduda bilâ-fâsıla 12 sene îfâ-yı hizmet eden küçük zâbitâna hizmetinden terhîs edildikleri zamân altı aydan fazla açıkta bırakılmamak üzere devâir-i askeriye-i şuabât ve aklâmında, posta, şimendifer ve polis idârelerinde veya sair devâir-i mülkiyede münâsib memûriyetler tefvîz olunur.

24 sene veya daha ziyâde bir müddet muvazzaf orduda bilâfâsıla îfâ-yı hizmet eden küçük zâbitâna tekâüd maaşı tahsîs edilir. Maaş-ı mezkûrun mikdârı sinîn hizmetle mukayyes olup senevi mikdâr asgarîsi 538 ve 30 sene îfâ-yı hizmet edenler için dahî 810 frank kadardır. Mütekâid bir küçük zâbitin vefâtı vukû'nda bıraktığı eytâm ve ârâmlı dahî tahsîsât-ı mezkûreden müstefid olurlar. Efrâd ailenin adedine göre tekâüd maaşının nısfı veyahut daha ziyâde bir kısmı ânlara tahsîs kılınır.

Heyet-i Zâbitân

Sırbistan ordusu heyet-i zâbitânının bir nısfı mekteb-i askeriyeden ikmâl-i tahsîl ederek yetişir. Nısfı diğeri de kânûnen mevzu'-i şeraiti hâiz olan küçük zâbitlardan yetiştirilir. Küçük zâbitların mülâzım-i sânî rütbesine irtîfâ edebilmeleri için küçük zâbit mekteplerinin birinden aliyyülâlâ bir derecede ikmâl-i tahsîl edip çıkmak veyahut idâdî mektebinde mükemmelen tahsîl görmüş olmak ile beraber iki sene başçavuşlukla kıtaâtta îfâ-yı hizmet ve nihâyetinde icrâ edilecek imtihânda ehliyet ve iktidârını göstermek ve alayı zâbitânı tarafından ahlâk-ı hasene ile ilsâkı tasdik olarak intihâb edilmek şarttır.

Ecnebi mekteplerinde tahsîl etmiş olanlar dahî orduya zâbitlik ile kabûl olunurlar. Zâbitlik ve amirallik ve generallik rütbeleri her yerde olduğu gibidir. Yalnız general rütbesi birdir.

Sırbistan ordusunda zâbitânın terfî‘i yüzbaşı rütbesine kadar kademeli ve ândan sonrası imtihân ve intihâb iledir. Belgrad’da mevcûd imtihân komisyonu bu vazîfeyi görür. Mamâfîh her ne sûretle olursa olsun terfî‘, her rütbede âtî’de muharrer müddet kalmağa vâbestedir:

Mülâzım-i evvel olabilmek için üç sene mülâzım-i sânîlikte beklemek şarttır. İkinci sınıf yüzbaşı rütbesine terfî‘ için azdan az üç sene mülâzım evvellik etmek lâzımdır. Daha büyük rütbelere terfî‘ için yapılacak imtihâna Belgrad askeri akademisinde veya ânâ muâdil derece-i tahsîli olan Avrupa askeri akademilerinden aliyyülâlâ derecede diploma olarak çıkmış olanlardan mâadâsı dâhil olur. Yalnız mumaileyhim istisnâ edilir. Birinci sınıf yüzbaşılığa geçebilmek için de lâakal 2 sene kadar, ikinci sınıf yüzbaşılığında kalmak ve binbaşı olmak için yüzbaşılıkta asgarî 5 sene kıdem kesb etmek, kaymakam rütbesine terfî’ için yine 5 sene binbaşılıkta îfâ-yı hizmet eylemek ve askeri akademisinde ders görmek şarttır.

Vaktiyle küçük zâbitlıktan yetişmiş olanlar miralay rütbesine irtikâ edemezler general olmak için de azdan az miralaylıkta beş sene kıdem kesb etmiş bulunmak ve mekâtib-i âliye-i askeriyenin birinden yetişmiş olmak meşrûttur.

İhtiyat Zâbitânı: Sırbistan ordusunun ihtiyât zâbitânı alelumûm eski muvazzaf zâbitân ile silahâltına gelip altı ay hizmet eden ve hitâmında ihtiyât zâbitı imtihânı veren mekâtib-i âliye mezunlarından ve mükemmelen tahsîl tâlî görmüş olanlardan teşekkül eder.

Muvazzaf orduda işe yarayacak malûmât ve ehliyetden külliyen mahrûm olanlarla sinnen tekâüd olmaları icâb ettiği hâlde vücûdca zinde olanlar ihtiyât zâbitı olurlar. İhtiyat zâbitânı terfî‘ etmek için mukannen olan imtihâna dahî dâhil olarak binbaşılığa kadar terfî’ eylediklerinden ihtiyât zâbitânının rütbeleri mülâzımlık ile binbaşılık arasındadır.

Erkân-ı Harbiye Zâbitânı: Erkân-ı harbiye zâbitânının sûret-i neşetleri bâlâda tastîr kılınmıştır. Belgrad mekteb-i âli-i askeriyesinden yetişenler derecesinde ecnebi akademilerinden birinde tahsîl görmüş olanlardan dahî şerâit mesrûde ile erkân-ı harb sınıfına idhâl kılınır. Erkân-ı harp sınıfına geçen zâbitânın sûret-i istihdâmı harbiye nezaretinin tensîbine göre erkân-ı harbiye riyâsetince tayîn olunur. Zâbitân mumaileyhimin keyfiyet-i terfîleri terfî’ nizâmnâmesi ahkâmına tevfîkan ve hemen sûret-i umûmiye de sunûf-ı sâire hakkındaki şerâit-i mebsûtaya göre icrâ edilir.

Zâbitânın Mikdârı: İki yeni muvazzaf, 1700’i ihtiyât zâbitânı olmak üzere rütbe-i muhtelifeden ceman 3.700 zâbit vardır. Bu meyânda erkân-ı harbiye sınıfına mensûb zâbitânın mevcûd hazırı 15’i binbaşı, 12’si kaymakam, 10’u miralay ve mütebâkîsi de henüz nâmzet olmak üzere 82’dir.

Esliha-ı Nâriye-i Hafîfe

Sırbistan’da, Balkan Hükümat-ı sâiresi gibi silahlarını Avrupa fabrikalarından mubâyaa eder. Yalnız mevcûd bazı destgâhlarda tamîrât yapılabilir. Bazı tek ateşli tüfekler dahî mükerrer ateşli tüfek hâline ifrâğ edilebilir. Başlıca imâlâthâne Kragujevac‘da kâindir.

Sırbistan ordusu esliha-ı hafîfesi 7 milimetre çapında mükerrer ateşli ve 10 milimetre çapında tek ateşli kuka mavzer ve filintaları ve Berdan tüfeklerdir.

Mükerrer Ateşli Mavzer Tüfekleri: 7 milimetre çapında mükerrer ateşli ve kısa kasaturalı olup 1899 modelidır. Tüfekin kasaturasız olarak ağırlı 4 kilogram tûlî 1.142 metre muhârebe fişekinin sıkleti 2,48 gram ve nikel ile mestûr olan merminin tûlî 77.5 milimetredir. Sürât ibtidâiyesi 700 metre ve nişangâhının son kertesi 2.000 metredir. Bağa merbût fişeklerle beşer beşer imlâ olunur. Zâbitân ile başçavuşlar kılıç ve revolver ile müsellahdırlar.

Mezkûr silahdan 1901 senesinde 90.000, 1907 senesinde 30.000 sipâriş edilmişti. 50 bin tek ateşli kuka mavzer tüfeği de mükerrer ateşli bir tüfek hâline koydurulacaktı. 1908 senesi nihâyetine doğru evvelce sipâriş edilmiş tüfeklerden ancak elde kâbil istimâli 50.000 adedi bulunurdu. Mütebâkîsi kısmen hüsn-i sûretle muhâfaza edilmemekten gayr-i kâbil istimâl bir hâle geldiği gibi kısmen dahî çeteler teşkîlâtında kullanılmak üzere depolardan çıkarılmış idi. Tek ateşli kuka mavzer tüfeklerinin tadîlâtı Karacorceviç imâlâthânesinde yapılmakta olup şubat bidâyetinden beri 100/95 bin tüfek mükerrer ateşli denecek hâle kondu. Bu mikdâr tüfek yalnız birinci hat efrâdını teslihe kâfidir.

İkinci hat ihtimâl ki yine Berdan tüfekleri ile teslih olunacaktır. Bu tüfeklerden hat-ı harbe ithâl edilebilecek şâyân-ı istîfâde 60 bin adedi mevcûddur. Üçüncü hatın müstahfızlarla çetelerin teslîhi için memleket dâhilinde muhtelif eski sistemlerde silahlar vardır. Bunların mikdârı 60/80 bin râdesinde deniliyor. Bu meyânda 52 bin kadar Martini Piyade tüfeği de var.

Esliha-ı hafîfe cephanesinden mükerrer ateşli tüfeklere mahsûs olarak memlekete ithâl kılınan 120 bin fişeğin hemen nısfına karîb bir mikdârı istimâl olunmuş veya bozulmuş, daha doğrusu zâyi edilmiştir.

Makinalı Tüfekler: Sene-i hâliye nisanında teslim edilmek şartıyla Fransa'da Louvre fabrikasına sipâriş edilen 50 aded mitralyöz vurûd etmiştir. Bu mitralyözlar maksim sistemindedir. İngiltere'ye dahî 170 aded sipâriş edilmiştir.

Tüfek Sipârişatı: seyyâr orduyu teşkîl eden birinci ve ikinci hat kıtaâtını tamamen mükerrer ateşli aynı çapta yeknesak bir tüfekle teslîh etmek üzere 7 milimetrelik 100 bin mavzer tüfeği sipâriş edilmiş olduğu mervîdir.

Esliha-ı Nâriyye-i Sakîle

Piyade, süvari, cebel bataryaları efvâh-ı nâriyyesi (Cruz) Schneider sisteminde olarak Fransa fabrikalarından mübâyaa ve kâmilen Sırbistan'a vurûd ile kıtaâta tevzi' kılınmıştır. Her top için 750 atım mubâyaa olunmuştur. Piyade ve süvari toplarının çapı 7.5, cebel toplarının 7, öbüslerin 12, havanların 15 santimetredir. Obüslerle havanlar (Schneider Kane) sistemindendir.

Seri Ateşli Sahra Toplarına Dâir Malûmât-ı Fenniye: Toplar kundak üzerinde geri tepmeli ve siperliklidir. Geri tepme tertîbâtı glisirinli olmayıp hava tazyîklidir. Nişan hatları müstakildir. Nişan tertîbâtı kolimatör tertîbâtını hâiz olup tamamıyla Fransız toplarında olduğunun aynıdır. Sürat-i

ibtidâiye 500 metredir. Şarapnelin sıkleti 6,5 kilogram olup 294 miskete hâvî ve âmil bizzât za'f-ı tesîrli tapa ile mücehhezdir. Tanesinin sıkleti kezâ 6,5 kilogram olup 0,600 kilogram pareleme barutunu mahtûbdur. Azamî mesâfe-i endâht şarapnel için 6300 metredir. Toparlağından indirilmiş bir topun ağrılığı 1083 kilogramdır. Toparlağıyla birlikte ve fakat numara neferleri dâhil hesap edildiği hâlde bir topun ağırlığı 1816,5 kilogramdır. Her bir batarya dört top ve 12 cephane arabasından mürekkep olup bu on iki arabanın her dördü bir kademe teşkîl eylemek üzere üç kademe hâlinde tertîb ve istimâl olunur. Bir topçu taburu üç bataryadan teşekkül eder mezkûr bataryalardan mâadâ bir ihtiyât kundak ile ihtiyât toparlağı ve bir de demirci arabası munzam olunur.

Seri Ateşli Cebel Topları: Bu topların tarz ve sûret ve inşâları dahî hemen hemen sahra toplarının aynıdır. Bu toplarda sürat ibtidâiye 300 metredir. Şarapnelinin sıkleti 5 kilogram olup 244 miskete hâvîdir. Tanesi dahî 5 kilogram olup pareleme barut hakkı 0,605 kilogramdır. Şarapnel için endâht mesâfe-i azimiyesi 4.200 metredir. Bir cebel topu 5 mekkâri ile nakl olunur.

De Bange Topları: Seri ateşli topların kabûl ve mübâyaasından akdem elde bulunan banj topları elyevm hüsn-i hâlde ve kundak mahmuzu vesâire gibi bazı tadîlât ile tesri' ateşi mümkün bir hâlde bulunmaktadır. Bu toplar ikinci hat topçusu olacaktır. Kâfî mikdârda cephaneleri varsa da koşum mâlzemesi ve teçhîzâta müteallik vesâit-i sâiresi noksândır.

Sahra Efvâh Nâriyesi Mikdârı: Birinci hat topçusu olarak 180 adedi seri ateşli piyade, 8 adedi seri ateşli süvari, 26 adedi seri ateşli cebel, 22 adedi obüs, 6 adedi havan olmak üzere ceman 242 adettir. İkinci hat için de sahra ve cebel olarak âdî ateşli 312 top mevcûd olduğundan yekûn umûmiyesi 552 efvâh-ı nâriyyedir.

Kale ve Muhâsara Efvâh-ı Nâriyesi: Kale efvâh-ı nâriyesi hakkında malûmât-ı mevsûka yoktur. Muhâsara-ı efvâh-ı nâriyyesi ise kale topçusu kıtaâtı bahsinde mestûrdur.

Melbûsât ve Teçhîzât

Elhâlet-i hazihi elde mevcûd olan melbûsât ve levâzımât teçhîziye birinci hat kıtaâtının ihtiyâcâtına ancak kâfî olup ikinci hat efrâdı için hemen hiçbir şey mevcûd değildir denebilir. Son zamânlarda Harbiye Nezareti 100 bin kabut ile çuha, çizme ilâh vesâire gibi vesâit teçhîziyeden külliyetli mikdârda sipâriş ederek ihtiyâcât-ı mübrimenin bir kısmını olsun tehvîne çalıştı. Ağleb-i ihtimâle göre vakt-i seferde silahâltına çağrılacak efrâd askeriyenin bir kısmına taraf-ı hükümetten yalnız birer şapka ile kabut verilecek ve merkûmun sivil elbiseleri ile hat-ı harbe ithâl edilecektir.

Teçhîzât-ı Fenniye ve Nakliye: Kezalik yalnız birinci hat-ı askeri için mikdâr-ı kîfâyede vesâit vardır. Mâlzeme-i sıhhiyede de pek çok noksân vardır. Bu husûstaki noksânları ikmâl etmek üzere ahiren büyük sipârişât yapılmıştır. Asıl müşkîlât-ı azîme nakliye kolları ve kıtâr ve kâfîlelerin tertîbinde olup tasavvur olunduğu gibi teşkîlât yapılabilmesi tamamen mümkün değildir. Kıtaâtın büyük ve küçük ağırlıklarına müktezî nakliye arabaları vardır. Mekkâri hayvânâtıyla öküz ve mandanın da her yerde tekâlîf-i harbiye cihetiyle tedâriki mümkün olduğundan az çok tehirâta uğramakla beraber kıtaâtın ağırlıkları mümkün-ü't teşkîldir. Kıtâr ve kâfîlelerden yalnız birinci hatta mahsûs olanların sıhhiye ve cephane ve köprücüye aid vesâiti evvelden nazar-ı dikkate alınmıştır.

İkinci hattın vesâit-i nakliye ve teçhîziyesi ise kâmilen düşünülmemiştir. Doğrudan doğruya ordu kumandanlığının emri altında bulunacak olan kıtâr ve kâfîlelerin tertîbi ve teşkîlatı hiç nazar-ı dikkate alınmadığından bu bâbda ciddi bir tasavvurun adem-i vücûdu anlaşılmaktadır.

Tahkîmât

Elhâlet-i hazihi Sırbistan Niş, Pirot, Zaječar, Vranje mevkilerinde gerek eskiden kalıp tadîl edilmiş ve gerekse yeniden inşâ kılınmış inşâat istihkâmiye vardır.

Niş Mevki-i Müstakemi: Bu mevkideki tahkîmâtın ekserisi tarz-ı atîkdedir. Niş Kalesini vücûda getiren 7 tabya bastiyon şeklinde olup elyevm ciddi bir ehemmiyete hâiz değildir. Şehirden iyice uzaktadır. Bir muhit teşkîl eden ve Osmanlılar zamânından kalarak bilahare tadîl kılınan "Winih" ve "Gorizo" ismindeki iki tahkîmât grubu ve "Kamara", "Marcov Kale" ve "Detlyake" nâmlarında tarz-ı cedîde denilecek 3 müfreze tabya şâyân-ı ehemmiyettir.

Niş şehrinin iki usûlde müstahkem bir ordugâh hâline konması mütesavvirdir. Bu maksâdın istihsâli için harbiye nezareti bu sene sonbahar manevralarından sarf-ı nazarla tasarruf edeceği meblâğ ile inşâata başlamak niyetindedir.

Pirot Tahkîmâtı: Bu mevkin dahî Niş mevki gibi tarz-ı cedîd üzere tahkîmi arzusu olmakla beraber şimdiki hâlde yalnız 5 münferit tabya ile profilleri pek zayıf ve 1885 Sırbistan-Bulgaristan seferinden kalma birkaç redotuna birtakım basit amplasmanlar vardır.

Zaječar Tahkîmâtı: Her bir grubu üç istihkâmdan müteşekkil olmak üzere üç gruptan ibarettir. Tahkîmât-ı mezkûre bir dereceye kadar iki usûlde ve fakat muvakkat usûlündedir.

Vranje Tahkîmâtı: Civarındaki tahkîmât profilleri muhtelif tahtında ve kuvvette olup takrîben 20 adet inşâatı-ı istihkâmiyeden terekküp eder. Birkaç seneden beri tadîlen tahkîmine çalışılmakta ise de henüz hâl-i mükemeliyette değildir.

Tafsil kılınan tahkîmâttan mâadâ 1885 seferi esnasında vücûda getirmiş Niş ile Binla, Palanka arasında bazı tahkîmât var ise de elyevm metrûk bir hâldedir. Mevâki'-i muhtelifede kâin tahkîmât meyânında tarz-ı cedîdede olan istihkâmât alelumûm yekdiğerinin aynı sistemindedir. Şekilce dahî birbirine müşâbihtir. Ekserisi gayet büyük bir zaviye tahtında yekdiğerine ittisâl peyda eden iki uzun cephe hattı ile iki kısa koltuk ve perde hattını dahî muhtevi olmak üzere bastiyon musattahlıdır. Profiller alelumûm istihkâmât cüseyme tarzındadır.

İstihkâmât müteaddid terasetleri ve kazamatları hâvî aksâma müteferriktir. Kazamatların bir kısmı bütün ile tarsîn edilmiştir. Beher istihkâm 1 ile 1,5 piyade bölüğü ile 12 topa göre hesap edilmiştir. Mevaki' müstakimenin ikmâl-i nevâkısına yevmen kayyum-ı gayret olunmakdadır.

Ordu-yı Millinin Üçüncü Hat-ı Asâkiri ve Müstahfızlarm

Tensîkât Kânûnnâmesi ahkâmına göre ikinci hattın piyade süvari sıhhiye sınıflarında bulunmuş olan efrâd-ı askeriye mümkün olduğu ve ihtiyâç gördüğü takdîrde üçüncü hattın aynı kıtaâtta îfâ-yı hizmet ederler. Üçüncü hat kıtaâtında büyük cüz'-i tamlar vücûda getirilmeyip yalnız: dörder bölüğü 5 taburdan mürekkep 15 alay piyade ile 5 süvari bölüğü, 5 sıhhiye bölüğü teşkîl olunacaktır. Piyade efrâdı Berdan veyahut tek ateşli Kuka mavzer tüfeği ile teslîh edilecektir.

Üçüncü hat-ı kıtaâtının kuvve-i muhârebesi güya 40.000 tüfek ile 800 süvari olacaktır. Vakt-i Hazarda hiçbir kadro veya tertîbi yoktur.

Müstahfız Asâkiri: Müstahfızların piyade taburları veya süvari bölükleri hâlinde cem' ve teşkîlleri icâb hâle bırakılmıştır. Taburlar teşkîli hâlinde her bir taburu 4 bölükten teşekkül edecektir. Kıtaât kendisine mahsûs bir kadro ile 17/20 yaşında genç efrâddan veyahut 45-50 yaşında bulunan ihtiyarlardan teşekkül eder. Her fırka dâiresi dâhilinden birer müstahfız süvari bölüğü teşkîl etmek emeli olup mezkûr bölüklerin vücûda getirilmesine imkân olduğu takdîrde üçüncü hat-ı kıtaâtına terfîk olunacaktır. Müstahfız efrâdının tüfeği Berdan, Martini, Pipodi gibi bir takım eski ve elyevm kıymeti olmayan silahlardır.

Seferberlik ve Kuvve-i Umûmiye

Sırbistan ordusunun umûmi seferberliği kuvve-i muvazzafanın seferberliği ve ânın teşkîlât-ı ihtiyâtiye ile ikmâli bu cihetle bir seyyâr ordu vücûda getirildikten mâadâ ânın istinâdı makamında bir takım teşkîlâtın yapılması ve efrâd-ı müstahfız ile de bu efrâdının celb ve cem'îdir.

Mebâhis-i mahsûsunda zikr olunduğu vechile seyyâr ordu birinci hatta mensûb 10 senelik efrâd ile ikinci hat efrâdından ânın istinâdı olacak kuvve-i askeriye ve üçüncü hattın 8 senelik efrâdından teşekkül eder. müstahfızlarla da bu asâkir zaten ehemmiyetten ârîdir.

Seyyâr orduyu teşkîl edecek kuvve-i askeriyenin beşi birinci sınıf ve beşi de ikinci sınıf efrâdından müteşekkil on fırkanın mütenâzıran tevhîdi ile 5 kol ordu hâlinde istimâli mütesavvirdur.

Üçüncü hat-ı efrâdından teşkîli muhtemel 15 alayın zâbitsızlık, teçhîzât vesâire gibi mâlzemece noksânı yüzünden kuvve-i muntazama hâlinde bulunamayacağı derkâr olduğundan ordu-yı seyyârın menzil hudûdunu muhâfaza sûretiyle istâdını teşkîl eylemeleri şâyân-ı kabûldur. Bir de Sırplıların bu hat-ı efrâdından seferberlik ibtidâlarında müstakil alaylar teşkîl eylemeleri ve ânlardan çeteler ihracı cihetle tecmi' mıntıkalarını setr ve bilahirede ânları harb-i sagire sevk eylemeleri de muhtemeldir.

Seyyâr Ordunun Seferberliği: Birinci hat-ı kuvve-i hazariyesi ve vakt-i seferde ne kadar cüz'-i tam hâlinde ve ne kadar mevcûd ve teferruatla bulunacağı mebâhis-i mahsûsasında münderic olduğu gibi ikinci hat kıtaât-ı askeriyesi mevcûdları vesâiresi de tafsîl kılınmıştır.

Efrâd-ı Mevcûda: Her sene dâhil-i esnân olan efrâd-ı mikdârı 25 bin ve silahâltına alınmasında be’s olmayan efrâd-ı mikdârı ise 180.000 olup kısmen talîm ve terbiye görmüş olan bu efrâddan muhtelif hatlardan geçmiş olması muhtemel efrâd yekûnu bervechi-i âtîdir:

Birinci Hat	10 senelik Efrâd	180.000
İkinci Hat	6 Senelik Efrâd	102.000
Üçüncü Hat	8 Senelik Efrâd	136.000
Yekûn	24 senelik efrâd	418.000

Müstahfızlar için de aynı sûretle hesap edildikte 8 senelik efrâd için 136 bin hesap olunmak lâzım gelir. Fakat esâsen müstahfız kuvveti mücerrededir.

Ordu-yı milli teşkîl edecek olan üç hat-ı efrâdı yekûnundan vefat ve sakat muayyensiz kalacaklar mikdârı tenzîl olunursa geriye seyyâr ordu için yeni ilk iki hat için 244.000 ve üçüncü hat için de 30 bin efrâd kalır.

Efrâd-ı mevcûdu filhakika her üç hattın teşkîlât mutasavveresine kîfâyet ederse de dâhil-i hesap edilen bir senenin 18.000 neferi tamamıyla talîm ve terbiye görmediğininden kıymeten pek dûn müretebede bulunmak hasebiyle o kadar hâiz-i ehemmiyet değildir.

Birinci ve ikinci hat kuvve-i umûmiyesi hülâsası zâbitânda dâhil olduğu hâlde 250 bin râdesinde ise de kıymetce Bulgaristan veya Romanya’nın 275 bin râdesindeki kuvve-i seyyâresiyle kâbil-i kıyâs değildir.

Zâbitân mikdârı tafsîl kılınan üç hat-ı teşkîlâtına pek gayr-ı müsaadedir. Muvazzaf olarak kesirsiz 2.000 ihtiyât olarakta 7000 zâbit var ki mecmu’u bahs-i mahsûsunda zikredildiği vechile 3700 ediyor. Hâlbuki yalnız seyyâr ordu cüz’-i tamların seferberlik kânûnu üzere teşekkülüne nazaran 6200 zâbita muhtaç olduğundan iki hat kıtaâtına da kîfâyet edecek mikdâr da zâbit yoktur. Seyyâr ordunun tertîb tâmmından zâbit mikdârınca yüzde kırk noksân vardır.

Hayvân Tedâriki: Hayvân tedâriki husûsunda Sırbistan dahî sair balkan hükümatı gibi memâlik-i ecnebiyeye müftekirdir 1900 senesinde icrâ kılınan tahrîre göre Sırbistan’da filvaki 185.000 beygir bulunduğu sâbit olmuştur. Bu mikdârdan yalnız 35 bini koşum ve binek hayvânı 10 bin kadarı da 3-12 yaşlarında mekkâri hayvânâtıdır. Kısm-ı azamî orduda istihdâm olunmaya elverişli olmayıp pek azı işe yaracak hâldedir. Hâlbuki yalnız birinci hat ordusuna seferberliğinde 25.000 binek ve koşum hayvânı ile 8000 mekkâri lâzımdır.

Miktar lâzım mezkûri doldurmak üzere vakt-i hazarda yalnız 5000 hayvân beslenmekte olup 20 bininin dâhil-i memleketten tedâriki iktizâ etmekte ise de ancak bir kısmının toplanabilmesi mümkün bulunmaktadır. Bu zaruret atlı sınıflarla nakliye kıtaâtının seferberliğine oldukça mühim müşkilat îkâ‘ edilecektir.

Tekâlîf-i harbiye tarhı nizâmnâmesi mûcibince harp vukunda orduya muktezî hayvânât memleket dâhilinde ahâli yedinde bulunan işe yarar hayvânlardan alınacak ve hayvânât-ı mezkûre esmânı dahî yüzde beş faizli tahvîlât-ı mahsûsa ile te’diye kılınır.

Süvari efrâd-ı ihtiyâtiyesi silahltına davet olundukları zamân kendi rükûblarına mahsûs işe yarar bir hayvânı beraber getirmeye mecbûrdurlar. Hâriç memkeleketten satın alınan yalnız topçu hayvânâtıdır. Sırbistan köylerinin süvari hizmeti için hayvân bulundurmaya mecbûriyetleri hasebiyle ihtiyâcât-ı mübremelerini dahî hayvânât-ı mezkûre ile görmelerinden dolayı aynı zamânda yük altına ve koşuma giren hayvânları kıymet ve değerleri olamayacağı derkâr ve bu cihetle bilhâssa kendi hayvânları ile gelen efrâd-ı ihtiyâtiyeden teşekkül edecek fırka süvarisinin dahî kıymet ve ehemmiyetten ârî olacağı bîiştibahdır.

Seferberlik Sûret ve Müddet-i İcrası: Seferberlik bilcümle hükümât-ı meşrûtiye nezdinde olduğu gibi heyet-i vükelânın kararı, Skupštinanın tensibi Krallık tasdikiyle olur. Harbiye Nezareti icâb eden memûrin-i askeriyeyi dâhiliye nazırı seferberlikte vazîfedâr olan memûrin-i mülkiyeyi haberdar eder.

Sefererlik emrinin her bir bucağa tevzî‘ ve teblîği için bir gün kadar müddet lâzımdır. Memleketin bütün ihtiyâcâtına kîfâyet edecek mertebede telgraf hutûtu vücûda getirilmemiş ise de nüfus ve mesâha bahislerinde görüldüğü üzere Sırbistan kalabalıkta ve sıkça meskûn bir memleket olduğundan bu kadar müddet kîfâyet ediyor. Bir de bahs-i mahsûsunda zikredildiği veçhile teşekkül eden suni’ aileler arasında seferberlik emri çabucak şâyi‘ olur.

Seferbelik emri Bulgaristan’da olduğu gibi 24 saat zarfında her yere tamîm ve tebliğ edilebilirse de tarafeyn ordularının seferberlik ve içtimai müddetleri arasında âtîde görüleceği üzere mühîm fark vardır.

Seferberlik emrinin tebliğinden sonra silahâltına gelecek efrâda Bulgaristan’da olduğu gibi umûr ve mesâlîh-i zâtiyelerinin tesviyesi için mukannen bir müddet mezuniyet verilir. Müddet-i mezkûrenin hitâmında silahâltına gelmeye başlayan efrâd peyderpey toplanarak nihâyet seferberlik emrinin tarih itâsından 11 gün sonraya kadar seyyâr orduyu teşkîl edecek bilcümle piyade alayları hâl-i seferberiye sokulur. Hâlbuki Sırbistan’ın haris-i istila bir komşusu olan Bulgaristan’ın kuvve-i seyyâresinden piyade kıtaâtı en geç yalnız 6 gün zarfında hâl-i seferberiye girebilmektedir. Yine Sırbistan ile bir küçük kapı denecek kadar dar hudûdu olan ve bîtaraflığı ordusuyla takviyeye çalışan Romanya hükümeti ordusu piyade kıtaâtı 8 gün zarfında seferber olmaktadır.

Sırbistan ordu-yı seyyârın sunûf-ı sâire kıtaâtının da piyade ile aynı zamânda seferber edileceğini ordu-yı mezkûr zâbitânı tasavvur eylemektedirler ki bu da pek mümkün olması gerektir.

Sırbistan seyyâr ordusunun seferberliğin ancak yirminci günü hudûd cenubunda ve on yedinci günü dahî Bulgaristan'a karşı hudûd-ı şarkiyede içtimai mümkündür. Bulgaristan ise 12 gün zarfında tekmîl seyyâr ordusunu Sofya garbında Sırbistan hudûdu üzerinde cem' edebilir. Memleketin mahdudiyyeti kalabalığına rağmen Sırbistan ordusunun seferberlik ve içtimainin bu sûretle geçilmesi vaktiyle ordu-yı mezkûr erkân-ı harbiye riyâsetini ihrâz etmiş olan miralay "Maçin"'in beyânâtına göre ordunun idâresindeki yolsuzlukları ve israflarla yakın vaktine kadar Skupştina'nın ordu ihtiyâcâtını bihakkın takdîr eylememesi hasebiyle elbise ve teçhîzât anbarlarının bomboş olması, Sırp milletinin kanında zaten vakt-i merhûnunda hazır bulunmak için zamân lâzımında çalışıp çabalamak hasletinin bulunmaması yüzünden mümkün-ü'l-icrâ olan istihzârâtın dahî yapılması her şeyin vakt-i harbe ve o zamânda tarh olunacak tekâlîf ve ianeye bırakılması ümeranın henüz ihtiyâca lâyık bir derece-i kemâle getirilememesi gerek memûrin-i mülkiye gerek memûrin-i askeriye beyninde nüfuz âmiriyet ve mâdûnluğun hakkıyla takdîr edilememesi, vazîfeye kemâl-i iştiyâk ve mesuliyetten havf ve tahaşa olmaması gibi esbaba hamledilmek lâzım gelir.

Filhakika esbâb-ı mesrûdenin seferberlik ve tecminini ikmâl-i husûsunda duçâr tehirât olan her orduda kemâl-i ehemmiyetle pîş-i te'memmüle alınarak bertaraf edilmesi derece-i elzemiyettedir. Seferberlik ve içtimada vaki' olacak tehirâtın beher günü ekseriyâ binlerce evlâd vatanın kanı bahasına mâl olur.

Sunûf-ı Muhtelifenin Usûl-ı Tabiyesi
Piyadenin Usûl-ı Muhârebesi

Piyadenin usûl-ı muhârebesi ordumuzunkine müşabihdir. Avcı hattı teşkîli zamân, mahâl ve maksâda göre kuvvetli veya zayıf olur. Takım muhârebe için yayılınca takım zâbitının yanına muhammen hemen geliyordur. Takımın gerisinde nezaretçe çavuş ve irtibat postaları ile yan keşşafları görülür. Avcı hattında efrâd arâziden istîfâdeyi oldukça bilir idi. Ateşin inzibâtı husûsunda edilen itinâya rağmen efrâd arasında emir olunan mesâfeye göre nişangahını tanzîm etmeyen efrâd görülmüştür. Tahmîni mesâfe fenâ değildir.

Manga kumandanları muhârebenin bedâyet ve nihâyetinde mangalarının gerisinde kalırlar. Hatta 300 metreye kadar sokulduğu zamân dahî mevkilerini muhâfaza ederek ateşin idâresi husûsunda takım zâbitlerine yardım ve ateşin mangaları dâhilinde muhâfaza-ı inzibâtine çalışırlar. Yanlarındaki cephaneyi de bizzat endâht etmeyip avcı hattındaki efrâda verirler. Muhârebenin sonlarına doğru küçük zâbitânın artık tesîr ve nüfuzu madûm olduğundan bittabi' efrâda nazaran daha iyi bir derecede olan nişancılıkları sebebiyle silahlarının tesîratından avcı hattını müstefid etmek üzere hat-ı mezkûre girip ateşe bilfiil iştirâkları şüphe yok ki daha münâsiptir.

Bölük Yüzbaşıları: Alman ordusunda olduğu gibi Sırbistan ordusunda da atlı olan bölük yüzbaşıları bölüklerini teşkîl eden dört takımdan birisi de avcı hattına sevk edilmiş olsa yine hayvânlarından inip mezkûr takımın başına geldiler.

Piyade Ateşleri: Piyade ekseriyâ ve 300 metreden aşağı mesâfâtta bile yaylım ateş eder. Böyle pek yakın mesâfâttaki yaylım ateşler yanaşık nizâmdaki kıtaâta ittirilir. Hücuma kalkan düşmanı tevkîf için ihtiyât kıtaâtına da yaylım ateş ettirilir. Avcı ateşi yalnız avcı hattında kullanılır. "Anlaşılan Sırbistan ordusunda avcı ateşinin münhasıran avcı hattına hâs olduğuna dâir batıl bir zehâb var."

Avcı hattında icrâ edilen ateşlerde yavaş şiddetli ve çabuk ateşler yalnız sürat endâht ile yekdiğerinden fark edilir. Bundan gayri arada bir fark yoktur. Bir de harb-i ahir netâyic-i müfîdesinden olduğu söylenen bir nevi ateş var. Bu da hücuma kalkan efrâdın hücum için hurra sesleri ile koşmaya başlamazdan evvel ilerlerken yürüdükleri esnada nişan almaksızın tüfeği dolduruş vaziyetine getirerek icrâ edilen ateştir.

Meşhûdâtım neticesi olmak üzere piyadenin muhârebesi hakında sûret-i umûmiyede istihsâl ettiğim fikir bundan ibarettir. Harp ordusu piyade talîmnâmesinde taarruz ve müdafaa hakkında dermeyân olunan mevâdda bervechi âtîdir:

Cephane Noksânının İkmâli: Manevra esnasında efrâd üzerinde mevcûd fişeklerden mâadâ her tabura tahsîs edilmiş olan iki mekkâri hayvânı her nefer için münasip mikdârda cephane naklediyorlardı. Bu hayvânlar ile yakın mesâfatta cephane sandıkları avcı hattına kadar nakil olundu. Mekkâri hayvânâtı biten cephanelerini köylerde depolardan ikmâl edeceklerdi, cephane depolara kadar arabalarla ve oradan muhârebe meydanına kadarda mekkârilerle sevk olunur. "Sırbistan ordusu erkân-ı harbiyesi bu veçhile nakliyâtı daha pratik buluyor. Arabalar meydan muhârebenin her yerine tırmanamadıkları hâlde depolara pek faydalı nakliyâtı teshîl ve mekkâriler ise icâbında avcı hattına kadar cephane sandıklarının götürülmesine temin ediyor. Vakt-i seferde de bu yolda muhtelit kolların tercîh kılınacağı anlaşılmaktadır.

Piyadenin Taarruzda Sûret-i Hareketi: Elhâletihazihi mamûl olan piyade talîmnâmesi tesâdüfü muhârebe ile hazırlanmış bir mevzuya taarruz yekdiğerinden tefrîk etmektedir. Mamafih her iki hâlde de taarruz-ı hareket hemen aynı sûretle icrâ olunur.

Taarruzun sûret-i icrâsı hakkında talîmnâme mümkün olduğu kadar düşman topçu ateşinin dâire-i tesîrine girilmezden akdem açılma hareketinin icrâsını tavsiye ediyor. Açılma icrâsına başlamazdan evvel silah doldurulup süngü takılır.

Düşman topçu ateşi başladığı gibi bölüklerden avcı hattını teşkîl edecek takımlar ileri sürülür. Bu takımlar hemen doğrudan doğruya ava yayılmayıp bidayette yanaşık nizâmda hatta yol üzerinde harekete devam ve nihâyet avcı teşkîl ederler. İstinâdlar ise kezalik yanaşık nizâmda geniş bir cephe ile veyahut yol kolunda takip eder. Şu hâle göre Sırbistan piyadesi de taarruzunda mümkün olduğu kadar yol koluyla düşmana takarrübü tercih etmektedir.

Piyade ateş için uzak mesâfe itlâk olunan 1500 metreye girildiğinden itibaren avcı hattı teşkîli zarûri olur. Böyle bir hâlde âdetâ yürüyüş ile ileri harekete devam olunur.

Piyade ateşinin tesîrli mıntıkasına yani 1000 metreden başlayan vasatî mesâfâta girildikte ateş ile mukâbele etmek mecbûriyeti hâsıl olur. Ateş düşmanın taarruzu tas'îb eyleyen aksâmı üzerinde tavsiye edilir. Daha sonra ileri hareket sıçramalarla olur. Sıçramaların tûlu asgari 100 hatve olup büyük cephelerin bir anda ilerletilmesi tensîb edilmektedir. İstinâdlar yakın mesâfâtta avcı hâlinde mestûr mahâllerde çabuk ve açık yerlerde koşar adımla ileri giderler.

Netice-i kat'iye istihsâline müsait yakın mesâfâtta bölükler bütün istinâdlarını avcı hattına sokuldukları gibi tabur ihtiyâtının bir kısmı dahî işe girişir.

Bu cihetle mevziden mevzie ve nihâyet hücum mevziine varılır. Hücum mevziinin düşmana yakın olması nisbetinde faide vardır. Sûret-i umûmiyede hücum şol bir mevziden icrâ edilmelidir ki: mevzi-i mezkûrden müdâfaayine kadar olan mesâfe bir hamlede alınabilsin.

Ateş tedricen kesp şiddet edip hücum mevziinde seri ateş icrâ olunur. Esna-yı hücumda da düşmana 100/550 hatve kalıncaya kadar ateşe devam edilip nihâyet hurra sadâları ile hasım üzerine varılır. Yukarıda zikredildiği veçhile bu ateş esnâ-yı harekette vaki olur. Hücumda muvaffakiyet hâlinde düşman seri ateş ile takîb edilir.

Piyadenin Müdafaada Sûret-i Hareketi: Müdafaadan maksat düşmanı ateşle sarsmak ve zamân münâsibde taarruza geçmektir. Zira ancak mukâbil taarruza geçmeye muvaffakiyet-i tâmme istihsâli mümkündür.

Müdafaa muhârebeleri ya bir tesâdüf neticesi tarafeyn muharibinden birinin ihtiyâr ile veyahut icrâsı evvelce tasmîm ve bazı istihzârât dahî yapılarak vaki olur.

Müdafaaya münhasıran zamân kazanmak veyahut kat'i bir netice istihsâl etmek maksâdını hâiz bulunur. Her iki şıkka göre de Sırbistan talîmnâmesi talîmnâmemizde mevcûd mevadda müşâbih umûmi malûmâta ihtivâ etmektedir.

Kat'i bir neticeye isâli arzu olunan müdafaa muhaberelerinde müdafiin tertîbâtını vakinden evvel düşmana anlatmak ve cephanenin istilâsından tasarruf eylemek için lüzumundan erken ateş açmaktan tevkî eder.

Mütearrizin piyade ateşi için uzak mesâfe olan 1500 metreye girince alelekser müdafiin avcı hattı ateşe başlayıp mümkün olduğu takdirde hasmının toplu bir nizâmda ilerleyen ihtiyât-ı kıtaâtı ateş altına alır. Bu gibi hedeflere ve düşman topu topçusuna karşı umûmiyetle yaylım ateş istimâl olunur.

Mütearrizin vasatî mesâfâta dâhil olunca icâb ettikte müdafiin avcı hatlarını takviye edilip tefavvuk ateş istihsâline çalışılır. Düşman 600 metreye yaklaştığı vakt-i muhârebe hattında bulunan bölükler kâmilen ava yayılır. Tabur ve alay ihtiyâtlarının kısm-ı azamî de muhârebeye idhâl olunur. Bu husûsta düşman taarruz hattının en ziyâde tehlikeli olan aksâmının müessir ateşle dönülmesi nazar-ı dikkate alınır.

Düşman hücuma kalkınca müdafiin çabuk ateş icrâ eder. Tabur ihtiyâtlarından henüz muhârebeye girişmeyenler dahî yaylım ateşle icrâ-yı tesîr ederler. Hücumu yalnız ateşle def' etmeye imkân olmadığı takdirde ikinci hattın cephe veya yanlardan mukâbil hücuma kalkması arzu edilir.

Zamân kazanmak maksâdıyla icrâ edilen tedâfüî muhârebâtta elde bulunan kuvvetin kısm-ı azamî birinci hatta sevk ve pek cüz'i bir kısmı ihtiyât olarak geride alıkonur.

Piyadenin Gece Muharebattında Sûret-i Hareketi: Gece muhârebâtında Sırbistan ordusundaki usûl ve kavâid-i umûmiye ordumuzda olduğunda müşâbihtir. Yalnız gece muhârebâtına mahsûs bazı nizâmlardan bahsedilmektedir. Bu meydanda sûret-i umûmiyede yanaşık nizâmın muhâfazası ile beraber bölüklerin üçer takımlarını birinci hatta ve birer takımlarını da istinâd olarak

ikinci hatta 50/100 hatve mesâfâ ile yürürtmeleri ve taburda üç bölüğün ilk hatta sevki ve dördüncü bölüğün ihtiyât olarak 100 metre mesâfeden takip ettirilmesi meşrûttur.

Alay üç taburunu birinci hatta sevk eder. Dördüncü tabur 200 metre mesâfeden takip eder. 100 ile 50 metreye kadar hasma takarrüp edince ateş muhârebesine meydan vermeksizin hurra sadâlar ile düşman üzerine varılır.

Piyadenin Süvariye Mukabelesi: Hücum eden düşman süvarine mümkün ise setreden ve 600 metre mesâfeden seri ateş ile mukâbele olunur. Setreden ârî olan arâzide ya kale teşkîli ile veya yere yatarak ve yanaşık nizâmdaki kıtaât tarafından dahî ayakta 600 metreden seri ateş icrâsıyla mukabele olunur.

Piyadenin Yürüyüşü Esnasında Emniyet Tedabiri: Yürüyüş esnâsında emniyet hizmetinin îfâsı için kuvvetin rub'i tahsîs olunur. İstihsâl-i emniyete memûr kıtanın sûret-i inkisâmı bildiğimiz tarzdadır. Bir piyade fırkası, süvarisinin bir kısmını piyade ucunun 3000/4000 hatve ilerisine sevk eder. Pîşdâr kısm-ı külliyesine 1/2 batarya ve bir sahra takımı terfîk olunur. Cânibdârlar icâb hâle nazaran pîşdâr kısm-ı külliyesinden ihrâç edilir.

İkâmet Esnâsında Emniyet-i Tedâbîri: Küçük karakolları, işgâl edecekleri mıntıkanın ehemmiyetine göre yarı veya bir takım olur. Küçük karakollardan piyade sınıfında 2 neferden mürekkep çifte nöbetçiler, süvaride de 3, 4 neferden mürekkep postalar çıkarılır ve 300/400 hatve mesâfeye kadar sürülür. İkâme olunacak nöbetçiler adedi düşmanın kurbiyetine arâzinin ahvâline tâbi'dir. Çifte nöbetçilerin ikâmesi iktizâ eden mahâller küçük karakollardan görülememekte ise tesîs-i irtibât için tek bir neferden ibaret ara postası vaz' edilir.

Dâire-i meriyyesi pek az olan arâzide çifte nöbetçiler yerine 4 ile 10 neferden mürekkep küçük zâbit postaları ikame olunur. Bir küçük karakola azamî 800 hatvelik bir cephe verilir.

Büyük Karakollar: Büyük karakollar bir bölük veya daha kuvvetli olur. Ta'biyece mühim nukât-ı mezkûr karakollar tarafından işgâl edilir. Büyük karakollar, küçük karakollar hattından 600/700 hatve geride bulundurulur.

İleri Karakol Kısm-ı Küllisi: Kısm-ı Küllinin kuvveti ahvâle göre tayîn ve tabiye mühim nukâta ikâme olunur. Bazı mühim nukâta tabiye olunmak üzere Topçu dahî verilir.

Süvarinin Usûl-ı Muhârebesi

Süvari Bölüğünün Nizâmları: Saf harp nizâmında takımlar iki sıra üzere mürekkep olduğu hâlde yan yana bulunur. Sıralar arasındaki mesâfe 4 hatvedir. Bölük kumandanı cephenin 20 hatve ilerisine geçer.

Takımla kol nizâmında birbiri ardına mevzi takımlar arasında bir takım cephesi mesâfe bırakılır ki asgari 8 hatve olur. Yürüyüş kolu ikişer veya dörderli kol nizamıdır.

Alayın Nizâmları: Saf harbi nizâmında bölükler mezkûr nizâmda ve 10 hatve aralıkla yan yana bulundurulur. Alay kumandanı cephenin 40 hatve ilerisinde ahz mevzi eder.

Alayın takımla kol nizâmında bölükler takımla kol nizâmında ve her bölüğün son takımıyla kendisinden sonraki bölüğün ilk takımı arasında bir takım cephesiyle 10 hatve mesâfe bırakılır.

Alayın hat kolu nizâmında takımla kol nizâmında bulunan bölükler üçer takım cephesi ve 10 adım aralıkla yekdiğeri hizâsına vaz‘ olunur.

Alayın bir de kademeli kol nizâmı vardır. Bu nizâmda bölükler hat kolu tertîbinde olduğu gibi mesâfe ve nizâm ile dururlarsa da yekdiğeri hizâsında bulunmayıp her bölük yanında bulunduğu bölüğün bir bölük derinliği kadar bir mesâfe gerisinde ahz mevki eder.

Kademeli saf nizâmında saf harp nizâmında bulunan bölükler birbiri gerisinde muhtelif kademeler ve vücûda getirilir. İçtimai kolu nizâmında ise takımla kol nizâmında birbiri hizâsında vaz‘ edilen bölükler arasında 10 adım aralık bırakılır.

Alayın takımla çift kol nizâmında takımla kol nizâmında bulunan bölüklerin ikisi sağda ve ikisi solda olmak üzere 10 hatve aralıkla vaz‘ından hâsıl olan nizâmdır.

Alayın bölükle kol nizâmında saf harpte bulunan bölükler bir bölük cephesiyle 10 hatve kadar bir mesâfe ile yekdiğeri gerisinde bulunur. Alayın yanaşık bölükle kol nizâmında mesâfe-i mezkûre bir takım cephesiyle 10 hatveye tenzîl edilir.

Süvarinin Muhârebesi: Süvariye hücum yanaşık nizâmda ve intizâm-ı tamm ile icrâ olunur. Bütün kuvvet-i vusûletle hasım üzerine atıyla binmek için vakt-i lâzımında dört nale kalkmalıdır. Fakat hayvânların yorulmamış bulunması da şarttır. Anın için azamî 100 adıma kadar düşmana yanaşmadıkça hücum dört nale geçmemelidir.

Piyade topçuya karşı icrâ edilecek hücumda dağınık bir sıralı nizâm kullanılır maâafih kıtaât bidâyet emirde toplu nizâmda süratli ile hareket ve badehu dört nale kalkarak 300/400 hatveye kadar takarrüb eder. Mesâfe-i mezkûreye girildikte bir sıralı dağınık nizâm alınıp hücum yürüyüşüne geçilir. Düşmanın bilhâssa yanlarını almak arzu olunur.

Bir bölük ile dağınık bir sıralı nizâm ile hücum icrâ edilirken dâima bir takım kadar bir kuvvet toplu kalıp 300 hatve mesâfeden takip eder. Alay saf harp, kademe, dağınık nizâmlarda hücum icrâ eder. Alayın saf harp nizâmında alelusûl bütün bölükler ile aynı zamânda hücuma kalkılır. Mamafih alay kumandanı lüzum gördüğü takdirde bir veya iki bölüğü cenâhlardan biri gerisinden ihtiyât makamında takip ettirir.

Kademe ile Hücum: Tekmîl alayın aynı zamânda bir saf hâlinde hücuma iştirâki ile tesîr icrâsı mümkün olamayacağı zamânlar da ve münhasıran piyadeye karşı kullanılır. Takip ve toplanma hareketleri ve tanzîm olmak hareketleri tamamıyla talîmnâmemizde olduğu gibidir.

Yayacının: Yayacının daima tedâfii bir tabiyeti hâiz olur. Maksâdın başka sûretle istihsâline imkân olmadığı hâlde taarruzu dahî olabilir.

Bölük bizde olduğu gibi başlıca üç kısma ayrılır. Avcılar, Yedek Hayvânları, Atlı İhtiyât ne kadar efrâdın yere ineceği ahvâle nazaran tayin eder. Kaideten üç sayanlar yedek hayvânları ile geride kalırlar. Bölüğün kâmilen yere inmesi icâb ettiği zamân yedek hayvânları ile beraber kalacak olanları bölük kumandanı intihâb eder. Merkûmlar hayvândan inip yaya kalırlar. Yere inen efrâd bölük kumandanı tarafından 6-10 neferden mürekkep avcı mangalarına ayrılır.

Ateş: Yaylım ateş 600-1200 hatveye icrâ olunur. Avcı ateşi ise taarruzda 600-700 hatveden ve müdafaada 800 hatve mesâfeden yayılır. Muhârebe nâdiren piyade muhârebesi gibi temâdi ettirilir. Muhârebeye ibtidâr olunmazdan akdem yedek hayvânlar ile kalanlar cephanelerin avcılara verirler.

Topçunun Usûl-i Muhârebesi

Topçu Sınıfına Mahsûs Talîmnâmeler: Seri ateşli topların kabulüne mebni külliyen değinmek lâzım gelip kabûl edilmiş veya edilmek üzere bulunmuş talîmnâmeler hakkında ise henüz bir gûnâ malûmâta destres olunamadığından manevralarda bizzat meşhûdum olan mevâdin derece ile iktîfâ edilmek münâsib görülmüştür. Bilhâssa manevralar ve muhârebeye dâir olan meşhûdâtın bervech-i âtîdir:

Mevziin keşfi usûlüyle icrâ edilir. Topların dâima mestûren mevzi‘e idhâlleri tercîh edilir. Ekseriyâ ormanlar gerisinde mevzi‘e girilir. Bu gibi vesâit-i mevcûd olmadığı zamân toplar sırt askeri gerisinde ve hat bâlâlardan 150 metre kadar geride vaz‘edilir. Mevzide bulunan her topun solunda bir cephane arabası bulunur. Toparlaklarla kademelerin ekseriyâ cenâhlardan biri gerisine gönderildiği görülür. Muavin müterassıdlar, hedef küşâfları keşif kolları vakit ve zamânında ihrâç olunur.

Topçunun Endâhtı: Mevzi duhûlden veya tebdîl mevziden evvel behemehâl toplar doldurulur. Batarya da ateşin idâresi batarya kumandanına fırka dâhilinde bulunan büyük topçu cüz’-i tamlarında tabur kumandanlarına aiddir.

200 metreye kadar olan mesâfâtta çatal 50 metreye kadar daratılır. Daha büyük mesâfelerde ise 100 metre kadar olabilir. Müşterek bir hedefe taburca ateş edilirken 100 metre kadar çatal mesâfesi tercih edilir.

Ekseriyâ kullanılan ateş takım sırasıyla icrâ edilen yayılım ateştir. Hedef lâyıkıyla meri’ olmadığı ve misâlen düşman dumansız barut istimâl ile yerini belli etmediği vaktinde bataryaca yaylım ateş yapılır. Bir de müteharrin hefefleri bazen dökmek için bu nev‘i ateş kullanılır. Hareket eden hedefin geçeceği yerler tahmîn ve mahâl-i mezkûreye ve son zamânı hesap edilerek toplar ateşe ihzâr olunup yaylım ateş edilir. Münferid ateşler ise başlıca müteharrik hedefler aleyhine kullanılır. Ateşin sürat endâhta göre üç nevi vardır.

Ağır Ateş: Bu nev‘i ateşte dakika-ı vâhidede her bir batarya 1-2 takım sırasıyla yaylım ateşi yapar. Bu da tesîrli endâht mesâfesine henüz girmemiş ehdâfa karşı olur.

Âdî Ateş: Bu ateşte batarya dakika-ı vâhide tarafında 3-4 defa takımca yaylım ateş icrâ eder.

Seri Ateş: Takımlar attıkları mermilerin asabiyetini bekleyemeyecek kadar süratle endâht ederler. Bu da netice-i katiye anlarında veya pek tesîrli mesâfâtta zuhûr eden müteharrik hedeflere karşı olur.

Kıyâfet-i Askeriye

Sırbistan Ordusunun hâl-i hâzırdaki kıyâfet-i askeriyesi 1901 senesinde kabûl edilmiş olan kıyâfet nizâmnâmesine göredir. Bu nizâmnâme mûcibince Sırbistan ordusu heyet-i zâbitânı için hemen Prusya ordusu zâbitânınkine ve efrâd-ı askeriye içinde Avusturya-Macaristan ordusu efrâdınınkine müşâbih bir kıyâfet kabûl olunmuştur.

Birinci hat asâkirinin kıyâfet- askeriye ve alâmât fırkası bervechi âtîdir:

Sunûf-ı muhtelife yekdiğerinden çeketleri, yaka ve espaletlerinin ve şapkalarının renkleri ile tefrik olunur. Generaller için mavi, ekran-ı harpler için ateşi, piyade için fes rengi, süvari için koyu mavi, topçu için siyah, istihkâm için kırmızı mehâkim-i askeriye zâbitânı için kezalık kırmızı, etibbâ için siyah, sahra efrâdı için bez rengi, nakliye için kül rengi, ekran-ı harp mektebine devam olanlar için koyu yeşil, idâre memûrini için açık mavi renk kabûl olunmuştur. Topçu sınıfının dökmeleri sarı, istihkâm sınıfının beyaz, mehâkim-i askeriye zâbitânının sarı, etibbanın beyazdır. Kıyâfet-i askeriyeye dâir bir fikir verilmek için sunûf-ı muhtelife kıyâfetlerine aid birkaç melon şekil rabt olunmuştur.

Rütbe-i Alâmâtı: Rütbe alâmâtı omuzlardaki apoletler üzerinde bulunur. Apoletler üzerinde rütbe alâmâttan başka piyade ve süvari ve topçu sınıflarında alay numaraları dahî mevzudur. Generallerin apoletleri sarı sırmadan mamûl burmalardan ibarettir. Burma üstünde yıldız yoktur. Ümera-yı askeriye apoletleri memlû sarı sırma ile veyahud beyaz sırma şeritli kâmilen mestûrdur. Rütbe alâmeti olmak üzere miralaylarınkininde 3, kaymakamlarınkinde 2, binbaşılarınkinde 1 yıldızı bulunur. Bundan mâadâ bilcümle ümera-yı askeriye ve anlara muadil rütbeyi hâiz memûrin askeriye çifte zihli pantolon iksâ ederler.

Zâbitânın apoletleri ince ince üç şeridin bir araya gelmesinden hasıl olur. Bu şeritlerden dış tarafa gelenler sarı veya beyaz sırmalıdır. Ortadaki şerit çuhadan veya pantolon ve yaka zıhne benzeyen ve sınıfların tefrikine esâs olan renkten olur. Bu şerit üzerine rütbe alâmâtı mevzudur. Birinci sınıf yüzbaşılardan 4, ikinci sınıf yüzbaşılarda 3, mülâzım-ı evvellerde 2, mülâzım-ı sânîlerde tek bir yıldız bulunur.

Efrâdın apoletleri mensûb oldukları sınıflara tahsîs edilen renklerdedir. Baş çavuşlarda 3, takım çavuşlarında 2, onbaşılarında 1 yıldız bulunur.

Kral yaverlerinin şapkalarının üst kısmı kırmızı ve krallık emir zâbitlerininki beyaz renktedir. Bundan başka apoletleri üzerinde hanedan kraliyeye mahsûs arma vardır. Kıtaat-ı askeriye yaverlerinin alâmât-ı fârikası olarak şapkalarında beyaz bir şerit bulunur. Kaputlarının yakası da beyaz olur.

Kaputlar: Kaputlar alelumûm lacivert rengindedir. Bizde olduğundan uzun ve boldur.

İkinci ve Üçüncü Hat Kıyâfet-i Askeriyesi: Mesrûdât-ı vakı‘a birinci hat-ı asâkirine aid olup ikinci ve üçüncü hat-ı kıyâfet-i askeriyesi bunlardan gayri bir şey olacaktır. Köylüler ihtimâl ki memleketlerinde alelade iksâ etmekte oldukları melbûsât ile silahâltına gelip kıyâfetlerini muhâfaza edecekler yalnız süvariler kırmızı pantolon ile geleceklerdir.

Bu hatlara kumanda edecek ihtiyât zâbitânı birinci hat zâbitânın kıyâfetinde bulacaklar ise de apolet takmayacaklardır. Hükümet tarafından efrâda melbûsât olarak yalnız birer şapka verilecektir ki muhtelif renklerde olacak olan bu şapkalarla sunûf-ı muhtelifeye mensûb efrâd yekdiğerinden tefrîk olunacaktır. Piyadenin şapkası mavi, süvarini ki kırmızı, topçu ve sıhhiyeninki siyah, sunûf-ı fenniyenin ki vişne çürüğü renginde olacaktır. Bu hatlara mahsûs zâbitân ve efrâdın alâmet-i fârikası yakalarında bulunur.

Kıymet-i Askeriye

Sunûf-ı Muhtelife: Piyade efrâdı oldukça iyi yürür yirmi, yirmi beş kilometrelik mesâfeyi birkaç gün üst üste kat eden efrâd ihtiyâtiyeden müteşekkil yol kollarında yine inzibât görülebilir. Nişancılıkta olan mahâretleri dun mertebededir. Hidemât-ı seferiyeye aşinaca görülmüştür.

Süvari sınıfında efrâd-ı münferiden epeyce hayvân üzerinde esliha istimâl edebilirler. Yaya cenk etmeye de az çok kâbiliyetleri vardır. Fakat yanaşık nizâmda icrâ-yı hareket ve hücum edecek talîm ve terbiyeden mahrûmdurlar. Topçu sınıfı diğer sınıflara nisbeten iyidir. Numara efrâdının topçulukta ve arabacı efrâdın vazîfelerinde mümâreseleri olduğu görülmüştür.

Heyet-i Zâbitân: Heyet-i zâbitân içinde Fransa’da ve memâlik-i sâire-i ecnebiyede ikmâl tatil eylemiş sunûf-ı muhtelifeye mensûb zâbitân şâyân-ı tezkârdir.

1324 senesi eylülünde Sırbistan ordusu tarafından Belgrad ile Valjevo arasında icrâ kılınan manevralarda isbât-ı vücûd eylediğimden zâbitân-ı mumaileyhim ile sunûf-ı muhtelifenin kıymet-i askeriye usûl-ı muhârebeleri hakkında bir fikir edinmiştim. Zâbitânı iyi ve münâsebet peydâ etmiş olduğum bazı erkân-ı harbiye zâbitânını pek iyi malûmâtları yolunda bulmuştum. Fakat miralay “Maçin”’in beyânâtı vakıasına kesb vukûf edince heyet-i umûmiyenin temâsta bulduğum zâbitân ile kıyâs edilecek kadar gayr-ı mütecânis olduğu anlaşılır.

“Maçin”in beyânâtına göre muvaffak kumandanlar meyânında kânûnun. Bahsettiği nüfuz ve salâhiyetten tamâmı istîfâdeyi bilen ve hayatını îfâ eden ve malûmât ve iktidâr ile madûnuna her sûretle tefevvuk ve takdimine her zamân isbât ve izhâre muktedir erkân ve ümerâ-yı askeriye ender olduğu gibi mâdûn zâbitânda dahî uhdelerine mütertîb vezâifi gayret-i mesleki ve kemâl-i iştiyâk ile îfâdan ziyâde dâima bir nâhoşnudu ve mâfevklerin umûruna müdahâle etmek arzusu vardır.

Mafevk maduna madunun mafevke karşı perverde eylemesi lâzım gelen muhâlesat ve hüsn-i emniyet o kadar değildir. Mafevkler itâat ettirmeyi bilmedikleri gibi mâdûnlarda itâatı kayd-ı esâret telakkî ederler. Bundan başka heyet-i zâbitân arasında birbirini çekememezlik gibi aynı bir meslek erbâbına yakışmayacak çirkin bir hâl mevcûddur. Zâbitândan ekserisinin politika ile iştigâli her mesele-i dâhiliye ve hariciye içerisine zâbitân parmağı girmesi mumaileyhimin mesleklerine karşı

lüzûmu olan taassub ve iştiyâkı hâiz olmadıklarını göstermektedir. Zâbitândan bir takımı fark-ı muhtelifeye mensûb bulunduğundan şu keyfiyet heyet-i zâbitânın zaten pek zayıf olan rüşte-i irtibât ve ittihâdını şîrâze-i muahâtını hâssa-ı tecânisini büsbütün ihlâl etmektedir.

Bugün müessirât mesrûde altında bulunduğunu anladığımız Sırp ordusu heyet-i zâbitânının takdîr-i kıymet-i askeriyeleri erbâb-ı mutâlaaya havâle olunur ki ordunun sûret umûmiyede kıymeti hakkında verilecek hüküm de yine o takdirde mündemiç bulunacaktır.

Hâtime

Kitabın hîn-i tabiinde istihsâl kılınan bazı malûmâtın (hâtime) sernâmesi altında tahrîri ile ikmâli münâsib görülmüştür. Malûmât-ı mezkûrede memleket-i dâhilinde posta umûrunun ve otomobil vasıtasıyla tesrî'i, "Banj" toplarının seri ateşli sisteme göre tadîli ve topçu endâht mektebi tesîsi hakkındaki mukarrerâttır.

Posta muamelâtında otomobil istimâlâtı sene-i âtiyeden itibaren başlayacaktır. Hâriç memleketten müteaddid otomobil fabrikalarının vekilleri yapılacak sipârişatı derûhte etmek üzere Sırbistan'a gelmişlerdir. Vakt-i hazarda posta muamelâtı husûsunda otomobil kullanılmakla başlandığı hâlde bu otomobillerden seferberlikte ordunun dahî müstefid olacağı tabiidir. Posta otomobillerinde sürat seyr ile beraber ihmâlin nakli keyfiyeti de nazar-i itibâren alınacağından herhâlde ordunun seferberliğinde işe yarar. Şimdilik posta için atılan şu hatve-i terakki ileride belki orduya da teşmil kılınır.

De Banj Toplarının Seri Ateşli Sisteme İfrağı: De Banj toplarının seri ateşli sisteme efrağı için ilk tecrübeler Kragujevac/ Karacorceviç İmalathanesinde yapıldı ise de posta icrâ edilen işbu tecrübelerden bir hüsn-i netice çıkmadı. Şimdi ise tadîlat mezkûrenin Fransa'da kain Sen Şamon Fabrikasına ihâlesi karârgîr oldu. Hükümet bu bâbda 35 milyon franklık bir masrafı kabûl etti. De Banj toplarında yapılacak tadîlât mühimme bervech-i âtîdir:

Eski kundak yerine tamamıyla iki mükemmel bir kundak konacak kalkan vaz' olunacak evvelce elde bulunan eski mermiyâttan istîfâde edilmek üzere yekpare fişek yapılacak. Sırbistan hükümeti ordusuna müktezi iki sistemde…

KARADAĞ ORDUSU
İfâde-i Merâm

Ahvâl hâzıra Karadağ ordusu hakkında şu aralık yazılacak her satıra alâkadârânın nazar-ı dikkatine âdetâ bir câzibe-i mıknâtısı ile celp ediyor. Askerlerin bu komşu ordu hakkında yazacakları ise bittabi bir kat daha ehemmiyetle telakki olunmaya lâyıktır. Mamâfîh bu bâbda icâle-i kalem eylecek muharrirîn-i askeriyede arkadaşlarının fikrini tenvîr yerine idlâl etmemek için pek ziyâde ihtiyâtkârâne davranmaya mecburdur.

Karadağ ordusu hakkında şimdiye kadar Osmanlı lisânıyla intişâr eden bir iki askeri kitâbın en yenisi erkân-ı harbiye-i umûmiyemizin eseridir. Her zâbit bu küçük milis ordusunun teşkîlât, teslîhât ve teçhîzât hâzırasıyla kuvve-i umûmiyesi-i muhtemelesi hakkında lüzûmu derecede malûmâtı orada bulabilir. Fakat usûl-ı harbi hakkında bir fikir edinmek istenirse esâsen vakt-i hazarda müntazim ordular misilli devir talîmler geçirmeyen ve vakt-i harbde teamülü bir takım usûl ve kavâide tâbi‘ ve âdetâ bir “usûl-ı harb-i milli”’ye mâlik olan bu ordunun tarih harbini tenbi‘ etmek lâzım gelir. Evet bu bir temenni fakat faaliyâtını görmek güç olan bir temennidir. İşte bu küçük kitâbın büyük maksadı da bu emniyetinin husûlüne velev cüz‘i olsun hizmet eylemektedir.

Son zamânlarda vukû‘a gelen esfârın hemen kâffesi hakkında malûmât alınabilecek asâr-ı mühimme-i askeriye meydân intişâre çıktığı ve her birinin tetkîk ve mütâlaası yeni yeni bir takım kavâid-i nazariyeyi esâs olduğu hâlde Devlet-i Aliye-i Osmaniye ile Karadağ beyninde vukû‘ bulmuş olan muhârebâta dâir uzun uzadıya tettebuât-ı mahsûle olarak yazı yazan madûm hükmünde ender bulunmuş ve vesâik resmiyede ortaya konulmamıştır.

1877-1878 Osmanlı-Rus harbi Avrupa muharririn-i askeriyesinin nazar-ı dikkatini tamamıyla “Tuna-Balkan” darulhareketine celb ettiğinden münâsebât-ı siyâsiye-i itibâr ile de o kadar hâiz-i ehemmiyet olmayan Karadağ Harbi, bu mücrî memleket vakayı-ı mensî kalmıştır. Yalnız “Gopçeviç” nâm zât bu esfâr hakkında mahsûl tetebbu‘ olmak üzere eser neşreden yegâne muharrirleridendir. Vakıa’ “Rostov” “Lokomet” zâtlarda bazı resâil-i mevkûta da bu seferler hakkında kalem yürütmüşlerse de bunlar ikinci derecede kalır. Kezalik Prusya süvari yüz başılarından “Ehryih”’in mukâlâtı da bu cümledendir.

“Gopçeviç”in Karadağlı olmak haysiyetiyle milliyet ihtisâsâtı ve hükümdârına beğenilmek sevdasıyla bîtaraflıktan hayli uzaklaştığında şüphe yoktur. Fakat ne yapalım ki bizim de elimizde bunu me’huz esâsi ittihâz eden Avusturya erkân-ı harbiye yüzbaşılarından “Josef Şon”’un eserinden başka bir vesîka yoktur. Mamâfîh mumaileyh de eserini “bizim mateessüf” yaptığımız gibi küllisi güzel bir me’huze istinâden ve anı aynen takip ederek yazmayıp vakayı yerinde tefahhus darulharekât olan arâzîyi Karadağlıları yakîndan tetkîk ve tenbi için 12 gün mütemâdiyen Karadağ dâhilinde tabân teptikten sonra tahrîre başlamıştır. Eserde tarafgirlik pek az mahsûsdur. Red ve cerhi icâb eden bazı noktalara, vesika istinâd ettirmek mümkün olamadığından alelamyâ (körükörüne) bir iki satırla mukâbele sûretiyle geçilmiş ve bize aid tarîf ve tavsîfte bir beyânca ağzı kullanmaktan tevki‘ olunmuştur.

Bu kitap ne bir tarih harp ve ne de bir teşkîlât kitabı değildir. Yalnız Karadağlıların usûl-ı harbini meydâna konmak üzere yazılmış ve maksadın izâhı için 1876 ile 1878 Osmanlı-Karadağ esfârının bazı safahâtı hakkında mutâlaat ve tenbiâtı hâvi bulunmuştur. Karadağ ordusunun teşkîlât ve kuvve-i hâzırası mevzu‘ bahs değildir. Ordunun ahvâl-i maddiyesi hakkında verilen tafsîlât-ı tarihiye aiddir. Bugün ki kudret ve mekâneti mühim farklarla eskisinden başkadır. Bu husûsta iktizâ eden malûmâtı erkân-ı harbiye-i umûmiyemizin bâlâda bilmünasebe zikrettiğim eserinde aramalıdır. Ahvâl-i maneviyeye dâir mesrûdât ise bugün içinde hatta fazlasıyla bile kabûle şâyândır.

Usûl-ı harbe gelince kuvâ-yı maddiye ve umûmiyenin bilnisbe artmış bulunması dolayısıyla dağlıların bir müstakîl harbinde eskisine nazaran daha büyük mikyâsında teşebbüsâta kıyyâm edebilmelerine ihtimâl verilirse de memleketin teşkîlât-ı tabiiyesine milletin havâs ve ahlakına tâbi olan teamül esâslardan pek de uzağa çıkamayacakları bedîhîdir. Herhâlde tarih tekerrürden başka bir şey değildir. Konunun burada da bir dereceye kadar bir tutacağı unutulmamalıdır.

Nusret Hudâdan

Karadağlılarda Sevkülçeyş
1876-1878 Tarihlerinde Karadağ Ordusu Ahvâl-i Maddiye ve Maneviyesi

Eli silah tutan her Karadağlı hizmet-i askeriye ile mükellef olup 17 yaşından 20 yaşına kadar olan kimesnesinin kâffesi birinci hattı teşkîl ederdi. Bu esnan-ı muhtelife erbâbı tahmînen 27.000 kişilik bir kuvvet ediyordu. İndeliktizâ yani Osmanlılar tarafından nâgehâni bir taarruz icrası hâlinde dûçâr tehdit olan mıntıkada meskûn hâlkın çocuklarına ve ihtiyarlarına vâresiye kadar herkes, hatta kadınlar bile silaha sarılacaktı.

Tabi’ye-i cüz’-i tamı 4,6 veya daha ziyâde adedde bölükten mürekkep taburlar idi. Bu cüz’-i tamların teşkîlinde nazar-ı dikkate alınan esâs ark ve sıhriyet menâsibâtı idi. Bir köy ve kezalik aynı aileye mensûb kişilerin sekânesini teşkîl eden müteaddid harap mahâlleler bir bölük dâiresi vücûda getiriyordu. Aynı bir kabileye mensûb olan bu ailelerin birkaçı da bir araya gelerek tabur teşekkül ediyordu. (700-900 nefer)

Bu sûretle münesâbât-i tabiiye esâsına nazar vücûda gelen bir cüz’-i tamda husûsu bir metânet inzibât bulunmak gerek idi. İşte bundan dolayı yekdiğerini muhârebeye sevk ve teşvîk husûsunda şüphesiz şedîd bir arzû ile muâvenet mütekâbile ve fevkâlade hüsn-i fedâkârı mevcûd idi.

Taburların başında kumandan tayin olunan bir kumandan var idiyse de maiyetinde tabur erkânı nâmına kimse ağırlık nâmına bir şey yoktur. Müteaddid taburlar bir araya getirip liva hâlde tevhîd edilmişlerse de livalarda da teşkîlâtı mahsûsayı hâiz bir nakliye kolu görülmemiştir.

Sunûf-ı muhtelife-i askeriyeden yalnız ikisi mevcûd idi. Onlarda piyade ve topçudan ibâret idi. Her iki sınıf-ı efradı Rusların “Krnka” tüfeği hâla veyahut Avusturya imâli “Wanzl” tüfeği ile kısmen de hâla ağızdan dolma tüfeklerle müsellah idi. Tüfeklerin hiçbirinde süngü yok idi. Bundan mâadâ her Karadağlı yakından muhârebe için birine revolver de taşıyabilirlerdi. Harbin hengâm cereyanında

şühedâ ve mecrûhiyetmizle, ellerine esir düşen efradımızdan igtinâm eyledikleri 3000 ile 4000 "Martini Henry" tüfeği ile teslîhâtlarını daha biraz yoluna koydular.

Bölükler dâhiline varasıya kadar esliha sistemindeki ihtilâf-ı tenevvünün cephanenin ikmâli nokta-ı nazardan ne kadar azîm müşkîlâta bâis olacağı vârid hâtır olabilir. Fakat Karadağ ordusunda cephane noksânının ikmâli husûsu zamânımız ordularında olduğundan büsbütün başka bir tarzda vâki olmuştur. Karadağlılar iyi nişancı olup cephanesinin kıymetini takdîr ile anı idâreli bir sûrette sırfe alışmıştır. Her neferin beraberinde taşıdığı 50 ile 100 fişek müteaddid muhârebeler için kâfî ve vâfî gelmiştir.

Seferin bedâyetinde "Mostar" üzerine icrasına kıyâm eyledikleri taarruz müstesnâ olduğu hâlde Karadağlılar devlet-i aliyye mıntıkasında yalnız süreksiz muhârebeler vermişler. Alelekser harekât-ı harbiye yarı yolda tatile uğratılmış ve bu tatiller hengâminde Karadağlılar evlerine dönerek kâffe-i ihtiyâclarını yeniden tedârik ve ikmâl için günlerce ve hatta haftalarca vakit bulmuşlardır.

Techizâta gelince, her Karadağlı bir fişeklik arka çantası makamında bir torba derûnunda cephanenin bir kısmı ile 4 ile 6 günlük erzâk ve peksimet ve yağ gibi mevâd nakil olunur. Bir çift yedek çarık ve bir kilim taşır.

Topçu sınıfı, Karadağ'a 1870 senesi bidâyetlerine doğru dâhil ağızdan dolar, 3 ve 4 fondluk birkaç dağ topu hediye etmişlerdi. Dağlılar ise yalız topları ister sırtına yükletmek ve indirmek talîmler ile iktifâ etmişler, endâht talîmlerine gelince bu husûsta henüz bir şey yapmamışlardı. İlan-ı harb ile beraber şimâl ve cenûb ordularından beheri için 4 toplu birer batarya teşkîl olundu. Dağlılar bu derme çatma bataryalarla bize o derece büyük zararlar irâs edemediler. Fakat harbin nihâyetine doğru Karadağ topçusu endâht husûsunda epeyce meleke ve maharet kesb etmiş bulunuyordu.

Büyük kumandanlara varasıya kadar hiç kimsede bu sınıfın mâhiyet ve sûret-i istimâli hakkında basît bir malûmât bile yok idi. Bu küçük çaplı toplarla oldukça metin istihkâmâtımızın "Nevesinje" kasabası gibi müstahkem mevkilerin günlerce topa tutulması ve bir netîceyeye destres olmaksızın beyhûde yere kendileri için pek kıymetdâr olan cephaneyi sarf ve istihlâk eylemeleri fikr-i mebhûsu te'yîd ediyor.

Karadağ barut ve mermiyatını başlıca "Kattaro"'dan ve "Kattaro" tarîkiyle memâlik-i ecnebiyeden tedârik ederdi. Harbden evvel dâhil-i memlekette küşâd olunan fişek ve mermi fabrikası işlemekle beraber pek az hâsılât veriyordu.

Sıhhiye hidemâtı meydân-ı muhârebede ve kezalik dâhil memlekette müessis ve adedleri 5 veya 6 olan seyyar hastahânelerde ecnebiler tarafından ve bilhâssa Rus Salîb-i Ahmer cemiyetleri ve bir de Karadağ kadınları tarafından îfâ ediliyordu. Bundan mâadâ Karadağlılar mütemâdi tatbîkâtla yaraya edilecek muâmeleyi bizzât da öğrendiler.

Terk ettiğimiz yaralıları dağlılar hiç de kaldırmamışlar ve bunları asla tedâvi etmemişler, hatta tesâdüf ettikleri bir de bunları gaddârâne öldürmek sûretiyle sûret-i katiyede hesâb görmekten

çekinmemişlerdir. Karadağ muhibbî olan menâbi' bu hâli bizzât kendi yaralılarına bakmaya ve anları beslemeye kîfâyet edecek vesâit ve mâlzeme bulunmamasından dolayı hüsn-i niyetle telîf etmek istiyorsa da hakîkate tamamıyla menâfîdir. Mukâvemetten âciz, canıyla uğraşan ölümle pençeleşen pîşârkânın kulağını, burnunu doğramak insanlığı ürpertecek envâ'-ı fecâi'i irtikâb eylemek vahşeti hiç bir sûretle kâbil-i te'vîl değildir. Velev bu tarihte Karadağlılar "Cenevre" Muahedenamesi hükmünü tasdîk eden hükümetler meyânına girmemiş bulunsunlar, bu hâl vahşetle zülm ve itisâfi istilzâm edemez.

1876 senesine gelinceye kadar vâki olan kıyâmlarında Karadağlar 3 ve nihâyet 4 günlük seferler icra ettiler. Hiçbir vakit hudûdlarının haricine çıkarak oldukça uzunca sürecek bir harb taarruza girişmeye cüret edememişlerdi. Böyle az süren harb-i sagîrler için menzil-i hidmâtının sûret-i muntazamada tesîsine lüzûm görülmemişti. Her bir Karadağlı 4 ile 6 günlük erzâkını torbasında taşır veyahut rakip olduğu veya çekip getirdiği ve bazen de peşi sıra koştuğu mekkârinin sırtında naklederdi. Bu erzâkın kîfâyet edeceği zamân zarfında harb encâma ermezse o vakit geriden levâzımâtın nakil ve isâli vazîfesine kadınlar ihtimâm ederdi.

1876 senesinde ise oldukça şâyân-ı ehemmiyet kuvvetlerle hemen dört hafta kadar imtidâd eden harp taarruziyye kıyâm eylediler. Bu kıyâm esnâsında sûret-i muntazamada mürettep nakliye kollarına olan ihtiyâc hâtırı sayılacak sûrette mahsûn oldu. Bidâyet harbde orduyu takîp eden, gayr-i kâfî levâzımâta hâmil, 800 ile 1000 mekkâriden mürekkep hafif erzâk kolu müstenâ tutulduğu hâlde Nevesinje civarında kuvâ-yı Osmaniye ile çarpışmaya başlancıya kadar doğrudan doğruya menzil hizmeti nâmına bir gûnâ tertîbât olmayıp bu husûsta her şeyin tesâdüfe bağlı bırakıldı görülür.

20.000 ile 22.000 kişilik bir kuvvetli Karadağ-Hersek havâlisi gibi kesik ve sarp arâzîde idâre-i harb nokta-ı nazardan kumanda heyet-i aliyesinin her türlü tefriât-ı vâzifde tecrübesi bulunmak iktizâ eder. Böyle kuvvetli kıtaat, 2000 ve nihâyet 3000 kişiden mürekkep olup eşkıya muhârebâtında kolaylıkla sevk ve istimâl olunan kuvvetlerle kâbil-i kıyâs değildir. Anları öyle kolayca- bilhâssa yürüyüşlerde- teftîş ve muâyene etmek de kâbil değildir. Harekât esnâsında ve kezalik muhârebe hengâmında orduyu idâre etmek için Karadağlılarda külliyen mefkûd ve fakat sûret-i muntazamada cereyânı labüdd bir sevk ve idâreye olan ihtiyâç tabîi hüsn olunmuştur. Bunu tanzîm edecek kumandan ile maiyeti erkân-ı harbiyesidir. Hâlbuki Karadağ ordusunda sevk ve idâreye dâir kâffe-i umûr münhasıran kumandanlar tarafından temşît olunurdu. Îtâ-yı evâmir ve hidmet muhabire ve tesîs irtibât için, ordugâhda yürüyüş ve muhârebede mühimmâtın tedârik ve ikmâli husûsunda mürâcaat edilecek kâffe-i vesâit zuhûrâtı tâbi' ve herkesin sevk-i tabîiyesine metrûk edilir. Hâl böyle olduğundan dolayı netîce her ferdin kendiliğinden iş görmesi husûsunda alabildiğine serbest kalmasını istilzâm ediyordu, ki bu sayede Karadağ ricâl-i askeriyesi beyninde irtibât-i tesîsi ile sevk ve idâre-i harbi hayliden hayliye teshîl etmeye ve zuhûr eden Kargaşalıkların bir dereceye kadar önünü almaya muvaffakiyet hâsıl olmuştur.

Karadağlılar ekseriyeti itibâr ile vasatî kâmet ve cüsse de kaviyü'l-bünye her türlü meşâka fevkâlade mütehammil, ziyâdesiyle kanâatkâr ve inanılmaz derece de sebâtkâr mahlûklardır. Bu evsâfi hâiz olduğunu tasdîk ettiğimiz Karadağlıların iyi asker olabileceklerini söylemeye artık lüzûm yoktur. Bahusûs bu evsâfa şiddet mizâç, ateşeyn tab' her türlü mehâlike karşı hadsiz bir lâkaydî, faaliyâti her zamân ve her yerde meşhûd bir muhabbet-i milliye, hiç bir vâsıta ile tahakküm edilemeyen muntazam

bir şahsiyet, kendi kendine iş görmeye büyük bir arzû ve meyelân, tab‘an beceriklilik, arâzîden gerek hareket ve gerek tesettür husûsunda istîfâde akrân ve emsâline şecâat şahsiye ile takdim husûsunda büyük bir fikir rekâbet gibi havâs da ilâve edilmek iktizâ eder. Askerlik nokta-ı nazarından ehemmiyet fevkâladeye hâiz olan bu havâsı Karadağlılar mücâvir-i hükümât ile asırlardan beri icra ettikleri büyük, küçük birçok muhârebelerde ilâve ve tevsîk eylemişlerdir. Karadağlılar hemen dâima mevcûdlarına fâik kuvâ-yı harbiyemizle uzun müddet uğraşmaya ve bize mühim zararlar irâne muvaffak olmuşlardır. Bir sefer içinde bir iki yerde kazandıkları muvaffakiyât maneviyatlarını takviye ve bâlâdaki havâs icâbâtını îfâya sâik olmuştur. Zâten Karadağlılar o zamânda da karşılarına çıkacak herhangi bir muhâsım orduya karşı muzafferiyet-i katiyeyi hatırlarından geçirmezler, muvaffakiyetin kuvâ-yı külliyeye mâlik olan hasımları karşısında muvakkat olacağını tasdîk ve itirâf ederler. Anlar için zafer, tepelemekten ziyâde tepelenmemektedir. Karadağ’a karşı yapılan bilcümle esfârda Karadağ ordusuna karşı hareket eden bir hasım ordusunun dağlılar tarafından sefer netîcesinde mağlub edildiği işitilmemiştir. Fakat Karadağ kuvve-i askeriyesinin tamamıyla perîşân edildiği de vaki’ olmamıştır. Dağlılarda bâlâda zikredilen havâs bir güzidenin tenebbütüne kuvvet veren en müessir âmil de budur.

Karadağ terakkiyâttan mehcûr olmakla beraber ahâlisinin akl ve arîfânı oldukça iyi bir dereceyededir. İş görmeye hâhişger, bir nüfûz nazar-ı amelî sahiptirler. Süknâ ellerine geçen her türlü vesâitten istîfâde edilerek yapılmış kulübelerden gayri bir şey değildir. Memleketin nisbeten iyice iskân edilmiş olan kısımlarında ibtidâi derecesinde maarif vardır.

Karadağlı, meşakkatli tarla işlerini çoluğuna yükletir. Sanayii ecnebilere terk eder. Kendisi sığırtmaçlık etmekten avcılık ve balıkçılıkla uğraşmaktan, ticaret ve kaçakçılıkla iştigâlden zevk alır. Bu sebeple memlekette hiçbir sarhoş görülmez. Mukateleyi mündemiç kukalara tesadüf edilmez. Ahâlide hiss-i nâmûs ve vakâr son derecede mütenebbittir. Tokat yiyip hazmetmek bir insanın nâmûsunu ihlâl edeceği gibi bir insana tokat vurmakta onu oldurmaktan beterdir. Bu sebeple bir Karadağlıya böyle bir hâlde derhâl silahını mütecâsire karşı istimâl hakkı verilmiştir.

Küçük rütbeli zâbitânın ekserisi ahâlinin tabakât-ı sufliyeye mensup olmayan güruhundan pespâyegânın gayrisinden tefrîk olunur. Büyük kumandanlar ise, asâlet ile beraber dirâyet ve iktidâr nazar-ı dikkate alınarak ahlâk ve nüfuz amiriyet ile şahsiyete bakılarak tayîn edilir.

Seferberlik basît bir tarzda ve umûmiyetle memleketin imtidâdı pek cüz’i olmasından dolayı gayet seri bir sûrette icra edilir. Alelekser ahâli hudûd civarına doğru ilerletilerek veyahut haftalarca süren müzâkerât siyâsiye gürültüleri içinde muhâsamâtın bed’ edeceği herkese tefhîm olunarak hazırlanır idi. Sonra dağdan dağa tanîn endâz olan boru sesleri hâlkı silah başına davet ederdi. Her Karadağlı boruyu işitir işitilmez harekete hazırlanırdı. Ve bilhâssa hudûdun ötesinde biraz servet ve saman edinmek (Palaçka) için zâten dört direkten ibâret olan meskeninden bilâpervâ ayrılırdı. Silahlarını ve teçhîzâta müteallik eşyasını alır almaz bir bölük merkezine şitâb ederdi. Bu yolda bölük merkezinde toplanan Karadağlılar bölük kumandanları tarafından bölük hâlinde merâkiz-i asliyeye sevk olunur. Burada cephane tevzî‘ edilir, taburlar teşkîl ve livalar hâlinde tevhîd olunurdu.

O vakitler Karadağ’ın anâsır-ı hayâtiyesi zayıf bir hâlde idi. Memleket servet ve itibâr mâlî nokta-ı nazarından pek züğürt olduğu gibi ziraattan mütevellit hâsılât-ı araziyede sulh ve sükûnet

zamânlarında bile ihtiyâcat mübremeye kîfâyet etmiyordu. Dâima her şeyde muâvenet hariciyeye arz iftihâr olunuyor.

Karadağ'a müdafaa-i memleket husûsunda en kuvvetli bir zahîr hiç şüphe yok ki memleketin teşkîlât-ı tabî'yesindeki husûsiyet hâldir. Karadağ arâzîsi kendi dâhilinden çıkacak kuvve-i askeriyeden ziyâde dâhiline girecek orduya karşı müşkîlât-ı azîme îkâ' edecek menâat-ı tabî'yeyi hâizdir. Yalnız Karadağ arâzîsinde değil hudûd mıntıkalarımızda da hâl böyledir.

Buralarda hemen kâffe-i menâbi'den mahrûmiyetten, yazın yakıcı aylarında bir çok yerlerde su bulamamaktan dolayı pek çok sıkıntı çekilir. Bundan başka memleketin iklimi bârid olan kısm-ı azminde o zamânlar tek tük mevcûd olan dağ yollarının fenâlığı harekâta müşkîlât-ı azîme îkâ' eylediği gibi bunlar üzerinde hareket eden muayyen bir yol kolunun umkî dört hatta sekiz misline bâliğ oluyordu. Yollar haricinde hareket ise, arâzî kayalık ve fundalıktan ibâret bulunmakla, imkân haricindedir.

Buraya kadar vâki' olan tarîfât muhtasaradan hükümet-i sagîrenin her türlü noksanına ve memleketin kahr ve zarûretine rağmen mevcûd itibâr ile epeyce kuvvetli olan ordusunun 1876 senesinde büyük mikyâsda harekât-ı taarruziye icrasına kudretyâb olacak bir hâlde olmayıp bilâkis memleketin coğrafya-yı askeriyesi icâbâtınında inzimâmıyla hâtırı sayılacak bir kudret tedâfu'iyeyi ibrâz iktidârında bulunabileceği netîcesi müstebân olur.

Her ne kadar Karadağlılar buna muhâlif olarak bidâyet harbde büyük mıkyâsda bir hareket-i taarruziye icrasına kalkıştırılırsa da bu teşebbüs bir gûnâ esbâb-ı askeriyeye matûf olmaktan ziyâde herhâlde ilcâât-ı siyâsiyeye müsteniden yapılmıştır.

Karadağlıların "Mostar" Üzerine Taarruzu

1876'da Karadağlılar büyük bir ümîd tedârikât-ı harbiye icrasına başlamışlardı. Harb, politika ile ihzâr edilmiş ve devlet-i aliyece vukû'na ihtimâl kat'i verildiği bir sırada Karadağlıların "Mostar" üzerine taarruza kıyâmlarıyla alevrîz olmuş idi. Prens "Nikola" güzerân eden birkaç ay zarfında Bâb-ı Âlî'yi oyalamış ve sadâkat ve merbûtiyetinden bahsle temine çalışmış idi. Netîcede müessir sadâkatkârisine pek parlak bir burhân ile tecelli ettirdi. 1876 senesi haziranın yirmi yedisinde "Hersek" isyanını sevk ve idâre edenler tarafından kıt'a-ı mezkûre Prensliğine davet olundu ise de mumaileyh siyâset-i hâzıra ile bunun şimdilik kâbil telif olamayacağını beyân ile kabûlden imtinâ' eyledi. Bu hengâmda Prens Memalik-i Osmaniye'ye müştereken taarruz etmek husûsunda Sırbistan Hükümeti ile müzâkerât-ı hafîfiyeye girişti. Bu iki küçük hükümet, Avrupa düvel-i muazzamasının münâsib bir zamânda kendilerine menâfi' mahsûsa bahş eylemek üzere müdâhâle edeceklerinden ümîd var idiler. Filhakîka mevcûdiyetlerini tehlikeye düşürecek bir mağlûbiyete giriftâr olmaları hâlinde ümîd ettikleri müdâhâle Avrupa hükûmâtı için o vakitler, belki de her zamân zarûri ve tabiiyedir.

Bâb-ı Âlî, Prens Nikola'nın teminât-ı sulhpervârânesine velev cüz'i olsun inanmakla cidden aldanmış idi. Bu sebeple harp başladoğo zamân Kuvâ-yı Osmaniye'nin teçhizâtı ikmâl edilmiş olan kısmının hemen kâffesi Sırbiye hudûdlarında aramaz idi. Yalnız Arnavutluk'ta ve "Hersek" de kâin

mevâki-i müstahkimenin muhâfızını olarak müteferrik bir hâlde 14.000 (Arnavutluk'ta, 6000, Hersek'te 8000) nefer bulunuyordu.

Vaziyetin şu şekli Karadağ kuvvetinin taarruzu için pek müsâid bir fırsat teşkîl ediyordu. Hâlbuki Sırbistan'da teçhîzâtını ikmâl edip harekâta başlamaya amâde bir hâl gelmiş idi.

Karadağlıların bir harbi icraya şiddetle arzûkeş olmadıkları anlaşılıyor. Zira Komşuları olan Hersekliler ilân-ı isyan ile bazı müsâdemâtta müfrezelerimize karşı ufak tefek muvaffakiyetlerde kazandıkları ve yağmalara nâil servet oldukları hâlde Karadağlılar bir sene müteaddid bu hâle karşı seyirci sıfatıyla kaldılar. Avusturya ve Rusya'dan Karadağ'a haftalarca hubûbât ithâl olunduğu gibi bir an evvel ilân-ı harp ettirmek maksadıyla bilhâssa Rusya nakit, konserve, mualece etibbâ ve hasta bakıcıları göndermek sûretiyle açıktan açığa muavenetten çekinmemiştir.

1876 senesi Temmuzunun birinci günü Sırplılar, ikinci günü Karadağlılar ilân-ı harp ettiler. Temmuzun birinci günü Sırbiyenin ilân-ı harp eylediği haberine dâir telgraf vurûd eder etmez birinci hatta teşkîl eden Karadağlılar ayın ikinci günü alelsabah saat beşte merakız-ı asliyeye davet olundu. Bu toplanan asâkir hudûdun "Grahove" "Velimje" cihetine doğru yürüyecek ve orada "Şimâl Ordusu"'nu teşkîl edecek idi. Mevcûd-ı kâmile 6000 ile 8000 râdesinde bulunan cenûb-ı şarki ve şarki menâtıkın taburları "Kolaşin" civarında toplanıp "cenûb ordusu"nu teşkîl edecek idi. Bu ordunun vazifesi "Spuz" ve "Antivari" üzerinden kuvâ-yı osmaniye tarafından vâki olacak taarruzlara karşı memleketi muhâfaza ve yanı zamânda şimâl ordusunun gerilerini setr eylemek idi. Bu maksadıyla tedâfi' hareket edecek idi.

Şimâl ordusu "Hersek" içerilerine taarruz edecek idi. Bu hareketten maksad, hiç şüphe yok ki asilerin istihsâl eyledikleri netâyici takîb ve takviye etmek aynı zamânda "Mostar"ı zapt ederek isyanı yeniden alevlendirmek ve bu sûretle "Hersek" üzerinde hâiz olduklarını tasavvur ve iddia ettikleri hukûka bir mevcûdiyet vermektedir.

Şimâl ordusu hudûddan "Grahove"den itibâren "Mostar" kadar takrîben 140 kilometrelik bir mesafe kat'ine mecbur idi. Buraya kadar 10 ile 14 gün zarfında kuvâ-yı osmaniyeden yalnız- yekûn kâffesi ancak 1500 nefere resîde olan mevcûdları zayıf bir kaç seyyâr tabure tesâdüf edileceği ve daha sonrada "Stepen" karyesinin şimâlinden üç ve "Fojnica" mevki'nin garibinde kâin iki aded bölük havuzun ve kezalik zayıf bir sûrette işgâl edilmiş olan "Gacko" ve "Nevesin" tevkîf tabyalarının tesîrâtına uğranabileceği Karadağlılarca malûm idi. Bu müstahkem yerlerde bulunan kuvvet-i ceman 3000 ile 3500 râdesinde idi. Bu sebeple "Mostar"'ın zabt ve işgâline muvaffak olmak ileri hareketinde sürate ve bir çaresini düşünüp istihkâmları zarar gelemeyecek bir hâle koymaya vâbeste idi. İstihkâmât-ı mezkûrenin zabtına kıyâm edilmediği hâlde şimâl ordusunun kısm-ı küllisi ile 8 ile 10 günde "Mostar" 'a varılabilirdi. Yevmiye 14 ile 18 kilometre yürüyüş mesafesi hesâp edilir ki bu kadar mesafenin de katedilebileceğinde şüphe olmasa gerektir. İleri yürüyüş tehire uğratıldıkça baskın fırsatı zâyi ve bittabi anâ bağlı olan tesîrât-ı azîme maneviye gâip edilmiş olurdu. Bâhusûs şuradan buradan ve bilhâssa şimâli bu seneden yetiştireceğimiz kuvâ-yı imdâdiye ile "Mostar" civarlarında muhârebeye tutuşmak sonra "Mostar" üzerine saldırmak Karadağlılar için zarûri olurdu. Karadağ ordusu karârgâh-ı umûmiyesinde de bu basît mülâhazâta vakıf bulunduğundan şüphemiz yoktur.

Şimâl ordusu temmuzun ikinci günü sabahı "Çetinje"den hareket ettiği zamân takriben 7000 ile 8000 nefer kuvvetinde idi. Hudûda varasıya kadar iltihâk eyleyen bir gürûh asâkir, dehâlet eyleyen Hersek mültecileri ve ecnebi köylüleriyle 20.000 ile 22.000 mevcûduna kadar irtikâ eyledi. Kol dâhilinde ağırlık mâkamında müsteamil 5.000 ile 6.000 reis mekkâri ve binek hayvânı bulunuyordu. Ve tahmînen 1000 kadar mekkâri de 48 saatlik vesâit iâşeyi hâmilen, hafif erzâk kolu gibi "Grahove"den itibâren kolu takip etmekte idi.

Bu ordunun ileri yürüyüşü için hudûddan itibâren "Mostar" üzerine giden başlıca 3 yol var idi. Bu yollarda "Gako" ve "Bileck" mevkilerinden geçmekte olup her üçü de âdî dağ yollarından ibâret ve fakat ortadaki yol diğer iki yoldan da nisbeten daha fenâ idi. İçme suyu, menâbi' sâire her üç yoldan enderdir. Tabiye mülâhazâta nokta-ı nazarından ise, şimâlden giden yol ortadan giden yoldan "Gako" hizâlarında büyük kollar için müşkîlât ile mürûri kâbil dağlarla yürüyüşün devamınca, müteferrik idi. Fakat ordu kumandanlığı "Gako" hizâlarında kuvvetli kıtaat-ı askeriyemize tesâdüf edilip edilmeyeceğini bileceğinden veyahut oralarda yürüyüş karârını cüz'i-ce tenkîs ederek öğrenebileceğinden dolayı zikredilen yolların oralarda kolları müteferrik bir hâle sokması hâiz-i ehemmiyet olamazdı.

Bundan mâadâ bu üç yol "Fojnica"dan itibâren tahminen 25 kilometre vüsatında yürüyüş icrası mümkün bir mıntıkayı muhât olup badehu "Nevesin"'e doğru inhinâ peydâ ederek nihâyetü'l-emr "Mostar"'ın garb cenûbunda birleşmektedir.

Ordu bu üç yolun yalnız birisinden şimâlden gitmekte olandan istîfâde etti. Filhakîka bu yol en iyi ve bu mıntıkada nisbeten en mebzûl diyecek miktarda çeşme ve menâbi'e mâlik idi. Bu yolun geçmekte olduğu "Velimje", "Crnikuk", "Vbli" "Turuntas" "Stepen" noktaları oldukça büyücek köyler olup su hazinelerini de hâvi derler. Bu hazineler, suyun nüfûz edemeyeceği bir kısm-ı zemîn çit ile eksâ ve takviye olunmuş 5 ile 10 metre keşâfatında türâb veya kum yığınlarıyla tahdîd edilerek vücûda getirilmiştir. Buraya düşen yağmur sularının kâffesi, bir mecrâ bulamadığından dolayı türab ve kum bulmalarla mahdûd yatak derûnunda mahfuz kalır. Bu hazinelerin hemen alet tarafında açılan çeşmelerde en kurak ve şiddetli yaz mevsimlerinde bile az çok su bulunur. Zira bu hazineler uzun müddet yetecek su alacak cesâmettedir.

15.000 neferle 2000 ile 7000 binek ve mekkâri hayvânâtının temmuz ayında suya olan ihtiyâcını bertaraf etmek için bile bu su hazinelerine arz iftikâr olunurdu. Zîrâ umûmiyetle kullanılan yağmur suyu sarhıncları bu mevsimde ya kup kuru veyahut ancak 200 ile 300 kişinin ihtiyâcını bertaraf edecek kadar suya mâliktir. "Doline" tabîr olunan büyücek köyler aynı zamânda epeyce bir sûrette iskân edilmiş olup buralarda bazı gûnâ menâbi' hayatiyeye tedârik etmek ve meselâ et bulmak mümkündür.

Ordunun suya olan ihtiyâç-ı azîmini tehvîn edebilmek için şimâl yolu, işte bu gibi noktalardan geçtiğinden dolayı intihâb edilmiş olmak gerektir. "Gopcevic" 1876 ve 1877 Osmanlı-Karadağ seferleri hakkında yazdığı eserde Karadağ ordusunun yürüyüşünü ale't-tarîk bervechi âtî tarîf ediyor:

"Mudakkak bir zâbit, düşmana doğru yürümekte olan ordunun bu esnâda aldığı yürüyüş tertîbâtını görseydi gözünü dört açardı. Yürüyüş kâideden dizi kolunda veya dörder kolunda (yürüyüş nizâmı) icra edilecek idi. Yürüyüşe böyle başlanırdı. Fakat birkaç adım sonra yürüyüş kolu gayr-ı

muntazam bir yığın hâlini alırdı. Kol, grup grup parçalanmış böyle arâzîye göre bazı kısımlar tek kolda hâsılı herkes kendi keyfine göre tutturmuş gidiyor. Bazıları beygirler ile sefere iştirâk ettiklerinden kol derûnunda piyadeler arasında mekkâriler içinde ve karma karışık bir sûrette süvariler görülür. Bir gûnâ intizâm olmadığından bittabi ne yürüyüş karârına ne yürüyüş kavâid ve hesâbına hâsıl hiçbir şeye riayet edilmiyor. Yürümek isteyen başını alıp gidiyor, mola etmek isteyen istediği zamân, istediği yerde arzû ettiği kadar oturuyor. İşte ordu bu sûretle her türlü kayddan azâde olarak ordugâhdan ordugâha gidiyor ve gelişi güzel ordugâh koruyordu. Kol başıları yürüyüş hedeflerine gelir gelmez her tabur kendi keyfine göre bir ordugâh yeri arayıp buluyor bu husûsa dâir mâfevk makâmât bir gûnâ insanlar anlar, öküzler, koyunlar ve keçiler karma karışık bir sûrette yatıyorlardı."

Bu ordunun şu şerâit dâhilinde günlerce nasıl olubda yürüyüş yapabildiğini evvel emirde nazarı olarak tetkîk edelim:

Yollar hâlinin birçok yerlerde ancak birer kolunda harekete müsâit dağlıların ahvâl-i husûsiyeleri cümlesinden olarak birçok kimselerin "Gopçeviç 5000 ile 6000) hayvânlarına rakip veyahut kendi mekkârilerini beraberlerinde sâik bulunmasından dolayı tek kolda bulunan her bir nefer için 1-2 hatta 3 hatve hesâb edilmek iktizâ eder. Pîşdâr olarak 2000 nefer ayrılmış olduğu farz ve kabûl olunursa geriye kalan 18.000 ile 20.000 neferin ağırlıklar dâhil olmadığı hâlde, yol kolu umkinin 4 kilometre ve hatta daha biraz ziyâdece tuttuğu meydâna çıkar. Bununla beraber görülür ki bu gibi yollar üzerinde de işin bu sûretle cereyânı ve döküntüler bırakılmasını gayr-i kâbil içtinâb oldu hâlde bu bâbda hiçbir şey düşünmemiştir. Kısm-ı külli heyet-i umûmiyesiyle bir yerde ve büyük yığın hâlinde ordugâh tesîs eylediğinden ertesi günü yürüyüşe başlanınca nefer, nefer yürüyüşe başlamak ve birer kol nizâmında devam etmek mümkün oluyordu. Bu sebeple kol başı bilfarz sabahleyin saat beşte harekete başlarsa kol nihâyeti ancak badez-zevâl saat üçte yürüyüşe geçebilirdi, daha sonra da ağırlıklar harekete başlıyordu. Ordunun 18 kilometre yürüyüş yaptığı farz olunduğu hâlde kol başı tahmînen kable'l-zeval saat onda ordugâh mahâlline vâsıl olacak kol nihâyeti gece saat onda gelecek ordunu gerisinden gelen 1000 mekkâriden mürekkep hafif nakliye kolu ise gece yarılarından sonra tamamıyla ordugâha girmiş bulunacak idi.

Bu zamânlarda da muayyen yürüyüş hedeflerine vâsıl olabilmek her nevi teehhhurât ile döküntüler ve perakendeler vukû'una meydân vermeyecek gâyet şiddet bir yürüyüş inzibâtının vücûduna vâbestedir. Yürüyüş esnâsında vuku'a gelen her nevi teehhurât ve döküntüler yürüyüş kolu umkinin hayli aranmasına ve yürüyüşün, muayyen mesafenin kat'i için müktezî olan zamândan kat kat fazla devamına bâdî olur. Ordunun büyük bir kısmı ancak akşamüstü geç vakit veyahut geceleyin yürüyüş hedefine vâsıl oluyor. Ve beraber taşınacak yiyecek tükenmiş olduğu halde erzâk ve hîn-i hacetinde ve su tedâriki imkânı da bulunmak nokta-ı nazarlarından bir ordugâh yeri bulmaya çalışılıyordu. Kumanda heyet-i âliyesi bu husûsta bakmaya cümle-i vezâifinden telakki etmediğinden kıtaatın her işi kolunun gerilerinden gelen bazı taburların hiç su ve yiyeceğe nâil olamadıkları râhat yüzü de görmemiş olmaları tabiidir. Bu sebepten dolayı görüyoruz ki ordu 12.000 mevcûdunu geçmeye başladığı gibi yevmiye kat'i edilen mesafelerde 17 kilometreden 12, 10 ve hatta daha sonraları 6 kilometreye kadar tenezzül ediliyor. Âtîye mevzu' yürüyüş cetveli, "Vucidol" meydân muhârebesinin vukû'una kadar ricatta dahil aldığı hâlde Karadağlıların icra eylediği mütearrizâta hareket hakkında bir fikri mahsûs verir.

2 Temmuz’dan 28 Temmuz’a kadar Karadağlıların icra ettikleri yürüyüşü 2 Temmuz’dan 28 Temmuz’a kadar Karadağlıların icra ettikleri yürüyüşü gösteren cetveldir.

Mesafe Km.	Yürüyüş		Mevcûd Nefer	Tarih Temmuz Ayı
	Muvasalet Mahâli	Azimet Mahâli		
30	İbzorva	Çetine	7.000-8.000	2
17	Grahoviç	İbzorva	10.000	3
10	Velimije	Grahoviç	12.000-14.000	4
12	Çrnikok	Velimje	16.000-20.000	5
	Çrnikok civarında mola.		20.000(ğîşdârda dahil)	6
10	Vbli	Çrnikok	20.000	7
6	Turuntas	Vbli	15.000	8
14	Stepen	Turuntas	15.000	9
Stepen civarında mola.			15.000	11 ve 10
13	Gacko	Stepen	15.000	12
18	Kozniça	Gacko	13.000	13
14	Zalum	Kozniça	13.000	14
15	Nevesinje	Zalum	13.000	15
Nevesinje civarında mevzi müstahkemenin ihâtası				16 ve 19
Ordunun dört müfrezeye inkisâmı				20

0	Nevesinje civarında vaziyetin tayinine intizâr	21 ve 23
60	Ricat ve kâffe-i aksâmın tekrâr ittihâdı	24
0	Bilek ve Korişo karibinde düşmana intizâr	25 ve 27
0	Vucedol meydân muharebesi	28

Bu yürüyüş cetvelinin mutâlaasından temmuzun ikisinde ve üçünde icra edilen yürüyüşlerin mesafe itibârıyla daha sonrakilere nispeten iyi olduğu ve fakat temmuzun dördünden sekizine kadar yapılan yürüyüşlerde işin çığırından çıktığı ve ordu mevcûdunun tezâyüd ile yürüyüşe batâet darı olduğu ve tarih-i mezbûrdan sonra ise ağleb-i ihtimâle nazaran hayli tecrübe ile intizâm kesp edilmesinden dolayı süratin had ve vasatîye irtikâ eylediği müstebân oluyor. Temmuzun yirmi dördünde müteferrik kollarla icra edilen ricat hareketi ise, Karadağ ahvâl-i coğrafyası ve ordunun yürüyüşe olan kabiliyeti düşünüldüğü hâlde bu ordu için sürat bir kıya ile yapılmıştır, diye bilir.

Tabiye mülâhazâtı nokta-ı nazarından da yürüyüş kolunun umkuna o derece ehemmiyet verilmediği hâssaten anlaşılır. Yürüyüş kolu umkunun muhârebe hazırlığını tezyîd nokta-ı nazardan tenkîsi lüzûmu vâkıâ kuvvetli hasım kıtaatıyla karşılaşmak muntazır olmadığından dolayı daha epeyce bir zamân vârid değildir. Kuvvetli kıtaata ancak temmuzun 16. ve 17. günlerine doğru tesâdüf kâbil olacaktır.

İleri yürüyüşte vezn karârın itâlet peyda etmesi yalnız varılması matlûb hedeflere geç yetişmek cihetinden değil, bidâyet harekette gösterilen şiddet azmi ve bununla beraber ordunun kuvâ-yı maneviyesini dûçâr tezelzül eylemek nokta-ı nazarından da dâî muhâzîrdir. Baş kumandanlık zuhûr-ı yafta olacak müşkîlâtı tamamıyla tahmîn ve takdîr edememiş veyahut hiç nazar itibâre almamış idi. Senîn-i sâlifede küçük mıkyâsda yapılan teşebbüslerde edinilmiş olan tecâribin burada da şâyân-imtisâl esâslar olamayacağını cereyân ahvâl-i meydâna çıkardı. Baş kumandanlık olan biten işler üzerinde bir nüfûz ve tesîri olmadığını bu cihetle kendine müterattib vezâifi îfâ edemediğini günden güne açıktan açığa hissetmeliydi. Mürâcaat edilen tedâbîr-i sekîme ile ileri hareket teehhüre uğradıktan başka gün yekûn ta‘ab ve meşakkatlerle mahrûmiyetler artıkça gerek askerlerin gerek kumandanların bidâyette harp etmek husûsunda gösterdikleri hahiş zevâlpezîr oluyordu. Sevk ve idâre ve istihsâl muvaffakiyet husûsunda endişe ve tereddütler bu andan itibâren gittikçe artmaya başlıyordu.

O zamânlar Karadağ ordusunda tahsil-i askeri görmüş malûmât nazariye sâhibi denebilecek başlıca üç şahıs var idi. Anlarda Rusya’da sûret-i mahsûsada topçuluk tahsîl etmiş olan Topçu kumandanı “Vrbica”dan başka Prens Nikola ile erkân-ı harbiyesi reisi idi. Bu sonuncular St. Cyr-Fransız mekteb-i harbiyesinde-okumuşlar 19-18 yaşlarında iken diploma alıp çıkmışlardı. Fakat o vakitten beri takrîben yirmi sene geçmiş ve bu zamânda da sûret-i ameliyede bir sa‘yden tamamıyla

mahrûm kalmışlardı. Bunlardan sonra ordu da sâbıkada 2000 ile 3000 kişi ile yapılan teşebbüsât sagîreye iştirâk etmiş veyahut anlara kumanda etmiş bulunmak itibâriyle şâyân-ı tezkâr birçok maiyet kumandanları olduğu söylenebilirse de bunlar meyânında harekât-ı cesîme hakkında ne ameli ve ne de nazarı zerre kadar bir fikri ve malûmâta olan ferd-i vâhid bile yoktur.

Ordu temmuzun 7. günü zevâl vakti Vbli'den Turuntaş'a doğru hareket etmezden evvel Klek üzerine tahminen 3500 nefer kuvvetinde bir liva efrâz olundu. Bu livaya verilen vazife Arnavutluk'a nakledilmesi ağleb-i ihtimâl olan kuvâ-yı osmaniyenin "Klek"de vuku'a gelecek ihrâcâtını men' ve ta'vik eylemek idi. Bu kol Bilek ve Stolac kilometre, şu hâlde yevmiye 25 kilometre mesafe kat'edecek idi. İşbu kolun yürüyüş harekâtında mevcûdunun azlığı hasebiyle beş misli fazla kuvveti siz olan şimâl ordusundaki müşkîlâtın artık mevcûd olmayacağı tabiidir. Bu kuvvetin yürüyüşe geçmesi ordununki gibi batî ve meşini lagar olmadığı gibi iâşesi teftîş ve nezâreti, sefîl ve idâresi de orduda olduğundan daha kolaydır. Sevk ve idâre husûsunda maiyet-i erkân-ı harbiyesinin mevcûdu 15000 tenezzül eden şimâl ordusu ise bu aralık "Stepen" civarında kâin olup tarafımızdan geceleyin bilâ-muhârebe tahliye ve terk edilmiş olan bazı istihkâmâtı elde etti. İstihkâmât derûnunda tahrîb edilemeyerek bırakılmış olan yiyecekte Karadağlıların eline geçti. Karadağlılar iâşe husûsunda uğramış oldukları muzâyakayı bununla bir dereceye kadar tebvîn ettiler.

Pîşdâr (tahmînen 2000 nefer) epeyce bir mesafe ileride bulunarak âdetâ münferit denecek bir hâlde "Zalum" üzerine yürüyordu. Burada her ikisinin mevcûdu işbu pîşdâr kuvvettinin tasfi mürettebesinde bile olmayan iki seyyâr tanburumuz muhârebeyi kabûl etmeksizin ricat eylemiş idi. Bu esnâda kısm-ı külli "Kacko" düzenden içtinâb için dolaşık bir yoldan "Kacko" üzerine teveccüh eyliyordu. "Kacko" mevki'müstahkimi muhâfızı olup mevcûdu ancak 1000 nefer tutan askerimiz kaleye çekildi. Bunun üzerine Karadağ şimâl ordusu bu mevkiin ihâtası için yeni baştan 2000 neferlik bir kuvvet tefrîk edip mütebâki 11.000 nefer kuvvetiyle ve nisbeten daha iyice bir karâr ile "Nevesinje" üzerine yürüyüşe devam eyledi.

"Nevesinje" mevkide, kezalik zamânının dâima usûlünde tahkîm edilmiş, bir kaleye mâlik olup 2.000 nefer muhafızını var idi. Bu mevki Karadağlıların harekât-ı taarruziyesinin noktasıdır.

"Nevesinje" mevki'ne kadar devam eden şu taarruz şimdiye kadar tamam 12 günde icra edilmiş ve hudûddan itibâren 100 kilometre mesafe kat' olunmuştur. bihesab vasatî, yemiye yürüyüş sürattinin tahmînen 8 kilometreden biraz fazla olduğu anlaşılıyor.

Karadağlıların şu batâet hareketleri, tedâbîr-i mütekabile-i hasmâneye tevessül nokta nazarından pek işimize yaramış idi. Muhtar Paşa kumandasında Hersek'i müdafaaya bir dereceye kadar kadir bir kuvve-i askeriyeyi "Mostar" havalisinde toplamaya muvaffak olduk. Filhakîka Karadağ ordusu baş kumandanlığı da "Nevesinje" hîn-i muvâsaletinde, Muhtar Paşa'nın 8000-9000 neferle Sarajevo'dan gelip Mostar'a girdiğinden haberdâr oldu. Anı bir darbe ile Mostar'ı birdenbire zapt edivermek husûsundaki arzû şu vaziyetle bir hayâl hamdan ibâret kalmıştır. Acaba şimdi Karadağ ordusu baş kumandanı ne yapmalı idi? Nevesinje'i 3000 ile 4000 neferle ihâta edip diğer cihetten geriye kalacak 8000 ile 9000 neferle Muhtar Paşa aleyhine Mostar üzerine mi gitmeli idi? Böyle bir hareket, netîcesi muvaffakiyete ereceği meşkûk ve bâhusûs tehlikeli bir teşebbüstür. Çünkü Muhtar Paşa kuvvetinin her an takavvüt bulacağı bedîhî Karadağ kuvvetinin ise kuvvet almak şöyle dursun uğrayacağı sık iâşe

vesâire sebebiyle dûçâr zaaf olacağı tabiidir. Geride kâin Nevesinje mevki müstakimini nazar-ı ehemmiyete almayarak açık bırakıp oradan alınacak kuvvetle ve şu sûretle 4000 ile 5000 neferlik bir tefevvuk adedi ile Mostar'da bulunan Muhtar Paşa kuvveti üzerine yürümek ise yine o kadar malûm bir hareket telakki olunamaz. Ordunun beraberinde getirdiği erzâk çoktan tükenmiş olduğu gibi bulunulan havâlide de tarh ve tedârik olunacak bir şey kalmadığından iâşe husûsu tamamıyla geriden celb ve isâl ile temîn olunmak lâzım geliyordu. Bu ise pek fenâ bir tarzda cereyân ediyordu. Geri beklemek pek uzun sürecek idi. Hâlbuki bu esnâda Muhtar Paşa netîce-i kati'ye istihsâline kıyâm edebilirdi. Zira netîce-i katiyeyi aramak ve binaenaleyh tabiye hudûdu dâhilinde de taarruza kalkmak ve bunun için tâ Mostar ovalarına kadar itmek Karadağlıların yapacağı iş değildir. Karadağlıların usûl-ı tabiyesi alelekser hasımlarını üzerlerine celb etmek ve taarruzu anlardan beklemektir.

Prens, şerâit-i müşkile-i mezbûre hasbiyle Nevesinje civarında durup hâl-i intizârda kalmaya karar verdi. "Nevesinje" mevki'-i müstahkeme metîn bir sûrette inşâ ve vaktiyle miktâr-ı kifâyede vesâit-i iaşe idhâr ile takviye edilmiş olduğundan Karadağlıların ihâtasından bir netîce çıkmadığı gibi dört fondluk dağ toplarıyla istihkâmâta karşı icra ettikleri bombardıman da zaid ve beyhûde bir teşebbüsten başka bir şey olmamıştır.

Karadağ ordusu baş kumandanlığına bu intizârı içerisinde "Kilek" müfrezesini celb edip muhtar Paşa üzerine taarruza kalkması hakkında bir teklîf vâki oldu. Bu müfreze temmuzun 11. günü akşamından biri işsiz güçsüz ve bilâmaksad "Kilek"de duruyordu. Çünkü bu hengâmede Avusturya-Macaristan hükümeti henüz iyice uzakta bulunan kuva-yı askeriyemizin münhasıran bîtaraf bir sahilden gelebilip karaya çıkabileceklerini ve bunun ise şâyân-ı kabûl olamayacağını ilan etmişti. Bu beyânâtının faaliyatını isbât etmek için de bir kısm-ı kuvve-i bahriyesini "Kilek" izâm ile orasını taht-ı işgâle aldırdı.

Binaenaleyh Karadağlılar için artık bu cihetten korkulacak bir şey yok idi. "Kilek" ile "Nevesinje" mevkileri arasındaki badehu sıkı bir yürüyüşle iki günlük mesafedir. Karadağ ordusu baş kumandanının "Kilek" de ve vaziyetin bu sûretle tebeddülâta uğradığından hemen anı anına dinecek vecihle ne sûretle haberdâr olduğu meçhuldür. Bir defa ordu ile memleket beyninde sûret-i muntazamada tesîs edilmiş bir muhârebe hizmeti olmadığı gibi her iki ordu gruba beyninde mevcûd olan maksada muvaffak denecek hâlde değil idi.

Emir ve kumanda husûsunda bir güne teşkîlât bulunmaması da Karadağ ordusunun mucip felaketi olan noksanlarından birisidir.

Bu vaziyete göre "Nevesinje" civarında hâl-i intizârda kalmak en münâsip addolunacak yürüyüş karârlardan biri denmeye sezadır. Düşmanı henüz görmeden geri yürüyüş icrasına kalkışmaya daha az imkân var idi. Şayet Nevesinje zabt olunmadan evvel -iğlâb-ı ihtimâl addolunduğu gibi- Muhtar Paşa çıkıp geldiği hâlde ordu 13000 ile 14000 kişilik kuvvetle "Nevesinje" Şarkında ve takriben "Zavol" karibinde ve kuva-yı adediye nokta-ı nazarından müsait şerâit dahilinde muharebeyi kabûl edebilirdi.

Ordu pişdârı "Bisim" civarında bulunarak Muhtar Paşaya karşı istihsâl-i emniyet eylemekte bulunduğu hâlde tamam dört gün "Nevesinje" ilerisinde kaldı. Dört gün bu sûretle geçtikten sonra kısm-ı külliyi teşkîl eden 10.000 ile 12.000 kişi için muktezi yiyecek ve içeceği tedârik etmek artık

mutlaka imkân-ı hâricine çıkmış olmalıdır. Zira beşinci gün kuvvetin uğratıldığı inkısâmdan başka türlü bir mana çıkarılamaz. 2.000 nefer kadar bir kuvvet bilaifraz "Nevesinje"nin 25 kilometre kadar şimâlde kâin ve ânın bulunduğu m3aileden yüksek ve mümted sırtlarla ayrılmış, oldukça iyi bir tarzda tesîs ve inşa edilmiş olan "Zimlje" kasabasına izâm olunmuş idi. Mostar'dan "Nevesinje" mevkine gelen fena bir yol "Zimlje" üzerinden geçiyordu. Bu istikametin temini için 100 yahut 200 kişi kîfâyet ederdi. Pişdâr Muhtar Paşa'ya karşı istihsâl-i emniyete memurun "Nevesinje"nin garbında ve "Bisim" civarında ibkâ edilmiş, yalnız 2000 nefer "Nevesinje"nin tarassudu için bırakılarak kuvve-i mütebakiye yani takriben 5000 neferde "Nevesinje"nin 10 kilometre kadar şarkında "Zalumka" suyunun sahilinde intihâb edilen bir ordugâha nakli olunmuş idi. Kuvve-i umûmiyenin bu sûretle gayet geniş bir sahada taksîm ve tefrîki iaşe ve su ihtiyâcını bir derece tehvîn edebilmiştir.

Karadağ ordusunun 24/20 temmuzdaki vaziyet-i tabiye nokta-ı nazarından fevkalhad gayr-ı müsaiddir. Muhtar Paşa elhâletü hazihi Karadağ ordusu pişdârından 15 kilometre mesafede ve her an muhârebeye kalkışması melhûz bulunuyordu. Bu sebeple Karadağ ordusunun tamamıyla tecmi' etmiş bulunması lâzımadan iken bilâkis o şimdi Kilek'den Zimlje'ye kadar dört günlük bir mesafe genişliğinde ve Bisim'den Gacko'ya kadar da üç günlük bir mesafe umkundaki saha-ı arâzîye tamamıyla dağınık bir vaziyet almış olduğu hâlde duruyordu. Sevkül-çeyşce pek ziyâde taammüm etmiş ve kâide-i esâsiye sırasına geçmiş bir usûl vardır. O da: "müteferrik yürümek, müctemi' harp etmek"tir. Karadağlılar bu kâideye tamamıyla menâfî hareket etmişlerdir. Anlar müctemien yürümüşler, tam muhârebe edilecek zamânda müteferrik bir vaziyette bulunmuşlardır.

Vaziyetin münâsebetsizliğini Karadağ ordusu başkumandanında takdîr eylemediğinde şüphe yoktur. Fakat yalnız bu takdîr kâfî olmayıp Nevesinje ilerisinde tekmîl orduyu toplayıp açlığa ve susuzluğa ölünceye kadar tahammül etmek veyahut düşmanı görmeden ricat başlamak şıklarından birini intihâb eylemek lâzımdır. Karadağ ordusu baş kumandanı Memalik-i Osmaniye'den bir parçasını zabt ve istila etmek husûsundaki arzû-yı şedîde rağmen ikinci sûret-i harekete karar vermekle kendi kendisini fenâ bir vaziyete sokmuş olurdu. Bu cihetle her türlü mehâlik asabi intizâr, âtî-i karîbin mübhemiyeti ordunun uğradığı atâlet-i müşekkel'el-iktihâm Bir suret-i hal karşısında bulunduğu hakkındaki kanaat, velhâsıl ileri yürüyüşteki yolsuzlukların acı tecrübeleri olan bu ahvâl karargâh-ı umûmiyede dahî ittihâd ve aramış efkârı zir ü zeber eylemiş idi. Bâhusûs geride 21 temmuzdan beri vurûdu dört gözle beklenilen erzâkın adem-i vurûdundan mütevellit endişeleri de bunlara ilâve etmek lâzım gelir. Erzâk kolu yolun "Gacko" civarında Karadağlılar tarafından oralarda tarassut için kuva-yı kâffeye terk edilmiş olduğuna rağmen Osmanlı başıbozuk askerleri tarafından zabt ve müsâdere olunmuştur.

Bu heyecanlı zamanda Muhtar Paşa için yapılacak iş oldukça kolaylaşmış idi. Müşarunileyh Podveles'den dolaşıp Karadağ ordusunun pişdârını ihâta ve oldukça mühim telefât verdirerek ricata mecbur eylemiş idi. Karadağ ordusu başkumandanlığı bunun üzerine Muhtar Paşanın sekiz veya dokuz bin neferine Zalum civarında behemehâl 11.000 ile 12.000 nefer toplayıp mukâbil taarruza geçmek iken bilâkis ricata karar verdi.

Şâyân-ı ehemmiyet derecede olan bu tefevvuk adedi ordu kumandanlığınca da malûm iken bir hüsn-i emniyete müstenid olmaksızın verilen şu kararın esbâbını husûsat-ı maneviyede aramak iktizâ ediyor. Halbuki daha 14 gün evvel askerde ve kezalik kumanda heyetinde nazar-ı dikkate câlib bir

derecede olan kuvâ-yı maneviyenin küçük rütbe ashabıyla efrâdda yine mevcûd olduğu ölümü istihkâr ederek ibrâz-ı şecâat eylemelerinden anlaşılır. Pişdârın Bisim civarında kendisine taarruz eden Muhtar Paşa'nın mütefevvik kuvvetlerine karşı sebâtı ve nihâyetinde esliha-ı çarha muhârebesine kadar girişerek ibrâz şahâat eylemesi bunu teyid ediyor. Bu hâlde geri çekilmek kararını intâc eden esbâb yalnız başkumandanlığın efkâr ve mülâhazâtına müsteniddir denebilir. Eğer başkumandanlıkta bidâyette mevcûd olan itimâd nefs-i hissi münzelzel olmamış olsa idi, mülâhazât münhasıran 2.000 kişilik pîşdârın "Bisim" civarında uğradığı mağlubiyet şimdiye kadar takip edilen taarruz plandan vazgeçecek kadar mühim bir tesir gösteremezdi. Ricat kararı verilir verilmez, Muhtar Paşa'nın Bisim'de meydân muhârebede aramaksızın olmasına rağmen o kadar seri vezn ve karar ile icra edildi ki hemen hemen karar tabiiyetine hâiz idi denebilir. Acaba ordu kumandanın cesaretin böyle birdenbire münkesir olması neden ileri gelmiştir? Bu hâl mutlaka uzun müddet süren şebhât malzemenin netîcesi olmak gerektir. Bu şebhâne de ileri yürüyüş tesirinin günlerce verdiği can sıkıntısına inzimâm eden Nevesinje önündeki intizâr sebebiyet vermiştir. Bisim mağlubiyetini epeyce zamandan beri hâl-i ihtizâzda bulunan terazi kâffelerinin birine muvazenetin ihlâli için bir küçük sıklet ilâvesinden başka bir şey değil idi. Bu ricat hareketini cebânet diye telakki etmek doğrusu ya hazırlık olur. Diğer bir ordu kumandanı da teşkîlâtındaki noksan sebebiyle belki Karadağ ordusu kumandanı gibi düşünüp itâsı karar eder.

Muhtar Paşa Bisim muhârebâtının yevm ve vukû'nun ferdâsı olan 24 Temmuz'da mağlup eylemiş olduğu Karadağ ordusu pişdârının peşi sıra Nevesinje üzerine ilerlemeyip Zalum havalisinde ricat etmek üzere toplanmakta buluna Karadağ ordunun sol yanına düşmek azmiyle hudûda gide en kısa tarîk olan Bilek üzerine inen yolu takiben ilerlemeye başlamış idi. Karadağ ordusu, memleketiyle bütün vesâit-i hayatiyesini temine yegâna vâsıta olan muvâsalatının vâsıta kat edilmesi tehlikesine düştü. Muhtar Paşa "Gacko" üzerinden gelen uzun yoldan ilerleseydi Karadağlılar için pek iyi olacaktı. Anlar bu hâlde işgal eyledikleri arâzîyi müdafa eyleyerek tedricen geri çekileceklerdi. Fakat evdeki hesâb, çarşıya uymadı. Bu sebepten icrası mütesavver ricat hareketine bir isticâl harikulade ile ibtidâr ve devam edildi. "Kaçanın adımı uzun olur" derler. İleri yürüyüşte âtıl ve lagar olan Karadağ ordusu evvelce on beş günde gelebildiği mesafeyi şimdi 6 günde dönüyordu. Hele temmuzun yirmi dördüncü günü bu arâzî de temmuz sıcağının cansız hararet tahtında bilmola, aç ve susuz yapılan bu yürüyüşte (60) kilometre kat edilmesi şâyân hayrettir. Ancak akşama doğru "Crnica" deresinde muvâsalat olundu. Hâlbuki bu derede kurumuş ve şurada burada mevcûd çukurluklarında birinkiti hâlinde pis bir su bulunabilmişti. Karanlık çökmesi 14 saatten beri icra edilen yürüyüşe hitâm verdirebilmiş ve nihâyet, kolluk başı Korito civarında tevakkuf eylemiş idi. Bu günlerde Karadağ ordusu ârâ ve efkâr-ı umûmiyesinden büyük bir teşettüt hükümfermâ olduğuna hiç şüphe yoktur.

Karadağlılar bu sûretle çekilirken Muhtar Paşa nisbeten ağır hareket etmek sebebiyle bittabi hayli geri kalmış idi. Müşarunileyh ancak iki gün sonra "Korito" hizâlarına gelebildi.

Gayet gayr-i müsâit ahvâl ve şerâit tahtında başlayan "Mostar" taarruzun adem-i muvaffakiyetle neticelenmesindeki sebeb-i aslı ileri yürüyüşte, bir tek kol halinde hareketin, yürüyüş tertîbâtındaki bozukluğun ve geri hidemâtının bâis olduğu, betaet-i hareket olduğunda şüphe yoktur. Bu hareket ordu kumandanlığının memleket haricinde bir harb-i cesîm idâresi husûsundaki ilk tecrübesi olmakla beraber bütün kuvveti bir yığın halinde bir araya toplamadan ise bir halde bulundurmanın daha münasip olacağını bilmesi lâzım gelirdi. Bu yolda müteferrik kolların, sevk ve idâresi için müktezi

vesâitin mafkudunu andan başka bir kol hâlinde müşekkel'ül-iftihâm yürüyüşlerin idâresi husûsundaki tecârib-i sabıka, müştereken icra-yı faal ve tesir edebileceğinde adem-i itimâd husûlüne bâdî olmuştur.

Mostar'a karşı vaki olan şu sevkü'l-çeyş taarruz hareketi bize, Karadağ Ordusu teşkîlâtının büyük maksatlar takip ve istihsâline pek az müsait olduğunu gösterdiği gibi bir diğer misâlde küçük ordu aksâmının ufak mikyâsta harekât-ı taarruziye icrasına ne derecelerde müsteid olduğunu irâe ediyor. Bu misâlde 1877-1878 seferinin en son sahfa-ı icraatını teşkîl eden Antivari taarruzudur.

Karadağlıların Antivari Üzerinde Taarruzu

Bu taarruzun 1877 senesi son baharı nihâyetlerinde vukû'a gelmiştir. 1877 senesi teşrin-i sânîsine kadar Ruslara karşı harp için işe yarayacak kuva-yı Osmaniye kâmilen Balkan darulharekatına nakl olunduğundan Karadağ hudûdunda tamamıyla Karadağlılarla başladığımız 1876 harbinin bidâyetinde olduğu gibi kuvve-i seyyaremiz kalmamış idi. Yalnız "Aşpoze" "Podgoriçe" "Zabliak", "Antivar" ve "İşkodro" kalelerinde derme çatma asâkirden ibâret 1000 ile 3000 nefer kadar askerimiz henüz mevcûd idi. Bittabi o zamanlar bizim için en mühim olan Balkan darulharekatına atıf nazar-ı ehemmiyet etmek ve kuva-yı mevcûdeyi oraya toplamak sûretle statükonun muhafazasına çalışmak bir emr-i tabii idi. Karadağlılar için ise bu hal kaçırılmayacak bir fırsat teşkîl ediyor idi. Anlarda biz Ruslarla başladığımız harbi daha bitirmeden evvel harbin hitâmında ellerinde kalmasını arzû ettikleri kati-i arâzîyi işgal eylemeyi "Antivar" civarı sahil mıntıkası idi. Zira buraların ele geçmesi ile o zamana kadar sıkışmış kalmış olan memleketine ticaret ve münâkalât-ı bahriye için bir mahreç edinilmiş "İşkodra" gölünde serbesti seyir ve bunlarla beraber büyük bir istiklâl temin edilmiş olacak idi.

Antivar'a giden tek bir yol var idi. Bu yolda orman içinden geçen fasıl gibi o uzanan müthiş Romya cibâlinin bu yön noktasını teşkîl eden 830 rakamlı Sutorman geçidinden mürûr ediyordu. Geçit civarındaki tepe bir büyük kapalı istihkâm ve birkaç küçük tabya ile iyi denecek surette tahkim ve takviye edilmiş idi. Antivar'daki tahkimat ise hâiz-i ehemmiyet bir derecede olup müfreze tabyalar hattı muhit-i aslı ve muhit-i merkeziden müteşekkil bulunuyordu. Gerek geçidi zorlayıp geçmek ve gerek Antivar'ı muhâsıra etmek için ağır topların nakl ve istimâline mecburiyet var idi. Efvâh-ı nâriyye-i nakliyenin Antivar üzerinden gayet fena orman yoluyla nakl ve celbi uzun süreceği gibi şüphesiz bundan mütevellit görüntülerle bu havalide kuvvet-i cemine başlanması keyfiyeti Osmanlıların bittabi nazar-ı dikkatlerini celb edecek ve Karadağlıların teşebbüslerinden bizi vaktiyle haberdâr eyleyerek gerek Sukud Orman geçidini ve gerek Antivar'ı İşkodra'dan celp edeceğimiz kuvvetlerle vakit ve zamanında takviye edebilmek için fırsat-ı bahş eyleyecek idi. Bu sebepten ötürü Antivar önünde apansız zuhûr edivermek lâzımdır.

Teşrin-i evvel nihâyetine doğru Karadağ kuvve-i askeriyesi yalnız 2000/3000 nefer ile bazı ağır toplardan mürekkep zayıf iki müfreze hâlinde alıp bunlarda Podgorice, Spuz mevkileri ilerisinde ahz-ı mevki etmiş idiler. Kuva-yı saire memleketlerine terhis edilmiş idi. Zikredilen iki müfreze bulundukları yerlerin ilerisinde nümayişler yapmaya başladılar. Teşrin-i evvelin 30. günü Prens Nikola birçok hırdavat ile Spuz şarkına geldi. Kıtaat Spuz ve Podgorice etrafındaki tepeler üzerinde muhâsara bataryaları inşasına başladılar ve hatta birkaçını da teçhîz ederek istihkâmât müfrezemizi topa tutmaya

başladılar. Hiçbir kimsenin nazar-ı dikkati Antivar üzerine münatif olmamak için Prens tekrar gelip karargâh-ı umûmiyesini teşrin-i sânînin dokuzuncu günü Spuz şimâlinde tesîs ve bu sûretle nümayişi takviye eylemiş idi. Ayın üçüncü günü bütün maiyyeti erkânıyla birlikte Karadağlıların Spuz şimâlinde ahz-i mevzu eden safları içinde göze çarbacak bir sûrette kendilerini gösterdiler. Prens yine o gün Podgorice-İşkodra telgraf hattını da tahrip ettirdi. Bu icraatın kâffesi Spuz ve Podgorice'ye karşı ciddi bir muhâsara ameliyatı yapılmak arzusunu ima ettiğinden nisbeten daha müstahkem olan Antivar üzerine de bir taarruz icra edileceği Osmanlıların artık hatırlarına gelmemek tabiidir.

Bu hengâmede topçu kumandanı Voyvoda Virinçe eyyam-ı ahireden bilistîfâde 9, 12 ve 15 santimetrelik ceman 12 adet efvâh-ı nâriyye Danilograd'da cem edip teşrin-i sânînin dokuzuncu günü sabahleyin erkenden gayet tehlikeli dağ yollarından Riyaka'ya sevk ve nakle başlamış ve ayın onuncu günü akşamı kâffesi mevki-i mezbûre vurûd eylemiş idi. Riyaka'da bunlar derhâl kayıklara yüklenilip gece karanlığında nehiren yola çıkarıldı. Böylece göle indirilip oldukça tahkimatı ve epeyce muhafazı olan Varanina ve Lesandıra Osmanlı istihkâmâtının hemen yakınından geçirilerek Virpazar'a getirildi. Mahramâne verilmiş olan o emrin hükmüne tevfikan Karadağ'ın kısm-ı garbisinden davet olunan efrad bu geceden itibâren Virpazar'a doğru inmeye başladılar. Prens de derhâl o akşam kimseye sezdirmeksizin Spuz'dan hareket etti ve bütün geceyi mütemadiyen hayvan üstünde geçirdi.

Ayın 11. günü sabahleyin 8.000/10.000 nefer ile 12 adet ağır ve 6 adet dağ topu Virpazar'da cem ve tahdîş edilmiş idi. Aynı günün sabahında Spuz ve Podgorice mevâki mezkûre istihkâmâtına karşı artık hücuma kalkmak istiyorlarmış gibi aynı zamanda şiddetli bir top ve tüfek ateşi açtılar.

Aynı saatte Virpazar'dan da Skudorman geçidine doğru ilerlenmeye başlanıldı. Bu geçitteki istihkâmâtın muhafazaya Karadağlıların teşebbüsatını, anlar sokulup endâht mesafesinden zuhur edinceye kadar sezememişlerdi. Yol fevkâlade müşekkel'ül-mürûr olup gayet sarp uçurumlara hâvi olduğunda dolayı ayın 12. günü akşamına değin ağır toplardan yalnız birkaçını mevzie idhâl etmek mümkün oldu. Baskınına uğramak sebebiyle ayın on üçünde alessabah cüzi bir müddet ateş icrasından sonra geçit istihkâmâtı mateessüf Karadağlıların yed-i zabtına geçti.

Teşrin-i sânînin 12. günü zevâlden sonra da sırtların nukât-ı mürtefisinden bir müddet Antivar'a doğru inen yamaçların her iki tarafından ve anlara mecazi olarak istidâd eden sırtların üstünden kuvvetli yan kolları gönderilmiş bulunuyor idi. Bu iyi bir tedbir idi. Zira kısm-ı azamî bu sırtlarda taht-ı silaha alınan Antivar kuvve-i muhafazası Karadağlıların yalnız zayıf bir kolu karşısında bulunduğunu zannediyordu. Ayın on üçüncü günü kablezzevâl vaziyetin tahmin edildiğinden gayrı olduğu meydana çıktı. Karadağlıların yukarıdan inerek her iki yanımızı apansızın ihâta ettikleri görüldü. Bunun üzerine kuvve-yi Osmaniye bizzarure süratle Antivar üzerine çıkıldı. Aynı günün akşamı Karadağlılarda kale karşısına geldiler. Hemen ani, dahil-i memleketle itsâlini kat etmek için, ihâta ettiler ve vakit geçirmeyip muhâsara-ı ameliyatına da başladılar. Antivar kalesi iki ay kadar mukavemet gösterebilmiş ve hafif kilometremizin biddefat kuvve-i askeriyemizle iştirâk-ı mesaiye çalışmasına rağmen yine maatteessüf Karadağlıların eline düşmüştür.

Karadağlılarda Usûl-ı Tâbiye

Vucidol Meydan Muhârebesi zamânımızda Karadağ usûl-ı tâbiyesi hakkında bir fikir almak nokta-ı nazardan tetkîk ve mütalaa olunmaya şayan-ı mâhiyete hâizdir.

Bu muhârebe Karadağlıların Mostar üzerine icra eyledikleri bâlâda tafsîl kılınan taarruz sevkülceyşinin son safhasını teşkîl-i irâe eder.

Karadağlılar 24 temmuza kadar devam ve o gün icra eyledikleri cebri yürüyüşlerden sonra akıbet Korito mevkinin cenûbunda tevakkuf eylemişlerdi. Ayın 25, 26 ve 27'sinde Kilek müfrezeside dahil olduğu halde bütün kuvveti bu havalide toplamaya gayret ettiler. Burada ordugâh mevkileri ve su mahâlleri irâe ve taksim edilmek sûretiyle olsun, ordugâh tertîbinde kumandanlık mevcûdiyetini göstermiştir.

Bu ordugâh mahâllinin hemen cenûbundan geçmekte olan bir orman yolu Bilek üzerine gidiyor ve bu sene Hersek ile Karadağ arasında başlıca tarik muvâsaleyi teşkîl ediyordu.

Serian ricat esnasında hasım ile temas tamamıyla gaip edilmiş idi. Karadağ ordusu karargahında Muhtar Paşanın mutlaka Gacko veyahut Bilek istikametini takip ederek Karadağ arazisine girmeye teşebbüs edeceği suret-i kuvveyede kabul olunuyordu.

Prens Nikola bundan dolayı Bilek'in şimâl-i şarkiyesinde hasmın takarrübü ağleb-i ihtimâl olan iki istikametin ortasında Osmanlıları beklemeye karar vermiş idi. Düşmanın ileri harekâtına bir güna malûmât olmadığına rağmen burada intizâr halinde geçirilen üç gün zarfında Prensin istihsâl-i malûmât için bir teşebbüste bulunmadığı zannolunur. Şurası muhakkaktır ki Prens Nikola 18.000 Karadağlı ve Hersekli ile Bilek'in hemen kilometre şimâl şarkısında ordugâh kurmuş olduğuna rağmen Muhtar Paşanın Bilek civarındaki hareketine dair malûmâtı ancak müşarünileyh 9000-10.000 neferle 27 temmuzda Bilek'e girdikten sonra alabilmiştir.

Muhtar Paşa'da bulunduğuna dâir malûmât almamış olmak gerektir. Mamâfîh müşarunileyh behemehâl ayın 28'inde Karadağ hudûduna muvasalat edeceğinden dolayı hudûd-ı mezkûre yakınında düşman ordusuna tesadüf edeceğini pek alelhesâb edebilirdi. Müşarunileyh esâsı, düşmanı arayıp bulmak ve ani nereden mümkün ise oradan hareketle hudûd muvasalasından ayırmaktan ibâret olan bidâyetini planını icraya devam maksadıyla ayın 28'inde alessabah yürüyüşe başlamış idi.

Muhtar Paşa mevcudu azamî 2000 nefer olan Tireben muhafazını ile de takvît bulmuş oldu halde gün ağrırken bir kol hâlinde Bilek'ten şarka doğru harekete başlamış idi. Buradan itibaren takriben 4000 neferden mürekkep kuvvetli bir pişdâr teşkîl edildi. Kısm-ı külliyede ise 7000-8000 nefer mevcûd bulunuyordu. Şayet Muhtar Paşa Karadağlıların Bilek'in 10 kilometre şimâl-i şarkiyesinde olduğunu bilseydi, hiç şüphe yok ki umki daha ziyâde az muhârebeye daha ziyâde hazır geniş cepheli tertîbat ile ilerlerdi.

Muhtar Paşa, Bilek şarkında kain olup üzerine çıkılması tam bir saate mütevakkıf olan sırta geldikten sonra ilerisinde ve hemen takip edeceği istikamette geniş ve aynı zamanda derin bir vadiye tesadüf eyledi. Bu vadinin mukabil yamaçları dahi gayet dik olup tûlen mümted birtakım sırtları ihtiva

ediyor ve takip olunacak istikamet hemen hemen bunların üzerinden geçiyordu. Bu sırtların vasatında mevcûd bir düzlükte Vucidol köyü kain bulunuyordu.

Bu havalide mıntıka-ı meriyye tulen ve arzen gayet vâsi olup ne bir tek ağaç ve ne de bir hane mevcûd değildir. Memleketin yedi iklim dört köşesinde icâbât tabiiyeti mâni rü'yeti ve hareket yüksek çalılıklarından burada eser bile yoktur. İnsan bu arâzîyi bir kere gördükten sonra nasıl olurda 12000 neferlik bir kolluk bir güna muhârebe hazırlığı olmaksızın kuva-yı mütefevvikaya bu arâzîde tesadüf edebildiğine bir türlü inanamayacağı gelir.

Zeminin her yeri alçak fundalarla mesturdur. Mamâfîh fundalardan ziyâde eşkâl zeminin dikliği harekete eşkâl eder.

Muhtar Paşa ihtimâl ki Bilek şarkındaki tepe üzerine geldikten sonra düşman kıtaatının halini müşahede eylemiştir. Müşarünileyh bu sebeple bir tedbir ihtiyâtı olmak üzere pişdârı iki kola ayırdı. Kollardan biri şimdiye kadar takip edilen yürüyüş istikametinde bu sebeple dosdoğru Vucidol köyü üzerine teveccühe edecek diğeri cânibdâr olarak hareket ile bu köyü şimâlindeki sırtlardan ihâta eyleyecek idi. Bütün kuvvetin kâffe-i aksâmı gayet fena, dik, tar ve fundalıklı yollara saplandığından yol kolları bu arazide 2 ile 3 saatte kat'i olunabilecek bir umk peyda eylemiş idi.

Karadağ ordusunun olsa olsa 5/7 kilometre uzağında bulunduğu muhtar paşaya malum olsa idi, böyle derin bir tek yol kolu hâlinde bulunmaktan ibâret olan yürüyüş tertîbatındaki sekamet ve tehlikeyi teferrus buyurur ve hiç şüphe yokki andan içtinap ederdi.

Bu esnada Karadağlılar Muhtar Paşa'nın takribinden haberdâr oldular. Hersek usâtının şurada burada kalan bazı gayr-ı muntazam aksâmı, Osmanlı pişdârının Bilek'ten çıkıp hareket ettiğini görür görmez alessabah mevki-i mezbûrun etrafından dolaştılar ve derhâl Vucidol önüne doğru ricat ile orada bulunan Herseklilerden müteşekkili taburları silah başına ettirdiler. Hersekliler mârebe hazılığı yapıp, âdetâ bir Terrasse şeklinde olan Vucidol düzenin Osmanlı pişdârının gelmeye mecbur olduğu istikamete mütevvecihe kenarını, işgal ettiler bizim pişdâr dik yamaçlara tırmanmaya başladığı zaman Hersek taburları bir yavaş avcı ateşli açtılar. Karadağlılar Herseklileri himaye edecek bir halde henüz bulunmadıklarından dolayı sonrakiler gayr-i muntazam başıbozuk Osmanlılar karşısında hemen geri çekilip düzün-düz kalmak üzere- geri ki kenarını işgal ve Osmanlı pişdârının terk edilen kenara gelmesine müterakküb kaldılar. Bu işler olup biterken Karadağlılar cihetinden 3-4 kilometre kadar şimâlde ordugâh kurmuş olan taburlar ile Virbica köylerinde aramsâz kısm-ı külli nihâyet cereyan-ı ahvâlden haberdâr oldular. Gelen malûmâtın ordugâha vurûdu misilli andan peyderpey haberdâr olan taburlar bir güne emir beklemeksizin kendiliklerinden teker teker cenuba, Vucidol'e doğru yollanıyorlardı. Karadağ ordusu karargâh-ı umûmiyesi henüz vaziyeti tamamıyla anlayamadan kuva-yı asliye bedaet-i zatiyesi ile ileri atılmış ve aynı sâikin tesiriyle muhârebeye girişmiş idi.

Her şey cereyan tabii ile teamül-i kadim ve Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'ye karşı yaptıkları ufak tefek muhârebâtta edinilen itiyad tebaan olup bitiyordu. Dağlılar tıpkı geldikleri gibi parça parça Herseklileri tavkiye ediyorlar, şimâle doğru uzanıp nihâyetül-emir ileride bulunan Osmanlı kollarını ihâta ediyor.

Osmanlı kolları Vucidol düzünün bâlâda zikredilen kenarına gelir gelmez tekrar ateş başladı. Başıbozuk efrâd-ı osmaniye tekrar ava çıktılar. Pîşadârımız yürüyüşüne devam dip biraz daha iler sokuldu. Gayet yanaşık bir hâlde sokulmaya çalışmak beyhude yere cepheden zorlamak ile Osmanlı kolları müsait hedefler teşkîl etmiş oldular. Uğranılan külli telefât, nihâyetülemr çekilmek mecburiyetini hissettirdi. Karadağlılar hâkim bir mevzide ve küçük fundalıklarla tamamen mestur bir hâlde bulunduklarından ne zayıf avcı hatlarımız ve ne de dağ toplarımızla düşmanımıza bir zarar veremiyorduk, istikşâf için câbecâ dağılan başıbozuklar vakit vakit ateş fasılası verip hâl-i istirahatta kalan Karadağ ateş hatlarına yanaştıkları gibi apansızın üzerlerine teveccüh olan ateşin tesiriyle darma dağınık olup geri kaçıyorlardı. Osmanlılarda düşmanın tefavvuk adedisi hissi gittikçe takavvümiyet buluyor, an buhran giriyordu ki Karadağlılar vaziyetten lâyıkıyla istîfâde husûsunda bu anı idrakten hâli kalmadılar. Setreden setreye sürünerek sıçrayarak ve kulaktan kucağa fısıldamalarla yekdiğerini sevk ve teşvik ve teşci ederek, kısım kısım ilerlemek sûretle mukâbil taarruza geçtiler. Sonuncu defa olarak kısa bir ateş daha edip hâiz oldukları tefavvuk adeddiden bilaistîfâde

Ve fakat pek yakın mesafeden tabanca ve yatağan ile asâkir-i osmaniye üzerine hücum ettiler. İleride bulunan ateş hatlarımız bu hücuma tevkif için gayet zayıf olduklarından geri çekilmeye mecbur oldular. Bunların ricatı geride yanaşık nizamda duran kıtaatında intizamını ihlal eyledi. Karadağlılar bu kolların gerisine kemal-i isticâl ile ve âdetâ çekirgeler gibi atıldılar. Her iki taraf bir müddet karma karışık bir halde döğüştüler. Nihâyet üç misli tefavvuku hâiz olan Karadağlılar galip geldiler.

Osmanlı pişdârının başına gelen bu mağlubiyetinin başlıca sebebi sol yan kolunun tehir-i hareketi ile dolaşık bir yol takip ettiğinden dolayı derhal düşmana saldıramamasıdır.

Bu vakanın hengam-ı cereyanında Muhtar Paşa muharebe meydanının gerisinde kain bir tepeden ateş muharebesinin gittikçe kesb-i şiddet eylediğine kesb-i ıttıla edip kısm-ı küllinin hareketini tesrî ziyâdesiyle gayret etmiş idi. Müşarünileyh kısm-ı küllisini pîşdâr hizasından daha ileride muhârebeye idhâl edebileceğine tamamıyla kâni idi. İşte bu kanaatin sevkiyle arada mevcûd vadiyi geçmezden evvel kısm-ı küllisini açmak husûsunda ihmal etti.

Muhtar Paşa daha hala yürüyüş nizamında harekete devam ile kol başısı ile pîşdâr hizasına kadar yaklaştığı bir sırada evvela pîşdâr pek yakın mesafeden hücuma uğramış hemen buna müteakipte sol yan kolu aynı hala duçar olmuş idi. Müşarünileyh hemen işte bu hücumlar yapıldığı sıralarda kısm-ı küllinin yapılması tedbirini ittihâza başlamıştır ki, bittabi geçe kalmıştır. Ancak kolun başında bulunan 2 ile 3 tabur açılmaya muvaffak olup pişdârı takip eden Karadağlılarla muhârebeyede girmiştilerse de dağlılar keşif cemm-i gafirler haline tepelerden aşağıya doğru hücuma kalkıp bu sebeple kıtaat-ı osmaniye arasına tarı olan Panique'in önünü almak için Muhtar Paşa hazretlerinin nefsini feda edercesine vâki olan her türlü akdâm ve gayreti maateessüf para etmemiştir. Hemen pek cüzi bir zaman zarfında kısm-ı külli dahi gayr-ı muntazam bir sûrette Bilek'e doğru ricata başladı. Karadağlılar ise çekilen kıtaatımızı ancak nefeslerinin yettiği kadar uzağa değin takip edebilmişlerdir.

Karadağlıların bu muharebedeki telafâtları az, Osmanlıların mecruhu ve şühedası ise nisbeten kesir olmak tabiidir. Gopçevic eserinde Karadağlıların telefatını yalnız 100 nefer, bizim zayiatımızı ise 4000 nefer diye gösteriyor. Gopçevic'in derkâr olan tarafgirliği bu olmasa da şu iki miktar arasında

pek mantıksız olan nisbet ve tefavüt sebebiyle buna muharririnden başka kâil ve eserini okutturabileceği birkaç Karadağlıdan başka kâni olacak saf derûn çıkmayacağı da aşikardır.

Karadağlıların bu muharebede istihsâl eyledikleri galebenin bir netîce-i katiye şeklini hâiz olduğu Muhtar Paşanın daha sonra Güzerân olan dört hafta zarfında yeniden bir güne teşebbüse kıyâm etmemesinden anlaşılıyor. Müşarünileyh külliyetli imdâd alıncaya kadar Karadağlılara karşı Tirebin'den geçen hatü'l-hareket üzerinde ve Klohuk civarında bilhareket kalmak mecburiyetini his eylemiştir.

Vocidol meydan muharebesi Karadağlıların hiçbir işe yaramayan taarruz sevkü'l-çeyşlerinin gayr-ı müntehir bir hâtime-i muvaffakiyetkâriyesidir. Bu muhârebede Karadağlıların muvaffakiyeti esbâbı, esâsen bilnisbe hâiz oldukları tefavvuk adedilerinden başka bizim taraftaki lüzumsuz cüret daha doğrusu adem-i ihtiyâttır. Yoksa başkumandanlığın ordunun muharebeye ve muharebede sevk ve idâresi keyfiyetinin tesirâtı lâ-şey kabilindendir.

Maiyet kumandanları serbesti-i tâmme malik idiler. Yalnız altı tabur daha ileri atılmazdan akdem her türlü ahvâle karşı başkumandanlık canibinden geride alıkonulmuş olmak gerektir. Mezkûr taburlar ihtiyât umûmi olmaktan ziyâde galiba bizzât Prens ile karargâh-ı umûmisinin emr-i muhafazasına yaramışlardır. Birinci hattan 3 ile 4 kilometre mesafe geride tutulmaları ve muharebeye iştirâk ettirilmemizi bize bunu işrâb ediyor.

Karadağlıların akdemce başka yerlerde tefavvuk adetlerinden ne sûretle istîfâde ettikleri ve buna göre ne sûretle mukabil taarruzları icra eyledikleri nazar-ı dikkate alındığı hâlde Vucidol Meydan Muharebesinde tatbik edilen usûl-ı tabiiyenin tamamıyla bunlara mıkyas olmadığı anlaşılır. Bundan başka bu muharebe her iki taraf için de tesadüfü muharebedir. Karadağlıların bizimle icra ettikleri harplerde istimâl ettikleri usûl-i tabiye dâima basma kalıp bir şekle hâiz olup o da, düşmanın vurûdundan saatlerce ve hatta bazen günlerce akdem-i tab'an metin bir mevzi intihap ve işgalinden ibarettir. Biz ise -pek cüz-i müstenâlardan sarf-ı nazar- Karadağlılara karşı daima cepheden hareket ve ekseriya bilmecrubiye yalnız vadilere tıkılır ve hatt-ı muvasalenin tarafeyninden başıbozuklardan mürekkep zayıf avcı hatları sevk eder idik. Alelekserin pek zayıf teşkîl olunan avcı hatları karşılarında hemen daima gayet mesturen ahz-ı mevzu eden Karadağlıları bulduklarından tefevvuk ateş asla istihsâl edilemezdi. Bu husûsta takaddüm kazanan Karadağlılar hâkim mevzilerinden çıkıp hücuma kalkarlardı.

Osmanlılar verdikleri mühim zayiata rağmen ileri sokulmaktan fariğ olmadıklarından Karadağlıların muharebe hatları peyderpey geriye doğru tamamıyla Osmanlıların nazarından gizli olarak tebdil-i mevzi ederdi. Osmanlılar hücum mesafesine geldiklerinde, evvelce taarruz ettikleri mevzide bittabi düşmandan eser bile bulamazlar ve alelekser 500 ile 700 adımlık bir mesafe geride kâin bir mevzi üzerine iki yeni baştan taarruza başlarlardı.

1877'de Medun Muharebesinde de Karadağlılar, 4 bin kişilik bir kuvvetle bu manevrayı üç tekrarladılar. Bu defa tefavvuk adediyi hâiz olan Asâkir-i Osmaniye bir şecaat fevkâlade ile ve fakat daima cepheden taarruz ederek sabahtan öğle vaktine kadar Karadağlıların birbirini müteakip ahzedildikleri mevziide zabt etmişler ve fakat anları perişan etmeye muvaffak olamamış idiler.

Dağlılar terk ettiklerinden daha hâkim bir dördüncü mevzie çekilmişlerdi. Osmanlılar ise susuzluktan mütemadi meşâk ve müzâhamden tâb ve tavandan kesilmiş ve bazı kıtaatın cephanesi tükenmiş olduğu hâlde bu dördüncü mevzide nihâyet hücum ve bu esnada son nefeslerini de sarf ve istimâl eylediler. Hasımlarının bütün kuva-yı maddiyelerini tükendiklerini bir kanaat tâmme ile anlayan dağlılar kezalık cepheden, fakat hiç olmazsa şedîd bir mukavemete uğramaktan masun olarak mukabil taarruza kıyâm etmişlerdir.

Karadağlılarda olduğu gibi sevk-i tabî‘i ile bu tarzda araziden istifade edecek ve aynı zamanda maharet gösterecek muntazam bir kıtaatın hiç bir yerde vücuda mütesavvır değildir.

Tarih harpte istihraç olunan şu esâslara nazaran Karadağlıların Usûl-ı Harb Milisi:

Muhârebeyi yalnız terafu’i bir tarzda ve iyi bir mevzide icra ve kabûl eylemek, ateşi tesirli mesafetta küşat ve hemen dâima ihtiyât tefrik etmeksizin tekmil silahlarla devam ettirmek hasım müteaarrizını bütün kuva-yı maddiye ve maneviyesini sarf edinceye kadar yormak ve bundan sonra netîce-i kıtaatının istihsâli için cepheden mukabele-i taarruza ve hücuma geçmekten ibârettir.

Karadağlılar mevzide bulunan hasımlarına, kendilerinden daha zayıf olduğunu bilselerde güpe gündüz netice-i katiye istihsâli azimle asla hücum etmezler. Bu sebeple daima ani atçılık mahareti ve gece teşebbüsatıyla taciz etmeye iktifâ ederler. Büyük cüz’-i tamlarla fundalık ovalardan hareket bizim için daima mucib-i endişe olurdu. O vakitler ordumuzda mamul be talîmnameler ahkamına tevfikan düzlük mahâllerde tatbik edilen talîm meydanı tabiyesi Karadağlıların pek işine yarayabileceğini dağlılarda pekâlâ bilirlerdi. Böyle olmakla beraber Karadağlılar -Korito’dan gelerek- Mostar üzerine icra ettikleri taarruzda Gacko vadisini gözleri önünde görebilirlerdi. Bu vadide kuva-yı osmaniyeden azami 2000 ile 3000 neferlik bir kuvvetin karşılarına çıkabileceğini bildikleri halde bir türlü buradan veya civarından geçip Gacko’ya gitmeye cesaret edemiyorlardı. Bu sebepten ötürü Gacko vadisini pek uzaklardan dolaşıp yine fundalıklar içinden geçip gayet fena yollar üzerinden hareketle Gacko’ya inmeye mecbur olmuşlardır.

Karadağlılarda Sevkü’l-çeyş ve Tabiye
Usûl-i Müdafaa

Karadağlıların Mostar üzerine icra ettikleri taarruz sevkü’l-çeyşiye mukabil bir de mütedâfi’ hareketlerini mevzu bahşedeceğiz ki, bu müdafieye taarruzda olduğu gibi teknik Karadağ kuva-yı askeriyesi iştirâk eylemiştir. Bu da bizim 1877 senesinde muhtelif kollar ve fakat mütekârib yürüyüşlerle icra ettiğimiz taarruza Karadağlıların mukabelesidir. Bu müdafaa hükümet-i sagirenin kudret-i tedafü‘iyesinin derecesini meydana koyan bir mikyas gibi telakki olunmaya sezâdır.

Sûret-i cereyanı hakkında malumât kâffeye bulunmayan 1876 seferinden sonra 1877 senesi ilk baharda Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye başlıca üç hatü’l-hareket üzerinde, Karadağ’a taarruz azmiyle kuva-yı mühimse cem’ ve tahşîd eylemiş idi.

Karadağ hudud-ı cenûbiyesinde (Kroki-2) Aşpoze ve Podgorice civarında mayıs nihâyetinde Ali Saib Paşa kumandasında 12.000 ile 15.000 nefer cenûb-ı şarki hudûdunda Kolaşin civarında Mehmed

Ali Paşa kumandasında 6000'den 8000 raddesine kadar bir kuvvet bulunuyordu. Şimâl-i garbî hududunda Gacko civarında ise kuvve-i asliyeyi teşkil eden 20.000 ile 24.000 neferlik bir kuvvet var idi. Bu sonuncu kuvvet en iyi, harbe en ziyâde alışmış alaylardan mürekkep olduktan başka o zamanlar en muktedir kumandanlarımızdan biri addedilen Süleyman Paşanın taht-ı kumandasına mevdu' bulunuyordu.

Karadağlılara gelince, bizim bu-40.000 kuvvetimize karşı sefere azami 28.000 kişi iştirâk ettirebileceklerdi. Teslîhâtları her ne kadar sene-i salifede olduğundan daha ince edilse de doğrusunu söylemek lâzım gelirse, bizimkilerden kıymet-i harbiye ve havâs-ı balistikiyece daha fena olduğunu tasdîk etmek lazımdır. Karadağların sene-i sabıka kışı esnasında istihsârât-ı harbiye namına yaptıkları iş, tekmil Karadağ için altı ay kîfâyet edecek miktarda vesait-i iaşeyi Kataro üzerinden memlekete celb ve idhâl etmek birazda cephane idhâr eylemek ve bir miktarda iânât nakdiye denilmekten ibâret kalmıştır. 1876 serinde kazandıkları müteaddid küçük muvaffakiyetlerle nefeslerine birkaç hafta evvel harbe başlamak cüretini gösterdiler.

Karadağlılar harbe, Nikşik ve Arvanisko kalelerini ihâta ve muhâsaraya kıyâm sûretle bedâ ve mübâşeret ettiler. Bu mevâki' müstakimenin Hersek cihetinden icra edeceğimizi dağlılarında beklediği taarruz aslı harekatında nukât-ı istinadiye teşkîl edebileceğinden dolayı zabt ve tahriplerinin ziyadesiyle arzu edildiği anlaşılıyordu. Muhâsara ameliyatı Duga boğazının öte taraf mahrecinde 6000 neferlik bir kuvvetle setredilmiş idi.

Cenûb-ı şarki hududunda Danilograd civarında Karadağlıların bir de cenûb ordusu ismini verdikleri kuvvet bulunuyordu. Birkaç livadan mürekkep olan bu kuvvetin vazifesi Aşpoze ve Podgorice istikametlerini tarassut etmek idi.

Bu iki mevki büyük bir muhit üzerinde mebni ve kısmen bugün de hala mevcûd ve pâydâr olan istihkâmat ve kargir inşaatıyla vâsi-i müstahkem bir ordugâh şeklini hâiz bulunuyordu. Osmanlıların buradalardan apansızın ilerleyip Yukarı Zeta vadisine ve Nikşik'e kadar çıkarak oradan vürudu muntazır Süleyman Paşa kuvvetiyle tevhid-i harekata kalkışmaları pek mümkün idi.

Karadağ cenûb ordusunun gerilerini Mehmed Ali Paşa kuvvetine karşı setretmek üzere de tahminen 2000 nefer Kolaşın civarında bırakılmış idi.

Biz Osmanlıların harp planı gayet basit idi. Her üç kol mütearrizane ilerleyip memleketin göbeğinde Zate vadisinin kısm-ı vasatısında Danilograd civarında birleşeceklerdi. Karadağın bütün imtidadınca sahil ile muvasalesi kat' olunacak mümkün olursa Çetine dahi hak ile yeksan edilecek, bu sûretle Karadağ epeyce bir müddet için harp edemeyecek veçhile tepelendikten sonra Antivar veya (Ülgün) Dulcigno iskelelerinden birine inilecek, badehu bu ordu dahi darülharekat aslîdeki orduyu takviye etmek üzere Dersaadet'e nakil olunacaktı.

Danilograd'dan Ali Saib Paşa kolu tahminen 10 kilometre Mehmed Ali Paşa kolu takriben 50 kilometre, Süleyman Paşa kolu 70 kilometre mesafede bulunuyordu. O vakit Karadağ hudûdundaki mevaki' müstahkememizden olan Nikşik ve Aşboze mevkileri Danilograd civarında birleşecek olan kuva-yı Osmaniye için son tahrik noktalarını teşkîl etmekte olup burası ile aralarında kuş uçuşu 32 kilometreden fazla bir mesafe yok idi.

Harekât-ı Osmaniye ezher cihet-i mevâki' müstahkimeye müsteniden icra edilebileceği gibi Duga geçidi müstenâ olduğu hâlde Karadağ'ın hareket kabiliyetini hâiz ve nisbeten ziyâde suya malik kısmından geçen üç yoldan memlekete girmek husûsunda tamamıyla serbest bulunuyorduk. Andan başka Osmanlı kollarının bu dağlık arâzîde harekât-ı askeriye icrasına müsait teşkîlâtı hâiz, menzil-i hizmetini îfâ ve temini kâfi nakliyesi de var idi. Hülasaten denebilir ki kuva-yı Osmaniyenin istihsal muvaffakiyet için muhtaç olduğu şerait ve vesait kamilen mevcuttur.

1877 senesi haziranının dördüncü günü Süleyman Paşa bizzat 15.000 ile 16.000 neferden mürekkep kuva-yı asliye ile Gako'dan müstahkem bir halde bulunan Duga boğazına doğru ikinci derece de 5000 nefer kadar kuvvet hâiz bir kolda Guranasko'ya karşı Nikşik istikametinde ilerlemeye başladı.

Süleyman Paşa Karadağlılar tarafından dört haftadan beri ihâta edilmiş olan Nikşik ve Duga istihkamatına vesait-i iaşe yetiştirmek için beraberinde Gopçeviç'e göre 7000 mekkariden mürekkep erzaka hamil-i cesim bir nakliye kolu getiriyordu.

Duga geçitleri tamamıyla fundalık olan havali-i mezbure-i arâzîsinin yegâne medhâl ve mahreçleridir. Bu geçitler daha evvel müteaddid müfrezelerimizin bâis-i felaketi olmak ile iştihar eylemiş idi.

Karadağlıların takriben 11.000 nefer kuvvetinde bulunan şimâl ordusunun büyün mevcûduyla işbu taamla ittibaen, harekete irât eylediği müşkîlât tarihende sabit olan bu arâzîde Süleyman Paşa ordusuna karşı mukavemet şedide ibraz edecekleri zannolunurdu Karistaç civarında bazı münferit muhârebât ile Presjeka civarında ehemmiyetten ârî küçük kavgaları müteakip Nikşik ve civarındaki kuvvetin himaye ve muavenetinden mahrum kalan Vukotle tekmîl Duga havalisini tahliye edip Nikşik ve akdemce muhâsara etmiş olan kuvvetin harekatını takiben Nikşik havali-i cenubuyesindeki dağlık arâzîye çekildi.

Süleyman Paşa'nın derin olan yürüyüş kollarıyla 45 kilometrelik bir mesafeyi kat' edebilmek ve Nikşik kalbinde geçitlerden çıkabilmek için muhtaç olduğu zaman 11 günden az olmadı. Merhum müşarünileyh yolun kısm-ı azaminde bütün kuvvetini ilcaat-ı ahvâl ile bir tek yürüyüş kolu hâlinde sevke mecbur olmuş idi. Büsbütün dolayı Duga istihkamatını yeni baştan ve uzunca bir müddet için vesait iaşe ile takviye etmek esbâb-ı tedafiyesini yeniden tanzîm eylemek iktizâ edildiğinden balada zikredilen cism-i cüseym-i nakliye kolunun sürüklenmesi derece-i zeminde görülmüş ve Süleyman Paşa ordusu ise 15.000 ile 20.000 mevcûduyla âdetâ bu kolun setr ve muhafazasına memur etmiş gibi kalmış idi.

Osmanlı ordusunun. kat' eylediği, vâsi oldukça mehib fundalıklarla muhat olan Nikşik ovasında çıkıp da Yukarı Zeta'ya doğru hareket olunursa insan kendisini gayet dik yamaçlar, hemen hemen 500 metre kadar irtîfâada kain dağ ormanları karşısında bulur. Bu ormanlık esasen memleketin cihât-ı sairesinde görülen hayat yabanı fundalıklardan başka bir şey değildir. Süleyman Paşa merhumun bu müşekkel-ü'lubûr yerlerden bilâ-ifade-i vakit geçmeye teşebbüs eylemek husûsunda gösterdiği cesaret şayan-ı dikkattir. Müşarünileyh işbu cibal-i pâyelerinde gayet kuvvetli düşman

kıtaatına tesadüf edileceği düşünmesi lâzım idi. Filhakika mezkûr payeler cephesi Nikşik müteveccih olmak üzer pek faideli bir mevzi teşkîl eder.

Karadağ ordusu karargâh-ı umûmiyesinde ise bugünlerde mutlaka, adem-i ittihad ve teşebbüs sebebiyle hiç bir şeye karar verilememiş olmalıdır. Süleyman Paşa merhum Duga geçitlerindeki hareketinde o zamana kadar ta'amül-i kadim sırasında tatbik edilen cephe taarruzu tabiyesinden vazgeçerek ordusuna manevra yaptırmaya ibtidâr eylemiş ve bu fikirle Nikşik'ten üç koldan yürüyüşe başlamış idi. Vasattan giden kol beraberinde nakliye kıtarı bulunduğu hâlde Planiniça geçidindeki bütün noktası üzerine ilerleyip, cenah kolları ise mezkûr bu yönün cevanında kain dik tepeler istikametinde hareket ediyordu. (4 ve 5 krokilere mürâcaat) bu yön noktasını cepheden işgal eylemiş olan iki Karadağ taburu kollarıyla çevrelemek tehlikesine maruz kaldıklarını görür. Görmez hemen terk-i mevzi eylediklerinden Süleyman Paşa burasını zaptedilmişti. Süleyman Paşa nail olduğu şu muvaffakiyet dolayısıyla vazifesinin en müşekkel kısmını îfâ etmiştir. Zira artık buradan sonra vadi içinden nihâyetü'l-merkezsiz 20 kilometrelik bir mesafenin katiyle Danilovgrad'a gitmek ve o havalide Ali Saib Paşa kumandasındaki cenub kuvvetiyle birleşmek mümkün olabilecek idi. Hatta Süleyman Paşa iki güne kadar Ali Saib Paşa ile birleşeceğini ümit ettiğini Dersaadet'e bâtelgraf bildirmiş idi. Evet, filhakika kuva-yı Osmaniye'nin müşarünileyhim kumandasında olan iki grubu yekdiğerinden ancak 22 kilometre mesafede bulunduğu gibi Karadağlılarda bu iki grubun beyninde bulunuyorlardı. Bu anda büyük bir muharebenin vukû'yla Karadağlıların perişan olacağı vârid hatır olur. Hâl böyle iken Karadağlılar vaziyetin fenalığını teyakkun ederek bu defada açık sahrada verilecek bir meydan muharebesinin iktiran eyleyeceği kat'i netîceden ihtiraz ettiler.

Karadağlılar zulmet-i leylden ve araziyi karış karış tanımak fırsatından bilistîfâde gayet seri' bir sûrette çekilerek evvelce âdetâ mahsurin vaziyetinde iken şimdi muhasırin vaziyeti aldılar ve Süleyman Paşa ordusunu ellerinden geldiği kadar didikleyerek öyle bir hâle getirdilerki mezkûr ordu ancak sekiz gün mürurundan sonra intizamı muhtel bir hâlde Aşboze'ye muvaselet edebildi.

Süleyman Paşa ordusunun cenah kolları müteaddid kereler Karadağlılarla muhârebelere tutuşmuşlar bununla beraber mütemadiyen ve fakat aheste beste yola devamdan geri durmamışlar. İki gün mütemadiyen yolsuz, sudan ari sırtlar üzerinden kemal-i meşâk ve müzâhim ile ilerlemişlerdi. İkinci günü istikamet hareketlerine devamdan sarf-ı nazarla vadiye indiler. Tahammülfersa bir dereceye varan susuzluğun bu hususta saik mücbir olduğu anlaşılıyor. Binaenaleyh baş kumandanlığın âmâl ve niyâtına tamamıyla muhâlif olarak Osmanlı ordusu kuvve-i asliyesi bağteten Zeta menbalarında cüseym bir yığın hâlinde birleşiyordu. Bunun netîcesi olarak Karadağlılar Zeta vadisinin tarafınında kain tepelere tırmanarak Süleyman Paşa ordusunun sol yanını ve hatta gerilerini kuşandılar. Bununla beraber cephesinde kain vadi yolunu da tamamıyla serbest bırakmadılar. Nihâyetü'l-emir Osmanlı ordusunun dört yanında almaya muvaffak oldular. Fakat hiçbir vakit kat'i bir netîce istihsaline teşebbüs etmeyip yollarımızı kat'i baskınlarla askerimizin gece istirahatını selp etmekten başka bir şeye ictisar edemediler. Süleyman Paşa beş gün mütemadiyen orta yerde hastagan ile mecruhin ve ağırlıklar haricen avcı hatları ile muhat büyük bir kale nizamı gibi bir tertipde ordugâh tesîsine, yürüyüş yapmaya, muhârebe etmeye mecbur oldu. Zeta vadisinin yamaçları üzerinden yürümek mecburiyetinde bulunan kuva-yı Osmaniye suyun diğer sahilinden hareket eden bir Karadağ livasının mümanaatına uğradığından Zeta suyundan dahi kat' olunmuştur. Tekmil-i harekâtın nihâyetlerine doğru Ali Saib Paşa kuvveti karşısında bulunan Karadağ cenûb ordusu da

müşarünileyhin mütalaatından bilistîfâde tebdîl cephe ederek şimâl ordusunun harekâtına iştirâk imkanını bulmuş idi.

Susuzluktan yakacak odun bulamamak sebebiyle noksan tagaddiden bahusûs geceleyen tahammülfersa ileri karakol hidmâtından gündüz müşekkelü'l-mürur fundalıklar içinde çarha kavgalarıyla uğraşmaktan kuva-yı Osmaniye bitap ve tevan bir hâl gelmiş idi. Yüzlerce askerimiz bu takatsiz ahvâlin tesiriyle bir ufak cerhe bile almaksızın olup gittikleri gibi bir kısmı da yürüyüşe devam edemeyerek bitap şuraya buraya düştüler. Canlarını Karadağların şerrinden korumak için sürüne sürüne fundalık diplerine iltica ettiler. Fakat bu hâlin farkına varan dağlılar her biri araştırdılar, bu biçar kâfî bulup koyun kesercesine doğradılar.

Bu metâib-i fevkâlade içinde Süleyman Paşa ordusu sekiz gün mütemadiyen yuvarlanarak 20 kilometrelik bir mesafeyi kat' etmeye çabalarken Osmanlı ordusu ikdâm-ı sâiresinin umûmiyetle ileri hareketten tevakki eylemeleri calib-i dikkattir.

Bu sebebe mebni Süleyman Paşa ordusunun icra eylediği harekâttan haziranın on yedisinden yirmi beşine kadar süren ve "dokuz gün muhârebâtı" namı verilebilecek olan takatsiz muhârebâttan bir netîce çıkmadı. Süleyman Paşa hareketine devam ile tesadüf eylediği mevâni silip süpürdüğü gibi Karadağlıların dağlara kaçırıp kurtaramadıkları kâffe-i vesâiti mahv ve efna eyledi. Muhârebât-ı esnasında yanan, yıkılan sefil köy evleri hemen tekrar Karadağlılar tarafından inşa edilmiş ve mamâfîh hatü'l-harekata tesadüf eden sahralar tamamıyla gayr-ı meskûn bulunmuştur. Karadağlıların mecruh ve telef olarak vâki' olan zayiatı Osmanlıların ki ile gayr-ı mukayyes derecede azdır.

Süleyman Paşa nihâyetü'l-emir haziranın yirmi beşinci günü Aşpoze mevki müstahkiminin hudûd haricisi kurbunda Ali Saib Paşa ile birleşmeye muvaffak oldu. Zaten bundan sonra da harekât-ı tatil kılınmıştır.

Hatime

Josef Şon, "bizim Karadağ'a karşı icra ettiğimiz esfârın hemen dâima aynı tabiyeti hâiz olduğunu söylüyor. Bu da memleketi yakıp yıkarak bir başından girip öte başından çıkmaktır" diyor. Karadağlılar ise bu gece hafif kıymete ağır olan emval ve eşyalarını ve bilhâssa sürülerini dağlar içine kaçırırlar ve hasımlarını etrafını alıp çarha kavgalar ile mümkün olduğu kadar fenalık etmeye çalışırlar ve hasımları çekilip gittiği gibi eskiden nasılsa yine öyle zengin veya züğürt bir hâlde mahal-i ikametlerine avdet ederler. Osmanlılar Karadağlıları tamamıyla taht-ı tahakkümlerinde bulundurmak istedikleri halde mutlaka muhasımını ezmeye kadar bir kuvvet ile pek mihmannüvâz olmayan Karadağ ülkesini mütemadiyen işgal askeri altında bulundurmak lâzım gelir. Gayr-ı mezrû' ve ekser yerleri sudan mahrum ve gayr-ı meskûn olan bu mıntıkanın Zeta vadisinden gayr-ı mahallerinde böyle mühim kuvvetlerin idame-i hayatını temin etmek müşekkel ve pek çok vesaitin vücuduna mütevakkıftır. Hâlbuki elde mevcut vesait maddiye bu vazife için dâima gayr-ı kâfî gelmiştir. Bu sebepten dolayı asırlardan biri bazı kuvvetlerle Karadağ'a karşı ale'l-ekser istila harbi tarzında icra ve tekrar olunan harekatın bir muvaffakiyet daima ile neticelendiği işitilmemiştir.

Karadağ ordusu Osmanlı ordusu için hiçbir vakit “hedefü’l-harekât aslî” olmamış idi. Zira bu ordu, bugün memleketin dört köşesine dağılmış çobanlardan yarın eşkıya çetelerinden, o bir gün ise geceleyin toplanıp cüz’-i tamlarına iltihak eylemiş, düşman kulları üzerine harekete âmâde 10.000 ile 15.000 kişiden mürekkep bir kol hâlinde bulunur. Ordunun toplanması ne kadar seri olursa tekrar dağılması da aynı süratle vuku bulur.

İstila ordusu için -sair bazı memleketlerde olduğu gibi ve mesela payitaht gibi- coğrafya-ı nokta-ı nazarından da bir “hedefü’l-harekât aslî” yoktur. Çetine’nin işgali vâki’â orada oldukça iyi seknâ edinmiş olan Karadağlılara hayli zarar ikâ’ edebilirse de müdafaa memleket üzerine o kadar büyük bir tesir gösteremez. Zira Karadağ’da her işler ta’amülü bir sûrette basittir. Teşkîlât ve idâre-i umur hükümet büyük hükümetlerinden de umûmiyetle merriyyül-icra olan mugalatalı kalem-i muamelatına tabi’ değildir. Bu sebepten ötürü o emrin ister Çetine’den ister başka bir mevki’den astarında bir beis olmayıp yine memleketin müdafaası tedabirinin ittihâzı ile idâresi ve sebat ibrazı mümkün olur.

Diğer cihetten, Karadağ arâzîsinde, bir muhasım ordusuna arz ihtiyaç eyleyeceği vesait iaşede mefkuddur. Bu memleket içine giren bir kuvvet alelekser odunu, suyunu beraberinde götürmek mecburiyetini hisseder. Bu müşkîlât cüseym bir nakliye kıtârının vücudunu ve bu kıtârın Karadağların taarruza karşı setr ve muhafazası için de istila kuvvetinin bir kısım mühimcenin tefrîkanı istilzam eder.

Fakr ve fikdan vesaitin memleketin esbâb-ı müdafaası nokta-ı nazarından Karadağlılar için de yine aynı sûretle tesirat-ı muzıra ika’ edeceği derkardır. Karadağ kendi sürüleri, mezruat ve mahsûlatıyla altı aydan fazla yaşayamaz. Bunun için eğer Osmanlılar, Karadağlıların Katlro iskelesiyle olan ithâlatını kat’ edebilseydiler açlık tesiriyle netice-i katiye nihâyetü’l-emir kendi kendine istihsal olunmuş olurdu. Venedik Cumhuriyetiyle Avusturya’nın dostane olan bitaraflığı Karadağın harbi yeterinceye kadar tamamıyla müstakil kalmasına ve bir cihete imâle-i ehemmiyet etmesine bâdî olmak nokta-ı nazarından fevaid-i mahsûsa temin etmiştir. Antivar limanının ele geçirilmesi işte bu sebebden dolayı Karadağlılar için bir namet azimedir.

1876, 1877 ve 1878 seneleri esfâri vakâyinden Karadağ ordusunun o tarihlerde büyük bir taarruz için ihzâr edilmiş olmayıp bilâkis küçük mıkyâsta taarruzlarla baskın harekâtına daha elverişli olduğu müdafaa hususunda ise memleket-i arâzîsinin teşkîlât-ı tabiiyesinin yardımı ve kezalik memleketin ta’amülü olan usûl harbinin tatbiki sayesinde vesâit-i maddiyesinin fevkalhad mahdudiyetine rağmen mühim bir kudretli hâiz bulunduğu neticesi çıkıyor.

ROMANYA ORDUSU AHVAL VE TENSÎKAT-I ASKERÎYESİ

Romanya'nın Usûl-i İdâre ve Mesâha-i Sathiyesiyle Nüfusu

Romanya hükûmeti usûl-i meşrûta ile idâre olunur bir kraliyettir. Reis-i hükûmetin erkek olması meşruttur. Hükümdar lâhık kral birinci "Şarl" hohenzollern sigmaringen hanedanından olup 1866 senesi nisanın yirmi beşinden beri icrâ-i hükûmet etmektedir. 1866 senesinde neşr ve 1884 senesinde tâdil olunan kanun mucibince her sene ictimâ eden meclis-i âyan âzâsı 120 ve meclis-i mebûsan âzâsı 183 zâttır.

Mesâha-i Sathiyesi: 131.356 kilometre mürebba'idir.

Nüfûsu: 6.586.000 kişidir. Bu cihetle beher kilometre mürebba'na 48 kişi isabet etmektedir.

Taksimât-ı Mülkiye: Romanya krallığı idare nokta-i nazarından 32 sancağa. 193 kazaya münkasimdir. 32 sancağın on yedisi Eflâk'da, on üçü Boğdan'da ve ikisi Dobriçe'dedir.

Bütçe ve Bütçe Mevcudu

Umûmî Bütçesi: 403,5 milyon kadardır. Askerî bütçe ise 1908 senesinde 46.954.164 frank idiyse de sene-i hâlîya için 53,7 milyon frank kabul edilmiştir. Bu cihetle tahsisat-ı askerîye-i umûmî bütçesinin yüzde on dokuzunu teşkil etmektedir. Bu miktara esasen doğrudan doğruya maliye nezâreti tarafından tesviye edilen hudud-ı kıtaât mesârifatı dâhil değildir. Mesârifat hükûmetten nüfus başına senevî 23.5 ve mesârifat-ı askeriyeden dahî 6.7 frank isabet etmektedir.

Romanya hükûmeti bâlâda zikrolunan tahsisât-ı askerîye ile zabit ve memur ve efrad olmak üzere kesirsiz olarak 75.000 kişiyle 18.000 hayvan beslemektedir. Yalnız zâbitan ve memûrînin miktarı 3644 ve efrad miktarı 70.569'dur.

Emir, Kumanda ve İdâre-i Merkeziye

Romanya ordu ve donanmasının başkumandanı kral hazretleridir. Müşarünileyhin maiyyette saray kralı merasim-i askeriyesini îfâya ve mesâil-i askeriye hakkında icabında beyan-ı mütâlaaya ve bilumum zabitânın terfii ve taltifleri muâmelâtı tetkike ve ateşe militerlerle icrâ-i münâsebete salâhiyetdâr bir mâiyet kralı erkân-ı harbiyesi ve harbiye nezâreti, ordu şûrası ve meclis-i askerîlerle sunûf-ı muhtelife müfettişlikleri vardır.

Ordunun idare ve ihzârı harbiye nezaretine ait olup erkân-ı harbiye-i umûmîye, harbiye nezaretinin taht-ı emrindedir. Harbiye nâzırı ordunun tensikatı, memleketin tahkimâtı, seferberlik veya umûmî talimler icrâsı ve kavânîn ve nizamatın tebdili gibi husûsatta şûra-yı askeriyenin re'y ve tensibine müracaata mecburdur.

Harbiye Nezareti Başlıca 7 Daireye Münkasımdır: Umûr-ı Zâtiye ve Piyâde Dairesi, Süvari Dairesi, Topçu Dairesi, İstihkam Dairesi, Bahriye Dairesi, Sıhhiye Dairesi, Levazım, Muhasebat Dairesi

Ordu Şûrâsı: Harbiye nazırı ile erkân-ı harbiye-i umumiye reisi, Bükreş mevki'-i müstahkemi ve Kalas, Fokşani hatt-ı müstahkemi kumandanlarından. Süvari, Topcu, İstihkâm ve bahriye müfettiş-i umûmîlerinden mürekkeptir.

Meclis-i Askerîler: Her biri üç, dört âzâdan mürekkep olup mensup oldukları sınıfların terakkiyat-ı umûmîye ve tensikatına müteallik mesaili tetkik ile meşgul muhtelif heyetlerdir erkân-ı harbiye meclisi, piyade meclisi, süvari meclisi, topçu meclisi, istihkâm meclisi, bahriye meclisi, levazım meclisi, sıhhiye meclisi namıyla cem'an 8 meclis-i askeri vardır. Bu meclislerin ekserisinin rüesası sunuf-ı muhtelife müfettişleriyle harbiye nezareti devâiri rüesasıdır.

Müfettişler: Süvari, topçu ve istihkam sınıflarına mahsus üç dâimî müfettiş vardır. Piyade müfettişlerini her sene harbiye nazırı tayin eder. Şu'bât-ı sairenin teftişat-ı rüesası tarafından yapılır.

Hizmet-i Askeriye Müddeti ve Mükellefiyet

Romanya'da mamûlün-bih olan ahz-ı asker kanunnamesi en yeni kanunnamelerdendir. Mezkûr kanunname geçen sene neşredilmiştir.

İşbu 1908 senesi ahz-ı asker kanunu mucibince Romanya tabiiyetini haiz her nüfus-i zükûr 19 sene îfâ-i hizmetle mükelleftir. Bu müddet 61'inci sene-i devriye-i hayattan başlayıp 40 yaşına kadar devam eder. Müddet-i mezbûrenin 7 senesi muvazzaf ordu, 5 senesi ihtiyat, 3 senesi milis veyahut redif, 4 senesi de müstahfız hizmetine mahsustur.

Muvazzaf orduya ait 7 senelik hizmet ikiye ayrılır. Her bir kısımda geçen müddet her sınıfa göre başkadır. Âtîdeki cetvel bu hususta bir fikir icmâli verir:

Sunûf-ı Muhtelife	Silahaltında Geçen Müddet Sene	Efrad-ı Me'zune Meyanında Geçen Müddet Sene
Piyade	2	5
Süvari	3	4
Topçu	3	4
Hudut Taburu	3	4
Sahra Jandarması	3	4
Bahriye	4	3

3 veyahud 4 sene silahaltında kalanlar otuz yaşlarını tamamlayınca müstahfıza nakil olunurlar. Yalnız iki sene silahaltında bulunmuş olanlar ise harbiye nezaretinin karar-ı mahsûsi veçhile 3 sene bekçi ve saire suretiyle devâir ve idarelerde istihdam olunur.

Romanya mekâtib-i ibtidâiyesinde suret-i mahsusada tayin edilmiş zabitân veya küçük zabitlik etmiş adamlardan mürekkep muallimler tarafından terbiye-i fikriye-i askeriyeye dair tedrisatta bulunduğu gibi sonra da askeri talimler icrası 1906 senesinden beri tahsil-i ibtidâi gibi mecburi tutmuştur.

Bu cihetle efrad-ı ahaliye daha pek küçük yaşta iken terbiye-i askeriye verilmekle beraber dahil-i esnân olmak üzere olan 19 ve 20 yaşlarındaki gençlere dahi silahaltına gelmezden evvel süknâlarına 5 kilometreden badehu olmayan içtima merkezlerinde her sene yaz mevsiminde yani nisandan teşrin-i saniye kadar pazar günleri talim gösterilir. Henüz seviye-i irfanları layıkıyla yükseltilemeyen, ekserisi ehl-i ziraat, Romanya halkının muvazzaf orduda geçirecekleri silahaltı müddeti iki seneye kadar tenzîl edebilmek için bu gibi çarelere de müracaat edilmiştir.

İdâdi ve âli derecede tahsil görmüş olanlar yalnız bir sene hizmet görüp badehu ihtiyat zabiti olabilir. Esbâb-ı müteaddide tahtında doğrudan doğruya sunuf-ı redife dahi naklettirilen efrad vardır.

Müddet-i Talim: Gerek efrad-ı me'zune ve gerek efrad-ı ihtiyatiye ve redife her sene bir ay talim 25 gün silahaltına celb ve davet olunur. Talim ve terbiye için efradın celb ve daveti efrad-ı merkûme her iki senede bir azdan az 25 gün silahaltında bulundurulacak cihetle olur.

Ahz-ı Asker-i Usulü: Usul-i mantıkî caridir. Her fırka efrad-ı cedîdesini kendi mıntıkasından alır. Yalnız dokuzuncu Dobriçe fırkası bilahare teşekkül ettiğinden efradını ikinci kolordunun fırka-ı devâirinden alır. Zaten bu da mantıkî demektir. Her sene dâhil-i esnân olan şebân meyanından hizmete salih olan efradın miktarı kesirsiz olarak 55.000 raddesindedir. Bu miktar nüfus umumiyetin binde dokuzu mertebesindedir. Efrad-ı mezkûrenin kaffesi silahaltına alınmayıp istibdâl olunacak efradın birini dolduracak kadarı ahz ve mütebakisi efrad-ı mezûne meyanına terk edilir. Bâlâda mezkûr mukadderden silah altına alınmasında hiçbir beis olmayan efrad-ı miktarı ise 33.000 kişidir.

Taksimât ve Merâkiz-i Askeriye

Romanya'nın taksimât-ı askeriyesiyle taksimât-ı mülkiyesi beyninde bir münasebet mevcuttur. Memleket dört kolordu dairesine ayrılmış olup birinci kolordu merkezi (Krayova). İkinci kolordunun merkezi (Bükreş). Üçüncü kolordunun merkezi (Kalas). Dördüncü kolordunun merkezi (Yaş)dır. Kolordu daireleri ikişer fırka dairesine ayrılmış yalnız ikinci kolorduya sonradan merkezi Köstence olmak üzere teşkil kılınan dokuzuncu Dobriçe fırkası ilhak olunmuştur.

Bu fırkanın ahz-ı asker-i nokta-i nazarından taksimâtı olmayıp sair fırka daireleri dörder alay dairesine münkasimdir. Her alay dairesi adeta bir sancağa muadil gibidir. Binaenalayh 32 alay dairesi vardır.

Dört kolordu taksimâtı yerine biri âli ve diğer üçü ordu müfettişliği namıyla dört müfettişlik ihdas olunmak mütesavvirdir. Fakat yine evvelce mevcut ve beheri ikişer fırkadan mürekkep kolordular şimdilik ibka edilecektir. Taksimât-ı esasiyece bir ferik olmayıp yalnız ileride

Bulgaristan'da olduğu gibi fırkaların üçer üçer tevhidiyle ordu müfettişliklerine verilmesi ve bilumum ordu müfettişliklerinin fevkinde de bir âlî müfettişlik bulundurulacağı anlaşılmaktadır.

Piyade

Vakt-i Hazarda: 35 piyade alayı vardır. Birden otuz beşe kadar numara alırlar. Alaylardan her biri vakt-i hazarda üçer taburludur. Yalnız 35'inci alay iki taburdur. Bu cihetle 104 piyade saf taburu vardır.

35 alay ikişer ikişer birleşerek livalar ve livalar dahi ikişer ikişer birleşerek 9 fırka vücuda getirirler. Şu cihetle her piyade fırkası vakt-i hazarda dört alaydan teşekkül eder. Yalnız dokuzuncu Dobriçe fırkası elhâletülhâzihi üç alaylı olup mezkûr fırkanın dördüncü alayı yani 31'inci alayı dahi teşkîl etmek mükerrerdir.

Fırkalardan her birine birer nişancı taburu lâhik olur. O halde 9 nişancı taburu vardır. Bu miktar saf taburlar adedine zam olunursa vakt-i hazarda piyade taburları adedi 113 olur.

Hudut Bölükleri: Kıtaat-ı muvazzafayı hudutlara memur edip efradını karakollara dağıtarak talim ve terbiyenin noksan bırakılması mahzuriyetinin önünü almak için ayrıca hudut kıtaatı vücuda getirilmiştir. Kıtaat-ı mezkûre 13 bölüktür. İdare-i kâffesi bir tabur haline tevhid edilmiştir.

Jandarma: Biri Bükreş'te 285 mevcutlu, diğeri Yaş'ta 73 mevcutlu iki bölük olup vakt-i hazarda umur-i inzibatiyeye memur vakt-i seferde ise bölük cüz'-i tamlara ilhakları memuldür.

Vakt-i Seferde: 35 alaydan her biri dört taburdan teşekkül eder. Dördüncü ihtiyat taburlarının kadroları vakt-i hazarda alay dâhilinde mevcuttur. 35 alayın taburları adedi 140, 9 taburda nişancı 149, 13 hudut bölüğü kadrosundan çıkarılacak 13 taburla cem'an 162 tabur birinci hat piyadesini teşkil eder.

İkinci Hat Olarak: 34 alaydan her birinde birer redif taburu çıkaracak kadro vardır. 32 alay dairesinin beherinden üçer tabur teşkiline kafi efrad-ı redife ve teşkilat-ı lazımeyi yapacak kadar ihtiyat zabitânı mevcut olduğundan 96 redif taburu daha çıkarılacaksa da 96 tabur edecek olan iş bu kuvvet-i seyyar orduya terfik edilmeyip ağleb-i ihtimale göre Bükreş ve suret-i hudut müdafaasına memur edilecektir. Vakt-i hazarda bu teşkilata mahsus kadro yoktur.

İkinci hat taburları adedi 130 redif taburudur. Birinci ve ikinci hat piyadesinin yekûnu (292) tabur eder. Üçüncü hat olacak müstahfaz teşkilatına dair şâyân-ı vüsûk-ı malumat yoktur.

Cüz'-i tamların Mevcut-ı Hazari ve Seferileri: Bütçe mevcudunca bir piyade alayının mevcut-ı hazarisi 39 zabit 1237 nefer ve bir nişancı taburunun ki 23 zabit 600 neferdir. Bu mevcudun yüzden onu bir ay tasarruf-ı hal-i mezuniyette bulundurulur. Bir ihtiyat taburunun mevcut-ı hazarisi kura ve seferberlik dairesiyle beraber 3-4 zabit ve 140 neferden ibarettir.

Bir bölüğün mevcut-ı seferisi; 4 zabit, 266 nefer ve küçük zabit bir taburun mevcut-i seferisi ise 18 zabit ile 1105 küçük zabit ve neferdir.

Daire-i mülkiye ve askeriye ve cephanelerde bekçilik hizmetinde kullanmaya mahsûs olup şimdiye kadar alaylardan alınmakta olan efrâd bundan böyle hizmet-i askeriyenin üçüncü senesinde ve hal-i me'zuniyette bulunan efrad meyanından ifrâz edilecek ve bunlara ihtiyât zabitânı kumanda edecektir. Bu efrâdın muhtelif kolordulardan alınacak miktarı; birinci kolordudan 523, ikinciden 953, üçüncüden 688, dördüncüden 546 nefer olup cem'an 2630 neferdir.

Piyadenin Teslihat ve Techizatı: Piyade 6,5 milimetre çapında 1893 modeli ve mükerrer ateşli mavzer tüfengiyle müsellahdır. Her nefer matara, ekmek torbası, çadır parçaları ve saire gibi teçhizat mükemmelen istihzâr kılınmıştır. Edevât-ı hafriye olarak her bölükte 96 kazma, 160 kürek, 4 testere bulunur.

Küçük ağırlık olarak her bölükte çift bargirli bir cephane arabası, alayda sargı ve mualecât-ı ibtidâiye yüklü dört binekli bir seyyar hastahane arabası ile dört bargirli 3 edevât-ı istihkâmiye arabası ve saire bulunur. Büyük ağırlık olarak da her bölük için 4 eşya arabası, erkâna mahsus eşya arabası bulunur.

Süvari

Süvari-i hizmet-i dâimede bulunan Roşiyori ve hizmet-i münavebede bulunan Kalaraş alaylarından müteşekkildir.

Roşiyori: Dâimî olarak bir süvari fırkası ile 4 kolordudan her birine fırka süvarisi namıyla terfik edilmiş 4 süvari alayından ibarettir. Süvari fırkası 2, 3, 4, 5, 7, 9'uncu Roşiyori alayları namını haiz 6 alaydan mürekkeptir. Her alay dört bölükten ve surre harici takımdan müteşekkildir.

Fırka-i süvari alayları ise 6'şar bölükle birer saf harici takımdan teşekkül eder. 1, 6, 8, 10'uncu Roşiyori alayları diye numaralanır. Yalnız 8'inci Roşiyori alayı 6 yerine 5 bölükten mürekkeptir. Roşiyori alaylarının bilcümle bölükleri hizmet-i dâimededir.

10 Roşiyori alayından maada üç bölüklü bir maiyyet-i kralî alayı vardır. Bu alay evvelce jandarma alayı idi. Bilahare maiyyet-i kraliyeye memur olmuştur. Roşiyori alaylarının maiyyet-i alayla birlikte bölükleri adedi 50'dir.

Kalaraşi: Kalaraşi alayları 8 alaydır. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 11, 12'nci Kalaraşi alayları diye tevsim olunur. 7, 8, 9, 10 Kalaraşi alayları Roşiyori alaylarına tahvil edildiğinden ilga edilmiştir. Her bir Kalaraşi alayı dört bölüktür. Bölükler efradı hizmet-i mütenavibede bulunan efraddan merekkeptir. Her bölükte bir de surre harici dâimi takım vardır. 12. Kalaraşi alayı ile hizmet-i mütenavibede bulunan 3 bölükten ve surre harici bir takımdan ibaret müstakil bir nefer alayı Dobriçe'de teşekkül edilmiştir.

Roşiyori ve Kalaraşi Alaylarından Mürekkep Süvari Kuvve-i Seferisi: 50'si Roşiyori ve maiyyet-i kralî bölüğü ve mütebakisi Kalaraşi bölükleri olmak üzere cem'an 82 bölüktür. Heyet-i umumiyesi beheri 2 alaydan ibaret 3 livalı, bir süvari fırkası ile 2'şer alaydan mürekkep 4 Kalaraş livası, 4 fırka süvari alayı teşkil eder.

Cüz‘-i Tamların Mevcut-i Hazarileri: Dört bölük ile surre harici takımdan mürekkep bir Roşiyori alayının mevcudu 28 zabit, 643 nefer ve 542 hayvandır. Altı bölüklü ve bir surre harici takımlı bir Roşiyori alayının mevcudu ise 37 zabit, 860 nefer ve 722 hayvandır.

Sekizinci Roşiyori alayının hizmet-i dâimede bulunan beş bölükten başka altıncı hizmet-i mütenavibe bölüğünün mevcudu 5 zabit, 28 nefer ve 28 hayvan ile surre harici bir takımdır.

Bir Kalaraş alayının muvcut-i hazarisi; 18 zabit, 136 nefer, 46 hayvandır. Hizmet-i mütenavibe esnasında ise hayvan ve efrad mevcudu ayrı ayrı 600 ila 800 mevcuduna çıkar. Cüz’-i tamların mevcut-i seferileri tamamıyla malum değildir. Bu cihetle âtîde ağırlıkları hakkında da malumat verilmemiştir.

Süvarinin Teslihat ve Teçhizatı: Roşiyorşi süvarisi birinci surre efradı süvari kılıcı ve mızrak ve revolverle, ikinci surre efradı ve alel-umum Kalaraşi efradı süvari kılıcı ve 6,5 milimetrelik 1893 modeli Manliher karabinasıyla müsellahtır. Her nefere 40 fişenk verilir zabitân ve küçük zabitân süvari kılıcı ve revolverlerle müsellahtır. Revolver başına 30 fişenk verilir. Romanya süvarisi kılıçı üzerinde taşımayıp hayvanın eyerinde nakleder.

Edevat-ı hafriye olarak her bölüğe 25 kazma, kürek, 7 balta, 1 testere, 2 amerika vida anahtarı verilmiştir. 30 adet de mevâdd-ı müştaille memlû' fişenk bulundurulur.

Her bölükten bir onbaşı, 5 kazmacı neferi, her alaydan 7 zabit, 2 çavuş hidemât-ı fenniyi öğrenmek üzere vakt-i hazarda sınıf-ı fenniyeye gönderildiğinden bu gibilerden vakt-i seferde her alayda bir takım vücuda getirilir.

Sahra Topçusu.

Vakt-i Seferde: Romanya’da sahra topçusu olarak piyade, süvari, obüs, cebel bataryaları vardır. Heyet-i umumesi 13 sahra topçusu alayı ile bir süvari topçusu taburu halindedir. Alaylar ikişer veya üçer taburdan teşekkül ederse de bataryalar adet ve cinsi her alayda bir değildir.

13 alay sahra topçusunun sekiz alayla idareten dört liva teşkil olmuş ve fırka topçusu vücuda getirmek üzere her bir liva bir kolorduya verilmiştir. Mütebaki 5 alaydan biri müstakil Dobriçe fırkasına ifraz ve mütebakisi de kolordu topçusu namıyla yine kolordulara ilhak olmuştur.

1, 3, 4’üncü kolordulara merbût ve mezkûr numaraları haiz kolordu topçu alaylarından beheri 5’i piyade ve 1’i obüs bataryası olmak üzere 6’şar bataryadan ve ikinci kolordu topçu alayı ise 8’i piyade ve ikincisi obüs ve biri cebel olmak üzere 11 bataryadan terekküp eder. Şu hâlde kolordu topçusu olarak doğrudan doğruya kolordu kumandanlarının emri altına verilen bataryalar dört alayın bataryalar adedi 23’ü piyade 5’i obüs, 1 cebel olarak cem’an 29’dur. Seyyar ve cebel dörder, obüs bataryaları altışar topludur.

İdareten liva halinde bulunan ve 5’ten 12’ye kadar numara olan 8 fırka topçu alayından beheri üçer taburdan ve taburlardan her biri dahî üçer seyyar bataryadan teşekkül eder. Bu bataryaların bir kısmı kadro halindedir. 13’üncü topçu alayı namını haiz Dobriçe fırkası, topçu alayı ise iki taburlu ve 6 bataryalıdır. Bataryalar alelumum dörder toplu ve kaffesi seri ateşlidir.

Süvari Topçusu: Evvelce alaylara verilmiş olan süvari bataryaları bu kere bir tabur halinde cem' olunmuş ve tabura müstakil surre harici bir takımda rapt ve ilhak olunmuştur. Kâffesi 3 bataryadır. Bataryalar dörder toplu ve seri ateşlidir.

Obüs Topçusu: Vakt-i hazarda kolordu topçu alaylarına ilhak edilmiş beş bataryadan ibarettir.

Sahra Topçusu Kuvve-i Hazariyesi Yekûnu: 101'i sahra-i seyyar, 1'i cebel, 5'i obüs, 3'ü süvari bataryası olmak üzere cem'an 112 bataryadır. Bu bataryaların yalnız 12 seyyar bataryası kadro halindedir. Efvâh-ı nârîye adedi cem'an 450'dir.

Vakt-i Seferde: Kadro bataryaları dahi ikmâl-i navakıs ederek 112 batarya kâmilen çıkarılır. Andan maada seri ateşli topların kabulünden akdem elde bulunan toplarla seferde ikinci hatt-ı asâkiri için bataryalar tertip ve teşkili akva-yı ihtimal ise de miktarı hakkında kat'i malumat yoktur.

1908 senesinde kabul olunun tensikat layihası müfadına göre Romanya hükumeti peyderpey topçu kuvvetini tezbîd edecektir. Her fırka için beheri iki alaylı ve 12 bataryalı livalar vücuda getirilmek üzere teşkilatın tevsimi arzu olunuyor. Bu iki alayın birincisinden bataryalarından biri obüs bataryası olacaktır. Şu hale nazaran artık kolordu topçusu kaldırılacak ve mevcut 13 alay 18 alaya iblağ kılınacaktır.

Cüz'-i tamların Mevcut-i Hazarileri: Bir seyyar batarya 3 zabit, 100 nefer, 71 hayvan. Bir süvari bataryası kezalik 3 zabit, 103 nefer 106 hayvan. Bir cebel bataryası; 3 zabit, 85 nefer 55 hayvan. Bir obüs bataryası; 3 zabit, 80 nefer; 50 hayvan. Bir kadro halinde batarya; 2 zabit, 8 nefer ve süvari topçu taburuna mülhik surre harici takım 73 neferdir.

Cüz'-i tamların Mevcut-i Seferileri: Bir seyyar batarya; 5 zabit, 187 nefer, 180 hayvan, 4 top, 12 cephane arabasıdır. Bir süvari bataryası; 5 sabit 184 nefer, 217 hayvan, 4 top, 12 cephane arabasıdır.

Sahra Topçusunun Teslîhât ve Teçhizatı: Atlı efrad ve küçük zabitân ve arabacılar kılıç ve revolver, efrad-ı saire kasatura ve revolverle müsellahtır. Teçhizat piyadeninki gibidir. Sahra-i seyyar ve süvari bataryalarının topları 1903 modelli olup seri'a ateşli ve 7,5 santimetre çapındadır. Bu toplara dair malumat-ı mufassala bahis-i mahsusunda münderiçtir. Bataryada esna-i seferde top başına 288 atım nakil olunur. Bu miktarın 24'ü toparlaklarda ve mütebakisi cephane arabalarındadır. Cephane kollarında dahi top başına 144 atım nakil olunur.

Şimdiki obüs bataryalarında 12 santimetrelik Krup sisteminde hafif sahra obüsleri vardır. Heyet-i askeriye bu 12'lik obüslerden nâhoşnudu göstermekte ve yerlerine 10,5'luklar ile 15'luk obüsler mübâyaasına lüzum göstermektedir. Cebel topları 6,3 santimetre çapında Armstrong toplarıdır. Namlu (2) kundak (3) ester sırtında nakil olunur.

Kale Topçusu ve Topçu Müessesatı

Vakt-i Hazarda Kale Topçusu: İki alaydır. Alaylardan biri Bükreş mevkii müstahkeminde, diğeri Kalas-Fokşani hatt-ı müdafaasına memurdur. Alaylardan beheri ikişer taburdur. Taburlar ise 5'er bölüklüdür. Her alayda birer de surre harici takım vardır.

Çernavoda mevkii için teşkil ve idareten ikinci alaya ilhak kılınan iki bölükten mürekkep bir kale topçusu müfrezesi de mevcuttur. Bu cihetle kale topçusu bölüklerinin adedi 22'dir.

Topçu Müessesatı: Topçu müessesatına memur-ı kıtaat; 1 amele bölüğü, 1 inşaat bölüğü, 1 tophanede memur bölük, 1 fişekhaneye memur amele bölüğü, 1 merkez bölüğü, 4 taşra-i cephane depolarına memur müfrezeler, 1 kale topçusu cephanede pusu ve müteaddit fırka depoları ve baruthane efradından ibaret olup kâffe müstahdemini 55 zabit, 58 fenni memur, 36 talebe 3 mülkiye memuru, 591 efrattan mürekkeptir.

Vakt-i Seferde: Kale topçusu tezyid olunacaksa da teşkilatın nereye kadar terakki ettirileceği meçhuldür. İkinci alaya merbut 3 muhasara bölüğü vardır. Bölüklerden bir muhasara parkı teşkili ile seyyar orduya terfiki muhtemeldir.

Kale Topçusunun Teslîhât ve Teçhizatı: Efradın teslimat ve teçhizatı piyade efradınınki gibidir.

Kale topçu efvâh-ı nariyesi bahis mahsusunda bir tafsil-i zikr olunacağı üzere muhtelif çap ve sistemde yeni ve eski birtakım toplardır. Eski tunç toplardan başka 1877 modeli 15'lik Rus topları, 1865 modeli 12'lik Fransız topları, 15'lik tunç efvâh-ı nariye, 1870-1875 modeli eski sahra topları, kabil-i nakil zırhlı kulleler dâhiline mevzii 53 milimetre çapında seri ateşli Kuruzon topları, Krup sisteminde seri ateşli 12-15 santimetrelik top ve obüsler, Hoçkis ve Maksim sisteminde küçük çapta seri ateşli toplardır.

Cüz'-i tamların Mevcutları: Bir kale topçu bölüğünün mevcut-ı hazarisi 3 zabit ile 94 neferdir. Diğerleri bu miktara göre hesap olunabilir.

İtfaiye: Hizmet-i itfaiye için biri Bükreş'te, diğeri Yaş'ta ârâmsâz beheri dörder takımlı iki bölük vardır. Belli başlı şehirlerde dahi 19 müstakil takım bulunmaktadır. Kaffesinin mevcudu 23 zabit, 960 nefer ve 440 hayvan olup teslîhât ve teçhizatı sahra topçusunun aynidir.

Sınıf-ı Fenniye

Romanya ordusu kıtaat-ı fenniyesi vakt-i hazarda 14 istihkâm taburu, 1 köprücü taburu, 1 şimendifer taburu, 1 telgraf taburundan ibarettir.

İstihkâm: 4 taburdan her biri üçer kazmacı ve birer telgrafçı bölüğü surre harici birer takımdan mürekkeptir. Kazmacı bölükleri lağım edevatı ve malzeme-i hafriye ile mücehhezdir. İstihkâm

taburları vakt-i hazarda kolordulara verilmiş olmayıp Bükreş mevki-i müstahkemi ile Fokşani-Namoalasa hatt-ı müdafaasına memurdur. Vakt-i seferde taburlardan her biri dört kolordudan beherine verilmek muhtemeldir. Her bir istihkâm taburunun mevcut-ı hazarisi 14 zabit ile 324 neferdir.

Kale İstihkâm Taburu: Bu tabur Bükreş mevki-i müstahkemine mahsus olarak teşkil kılınmıştır. Mevcudu 12 zabit ile 526 neferdir. 1 baloncu müfrezesi ile müteaddit güvercin postaları bu tabura merbuttur.

Köprücü ve Şimendifer Taburları: Bu taburlardan her biri dörder bölükle surre harici birer takımdan mürekkeptir. Hazarda mevcutları; 17 zabit ile 339 neferdir.

Her köprücü bölüğü vakt-i seferde icabında 3 köprücü takımına ayrılıp fırka köprücü takımı denilen iki takımdan beheri 85 metre tûlünde birer köprü ve kolordu köprücü takımı namını alan üçüncü takım dahi 27 metre tûlünde köprü yapabilir. Her bir şimendifer bölüğü 60 kilometre tûlünde bir demiryolunu işletmek üzere tanzim edilmiştir.

Sınıf-ı Fenniyenin Teslîhât ve Teçhizatı: Sınıf-ı fenniyeye memur efradın teslîhât ve teçhizatı piyadeninki gibidir.

İstihkâm Bölüğü Nezdinde: 96 kazma ve kürek ile 24 parça doğramacı edevatı 8 demirci, 52 tahrip alayı bulunur. 2 edevat, vesait-i tahribiye arabası vardır.

Telgraf Bölüğünde: 6 telgraf mevkifi, 6 telefon mevkifi, 6 telgraf rasadı mevkifi tesisine muktezi edevat ile 18 metre tulünde yere uzatılır kablo, 30 kilometre tulünde âdi telgraf teli, 480 telgraf sütunu bulunduğu gibi ayrıca 2 telgraf mevkifi, 2 telgraf rasadı mevkifi tesis edecek malzeme ve tesadüf edilen telgraf hatlarının istimal ve tamiri için lazım gelen her nev' alât ve edevât vardır. Alât ve edevât-ı mezbûre muhtelif fenni arabalarla nakil olunur.

Köprücü Bölüğünde: 35 köprü arabası bulundurulur. Bu arabaların naklettiği malzeme ile 198 metre tulünde bir köprü kurmak mümkün olur. Köprü takımı arabaları 1893 modeli olup hem barkir ve hem de öküz veya manda ile cer ve nakil olunabilir.

Sınıf-ı Fenniye Cüz'-i tamların Mevcut-i Seferileri: Bir istihkâm veya lağımcı bölüğünün mevcut-ı seferisi; 5 zabit 236 neferdir. Küçük ağırlığı makamında dörder beygirli 2 alat-ı istihkamiye ve 1 mevad-ı tahribe arabası bulunur. Büyük ağırlıktaki arabalar adedi ikidir. Binaenaleyh her bölükte 5 adet arabaya 27 hayvan bulunur.

Bir telgraf bölüğünün mevcut-ı seferisi; 6 zabit 278 efrad 20 araba ve 94 hayvandır. Bir şimendifer bölüğünün mevcut-ı seferisi; 7 zabit 23 küçük zabit 245 neferdir. Bir köprücü bölüğünün mevcut-ı seferisi; 13 zabit, 15 küçük zabit, 255 neferdir.

Sunûf-ı Mu'âvene

Sınıf-ı muavene olarak Romanya ordusunda 5 nakliye bölüğü, 5 sıhhiye bölüğü, 5 sanayi bölüğü, 6 idare bölüğü vardır. Nakliye bölüklerinin her biri bir kolorduya memurdur. Beşinci bölük ise Dobriçe fırkasına merbuttur.

Sıhhiye bölüklerinden ikisi ikinci kolorduya ve diğerleri mütebaki kolordulara merbuttur. Vakt-i hazarda mezkûr bölükler Bükreş'te kâin hastane ile 3 kolordu ve cem'an 7 fırka hastanesinde ve göz hastalıklarına mahsus diğer 3 hastanede îfâ-yı vazife ederler. Vakt-i seferde kolordu ve fırkaların seyyar hastanelerini vücuda getirirler. Bu husus için muktezi olan edevat–ı muhtelife alât ve levâzım-ı cerrahiye ve baytariyye debuylarında mahfuzdur.

Mekatip-i Askeriye

Romanya'da mevcut olan mekatip-i askeriye başlıca üç dereceye ayrılır. Birinci derecede olan mekâtib-i idâdi mektepleri, ikinci derecede olan mekatip-i zabit mektepleri, üçüncü derecede olan mekatip, mekatip-i aliye-i askeriyedir.

İdâdi Mektepleri: Bu mekteplerde şeban-ı memleket hem idâdi derecede tahsil ve hem terbiye-i askeriye görülür. Mekâtib-i mezkûre biri Karayova'da diğeri Yaş'ta kâin olup iki adettir.

İdâdi mekteplerine dâhil olan asker evlatları hükumet hesabına iaşe ve tedris olunur. Yalnız bidayet duhullerinde yerleşmelerine ve yatmalarına mahsus eşya-i lazıme-i mesârifini tesviye ederler. Pederleri asker olmayan talebe eşya masrafından maada senevi 400 frank kadar meblağ-ı tediyesine mecburdur. Fakir ve fakat beynelakran temeyyüz eden talebe için meblağ-i mezkûr kısmen veya kâmilen taraf-ı hükumetten tesviye olunur.

Bu mekteplerden maksat şebân memleketi zabitlik tahsiline ihzar olup meslek-i mezkûre kabiliyeti olmayanlar hitâm-ı tahsilde mektepten neşetlerinde sair mesleklere intisap edebilirler.

Zabitân Mektepleri: Piyade, süvari sınıflarına mahsus mekteb-i harbiye ile Dobriçe ve istihkâm sınıflarına mahsûs iki zabit mektebi vardır. Mekteb-i harbiyenin müddet-i tahsili iki senedir. Bu mektebe idâdi mekteplerinde ikmâl-i tahsil edenler, lâakal bir sene çavuşluk etmiş ve idâdi derecesine yakın tahsil görmüş, sinni 26'dan dûn küçük zabitânından, mekâtib-i saire talebesinden isteyenler duhul-i müsabaka imtihanında kazandıkları halde kabul olunur. Müsabaka imtihanı idâdi-i askeri talebeleri için değildir. Mekteb-i harbiyenin kâffe talebesi hükumet namına iaşe olunursa da duhullerinde cüz'i bir ücret verirler. Bu sebepten mekteb-i harbiyeden çıkan zabitânın 30 yaşına kadar orduda hizmet etmedikçe istifası kabul olunmaz.

Mektep-i harbiyenin tedrisatı mekteb-i harbiyemizde olanın aynıdır. Talimler yevmiye üç saat ve tatbikat talimleri lâakal haftada bir gündür.

Birkaç seneden beri nişan talimleri ile yürüyüşlere pek ziyade ehemmiyet verilmektedir. Talebe nişan talimlerinde istediği kadar fişek sarfına mezundur tedricen tezyid edilmek üzere piyadeye günde 60 ve süvariye günde 150 kilometre kadar mesafe kat ettirilir.

İkinci senenin nihayetindeki imtihanda muvaffak olanlar mülazım-ı sânîlikle alaylara verilir. Birinci sene nihayetinde talebeye sıladan avdetinde kumandaya alıştırılmak için bir ay müddetle kıtaatta takım zabitliği ettirilir.

Mülazım-ı sânî olan talebeye neşetlerinde sınıflarına göre teçhizat-ı ibtidâiye masrafı verilir. Bu meblağ piyadeler için 20, süvariler için 30 lira kadardır.

Topçu ve İstihkâm Mektebi: Bu mekteb-i harbiyeye kabul şeraiti ve mektepteki tedrisat ve saire tamamıyla diğer mekteb-i harbiyede olduğuna mukayyestir, müddet-i tahsili de iki senedir bahriye mülazımlarından istenilenler de bu mektepte ikmal-i tahsil edebilirler.

Mekteb-i Aliye-i Askeriye: Romanya mekâtib-i aliye-i askeriyesi topçu ve istihkâm tatbikat mektebi, erkân-ı harbiye mektebi, tatbikat-ı bahriye mektebidir.

Topçu ve İstihkâm Tatbikat Mektebi: Topçu ve istihkâm mektebinden çıkan zabitân bir sene alaylarda bilfiil hizmet gördükten sonra bu mektebe girip iki sene daha tahsil görürler. Birinci sene-i tahsil nihayetinde bitkarar alaylara gidilip iki ay kalınır. Bu müddet içinde nişan talimleri sonbahar manevralarına iştirak edilir. Sonra yine bir sene tahsil görülür. Bu mektepte ikmal-i tahsil etmeyenler hakk-ı terfiinden mahrum olur. İkmâl-i tahsil eden topçu zabitânı tahsil esnasında terbiye ettikleri hayvanı beraber götürürler.

Binicilik Mektebi: Genç süvari zabitânının binicilik hususundaki terbiye ve mümareselerini artırmak, süvari alaylarında muallimlik edecek ve acemi hayvan terbiye edebilecek mahir talimci ve mükemmel biniciler ve müstaid nalbantlar yetiştirmek için Târgovişte'de tesis olunmuş bir mekteptir.

Her süvari zabitinin bu mektepte tahsili meşruttur. Mektebe girecek zabit iki beygir getirmeye mecburdur. Talimci çavuşlar ve nalbantlar alaylardan birer kişi olarak her sene bilâintihab gönderilenlerden yetiştirilir. Mektebin müddet-i tahsili zabitân ve nalbantlar için on ay ve talimci çavuş olacak onbaşılar için 5 aydır.

Bahriye Tatbikat Mektebi: Topçu ve istihkâm-ı tatbikat mektebinden çıkan bahriye zabitleri bu mektebe girebilirler. Müddet-i tahsili 2 senedir.

Erkan-ı Harbiye Mektebi: Sunûf-ı muhtelife zabitânından yüzbaşı ve mülazım rütbesinde, sinni 35'ten dûn olanlar bilmüsabaka bu mektebe dâhil olurlar. Duhûl-i imtihanları tahriri ve şifahi olup tahriri imtihanların ya Ulahça-Fransızca veyahut Ulahça-Almanca olmak üzere iki lisan üzere yazılması şarttır. Tedrisat düvel-i saire erkân-ı harp mekâtibinde olduğu gibi olup iki sene imtidâd eder. Her sene-i tahsil nihayetinde tatbikat talimleri ve hudutlarda erkân-ı harbiye seyahatleri icra olunur.

Mektepten ikmâl-i tahsil ile çıkan zabitândan mukannen bir numarayı kazananlar erkân-ı harp zabiti olmak üzere intihab olunur. Evvela bir sene alaylarda ve mensup olduğu sınıf-ı askeriyenin gayri bir sınıfta ifa-i hizmetten sonra 2 sene erkân-ı harbiye dairesinde, bir sene kolordu veya fırka erkân-ı harbiyesinde istihdâm olunur. Bu hizmetlerde ehliyetini gösterenler erkân-ı harp zabiti olursa da saireleri kıtaatlarına iade kılınır.

Topçu Endaht Mektebi: Topçu müfettişliğinin taht-ı nezaretinde bulunur. Mektebin zaman-ı içtimai dâimi olmayıp 30 günden az olmak şartıyla her sene mevsim-i sayfda harbiye nazırı tarafından tayin olunur. Devam edecek zabitânın rütbe ve adedini de harbiye nezareti tayin eder.

Usulen her topçu livasından bir büyük zabit her alaydan bir yüzbaşı ile bir mülazım-ı evvel ve kale topçu alaylarından bir yüzbaşı veya bir mülazım-ı evvel memur olur. Erkan-ı harbiye talebesiyle topçu ve istihkâm-ı tatbikat mektebi müteallimini dahî muallimlerle beraber tecrübelerde hazır bulunurlar. Mektepte endaht eden batarya, livalardan bilmünâvebe gönderilir.

Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye: Vakt-i hazarda ordunun hidemât-ı sıhhiyesine muktezi atbâ için askeri merkez hastahanesine merbût bir mekteb-i tıbbiye vardır. Vakt-i sefer için memurin-i sıhhiyenin suret-i tedariki bahs-i mahsusunda münderiçtir. Mekteb-i tıbbiyede müddet-i tahsil 5 senedir. Dördüncü ve beşinci sene talebesi mülazım-ı sânîlik rütbesini ihraz ederlerse de doktora imtihanı verinceye kadar mektep ve hastahanede kalırlar. Badehu rütbe-i mezkûre ile kıtaata giderler. 6 sene kıtaatta îfâ-yı hizmet etmedikçe askeri doktorluktan çıkılmaz. Mekteb-i tıbbiye talebesi vezâif-i asliyelerle vakt-i seferde hidemât-ı sıhhiyenin suret-i îfâsına dair ders gördükleri gibi füruset dersleri ve meç kılıç talimleri de görürler.

İdare Zabitânı Mektebi: İdare, levazım ve aklâm için icap eden zabitânı yetiştirir bir mekteptir.

Küçük Zabitân Mektebi: Küçük zabitân yetiştirmek için Romanya'da da bir takım mekatib-i askeriye vardır. Bu mekteplerin alayî mektepleri ile efrad-ı askeriye evlatlarına mahsus mektebinden, Amele ve sanayi-i askeriye mekteplerinden, resim, tarama, topografya ve hakkaklık mektebinden, bahriye mektebinden, hara, sıhhiye mektebinden ibarettir. Mekatib-i mezkureye alınan talebe tahsil-i ibtidâi gören neferattandır. Merkûmlar evvela hidemât-ı muhtelife-i askeriyeyi kıtaatta öğrenirler. Küçük zabitân mektebine dâhil olmazdan evvel onbaşı olurlar. Küçük zabit mektebinde ikmal-i tahsil ile imtihan verdikleri halde çavuşlukla kıtaatlarına iade olunurlar. Ayrıca alay küçük zabit mektepleri de vardır.

Küçük Zabitân ve Heyet-i Zabitân

Küçük Zabitân: Küçük zabitân kıtaat mekteplerinden neşet ederler. Bâlâda zikredilen mekâtibden mâadâ alay küçük zabit mekteplerinden askeri jimnaziyum mekteplerinden ve liselerden yetişir. Merkûmanın mutlaka okuryazar olması ve mektepte ikmâl-i tahsil eylemesi şartıyla hizmeti temdit eden küçük zabitân hakkında dirîğ edilmeyen tâltîfat Romanya ordusu küçük zabitân heyetinin kıymet ve himmetini yevmen fe-yevmin arttırmaktadır.

Hidemât-ı muavenede, kalem-i umûrunda müstahdem küçük zabitân ile sınıf dâhilinde îfâ-yı hizmet eyleyen küçük zabitân yekdiğerinden tefrik olunur. Evvelkiler 2 seneden iki seneye ve sonrakiler 5 seneden 5 seneye yeniden tayin olunur. Hizmetlerine mukabil birincilere 10-30 ve ikincilere ise 50-90 frank mâhiyye verilir. Verilen meblağ müddet-i hizmete göredir.

Sınıf dâhilinde 12 ifa-yı hüsn-i hizmet eden küçük zabitânın uhdelerine ihtiyat zabitliği rütbesi tevcih olunur. 18 sene hizmetten sonra küçük zabitân tekaüt maaşına müstahak ve Romanya dâhilinde 10 hektar ve Dobrice kıtasında olur ise 15 hektar araziye nail olurlar ve bir defaya mahsus olmak üzere 500 frank kadar ev, bark düzmek için masraf alırlar.

Hizmet eden küçük zabitânın tekaüt-i maaş-ı mahiyesi

Sene	Frank
18	40
20	50
22	60
25	70

Heyet-i Zabitân: Romanya heyet-i zabitânı bâlâda zikr-i mesbûk mekâtib-i askeriyeden yetişir. Ekserisi Avrupa mekatib-i aliye-i askeriyesine de devam ederek ikmâl-i tahsil eder. Romanya ordusunda silsile-i merâtib-i askeriye sair Avrupa ordularında olduğunun aynıdır. Yalnız bu orduda müşir rütbesini haiz kral hazretlerinden başka kimse yoktur. Kolordulara fırkalar, fırkalara livalar…ilh. Kumanda ederler.

Levazım ve İdare Zabitânı ile Bilumum Sıhhiye Zabitânı: Sınıf-ı harp zabitânı gibi rütbeleri haiz olmayıp anlara muadil payeler de bulunur.

Mesela levâzım ve idare zabitânının rütbeleri meyanında: üçüncü sınıf idare zabitliği, ikinci sınıf idare zabitliği, ikinci sınıf levâzım zabitliği, birinci sınıf levazım zabitliği, levazım müdüriyeti, levazım riyaseti, levazım-ı umumiye riyaseti gibi payeler vardır.

Bunlardan birincisi mülâzım-ı sânî rütbesine ve sonuncusu da mirliva rütbesine muadil olup diğerleri bu ikisi arasındaki rütbelere kıyas edilebilir. İdare zabitânı idare mektebinden veya sunûf-ı muhtelife mülazımları arasında bu mesleğe geçmek üzere imtihân verenlerden veyahut küçük zabitândan temeyyüz ederek ehliyetini bilâimtihan ispat edenlerden olur.

Sıhhiye zabitânı eczacı, tabip ve baytarlar olup hizmet-i sıhhiye nizamnamesi mucibince gerek eczacılık gerek tababet etmek üzere mezun olanlardan ve mekteb-i tıbbiye-i askeriyeden yetişir. Mülkiye tıbbiyesinden yetişenler bir sene îfâ-yı hizmete mecbur olduğundan sene-i mezkûre nihayetinden askeri eczacılığı veya tababeti veya baytarlığı imtihanını vermeğe muvaffak olanları

tabur eczacısı, doktoru veya baytarı olurlar. Orduda kalmak istemedikleri halde sınıf-ı ihtiyata ol suretle naklederler. Askeri baytarlar mekteb-i tıbbiye-i askeriyeden yetişmeyip bunlar meyânından ibkâ olunur. Mülkiye ettibbâsından veya eczacılardan orduda kalmak isteyenler tıbbiye-i askeriyeden yetişenler gibi imtiyaza mazhar olurlar.

Zabitânın Terfi ve Takyizi: Romanya ordusunda terfi-i rütbe binbaşıya kadar kadem ve intihâb ve andan sonra münhasıran intihâb ile dir. Mamâfîh mülazim-ı sânîler 2, mülazım-ı evveller 2, yüzbaşılar iki senesi kıtaatta olmak üzere 4, binbaşılar 2, kaim makamlar 2, miralaylar iki senesi alaylar da geçmek üzere 4, livalar 6 sene rütbe-i haliyelerinde beklemedikçe terfie kesb-i istihkâk edemezler. Badehu terfi için yüzbaşılar imtihan vermeğe mecburdur.

İmtihan veremeyen yüzbaşılar bir sene sonra bittekrar imtihana davet olunur. Yine terfi için ehliyetini gösteremeyenler olursa ya ihtiyat mesleğine idhâl veya tekaüt ediyor. Zabitân için azami müddet-i hizmet 40 sene olarak tayin edilmiştir. Her rütbe eshabı için de bir hadd-i sinn vardır.

Yüzbaşılar 50, binbaşılar 54, kaymakamlar 56, miralaylar 58, mirlivalar 63, fırkalar 65 yaşlarına geldiklerinde mâ-fevk rütbeye geçemedikleri halde tekaüt olurlar. Mamafih sinn-i mezkûru doldurmuş, miralaya kadar olan ashab-ı rütebin vücutça ve malumatça kabul-i istihdâm bulunduğu teftişlerde tayin ettiği takdirde müfettişlerce 3 sene daha temdîd hizmetleri inhâ ve şura-ı askerice tensîb olunabilir.

Zabitânın Müvasatı: Her rütbenin maaşı ve ayrıca mahsusatı vardır. Ruteb-i muhtelifenin mecmua-i mahsusatı bervech âtîdir:

Esami	**Tahsisat**	**Seneviyesi**	**Frank**
Ferik	-	-	14592
Liva	-	-	12800
Miralay	-	-	9348
Kaymakam	-	-	7200
Binbaşı	-	-	5857
Yüzbaşı	-	-	4298
Mülazım-ı Evvel	-	-	3466
Mülazım-ı Sânî	-	-	3158

Atlı sınıflar zabitânından mülazımlar içinde beygir besleyenlere her ay 12:20 frank verilir. Fakat bu meblağ doğrudan doğruya zabitânın eline geçmez. Bir sandığa konur. Bununla hayvana müteallik kâffe eşya tedarik olunur. Bu gibi zabitâna iki de yem tahsis olunur. Miralay da dâhil olduğu halde bilumum zabitâna hayvan besledikleri takdirde yem verilir. 23 yaşına geçmiş olan zabitânın rütbesi ne olursa olsun teehhülüne müsaade olunur. Mülazımlara yevmiyeleri için 2500, yüzbaşılara 1500 frank verilir. Ümeraya bir şey yoktur.

Mütekaidinin muvasatı da yolundadır. Mûmâileyh suret-i umumiye de maaşın 3/8'i, 18 sene hizmetten sonra yarısı, 20 sene hizmetten sonra 3/4'ü ve müteakip seneler için, generallere 1/60'ı ve saire zabitâna 1/40'ı nispetinde zamâim icra olunur.

İhtiyat Zabitânı: Tahsil-i tâlî veya tahsil-i âlî görmüş kesânın bir sene silahaltında hizmet gördükten sonra ihtiyat zabitânı imtihanı verenlerden muvazzaf orduya esbâb-ı muhtelife ile artık îfâ-yı hizmet edemeyeceklerden, mütekaidinin henüz tevanaca olanlardan beş seneye kadar istifade olunmak üzere vücuda getirilen ihtiyat zabitânı heyet-i ordunun bugünkü teşkilat ve ihtiyacatına kâfidir.

Zabitânın Miktarı: Romanya ordusunda elhâletilhâzihi mevcut muvazzaf zabitân miktarı sene-i hâliye bütçesine nazaran 3644'tür. İhtiyat zabitânının miktarı ise kesirsiz olarak 3750 kadar olduğundan mecmu-i kâffesi yine kesirsiz olarak 7400 miktarına karîbdir.

Esliha-i Nariye-i Hafife

Romanya ordusu esliha-i nariye-i hafifesi muhtelif modellerde ve fakat aynı çapta Manliher tüfekleri ile Martini Pipodi, Karnika ve Dreyse gibi eski tüfeklerdir.

Manliher Tüfek ve Filintaları: Bu tüfek ve filintalar 1893, 1898, 1902 seneleri mubayaaları olup Ulah sistemi tabir edilen sistemde ve tevârih-i muhtelife mubayaaları pek az teferruat farkıyla birbirinin aynı bulunmaktadır. Bu tüfeklerin çapı 6,5 milimetre çapında 4 yivlidir. Tüfek ma'a kasatura sıkleti 4,360 ve bilâkasatura sıkleti 4 kilogramdır. Kasaturalı olarak 1,470 ve kasatura olmadığı halde dolu 1,225 metredir. Beşer beşer imla olunur. Bir fişeğin sıkleti 2,4 gram kurşunun ağırlığı 10,15 gramdır. Merminin fem-i alet-i nariyede sürat-i ibtidâiyesi 726 metre ve menzil-i azamî ise 2000 metredir. Çapın küçüklüğü mermi sıkletinin azlığı Romanya efradı üzerinde vakt-i seferde çok fişek taşımak fâidesini bahşetmekte ise de bu fâideye mukabil 1000 metreden ziyade mesafâtda merminin istikrârı lüzumi mertebede olmadığından tesiri dahi ona göre oluyor. Bu cihetle uzak mesafâtta husule getirdiği yara düşmanı ekseriya saftan hariç kılamıyor.

Ulah tüfeğinin nişan tertibatı basittir. Yalnız bir nişangâh ile nişan alınır. Mezkûr nişangâh 600 metreye kadar yatık olarak ve mesafe-i mezbûreden 2000 metreye kadar da kaldırılmış olduğu halde kullanılır.

Romanya'da silah yapacak fabrikalar henüz vücuda getirilmemiş ve mebhûs eslihâ kemalen hariçten, Manliherler ile Filintaları Avusturya'nın Steyr fabrikalarından iştirâ olunmuştur.

Esliha-i Hafife Cephanesi: Yeni tüfeklerin hîn-i mübâyaasında epeyce cephane dahi iştirâ edilmişse de endaht talimlerinde kemalen sarf edilmiş ve yerine Romanya'da Bükreş civarında inşa edilen dumansız barut fabrikasıyla fişekhanenin imalatı olan fişekler konmuştur. Mezkûr fabrikalar bizzat meşhudum olduğundan mükemmeliyetinin cidden şayan-ı tezkâr olduğunu beyan eder. Fişekhane müdürünün verdiği tafsilata göre fişek fabrikası alât ve edevatının son sistemde bulunmasından dolayı yevmiyye 100 bin fişek imali mümkündür.

Esliha-i Hafifenin Miktarı: Esliha-i hafife miktarı cetvel-i âtîden müsteban olur:

Cinsi	**Modeli**	**Adedi**
Manliher	1893	220.000
Manliher Filintası	1893	14.000
Manliher Mevcudu	1893	234.000
Henri Martini	1878	120.000
Henri Martini Filinta	1878	8.000
Martini Pipodi	1868	25.000
Martini Mevcudu	-	153.000
Karnika	Rus	20.000
Dreyse	1867	60.000
Yekûn	-	467.000

Esliha-i Nariye-i Sakile

Sahra-i Efvâh-ı Nariyesi: Sahra seyyar bataryaları 1904 modeli 7,4 santimetre çapında Krupp imali seri ateşli toplarla mücehhez olup efvâh-ı nariye-i mezkûrenin namlusu nikelli çeliktendir. Namlu mantellerle takviye edilmiş 30 çap tûlünde veyahut 2,25 metre uzunluğundadır. Sıkleti 220 kilogramdır.

Kapak takımı Layet Vedel sistemindedir. Kundak üzerinde geri tepmeli olup hidrolikli tertibatı havidir. 4-4,5 milimetre sathında çelik siper veya kalkan ile mücehhezdir. Topun ağırlığı 990 kilogram, kundak ile beraber 1715-1660 kilogram, cephane arabası ise 1785 kilogramdır.

Şarapnelinin ağırlığı 6,5 kilogram, mıntıka-i madrûbesi 168 metredir. Misketler adedi 360 olup beher misketin ağırlığı 9 gramdır. Barut hakkı 0,465 ve tam bir fişeğin sıkleti 8,14 kilogramdır. Sürat-i

ibtidâiyesi 500 metredir. Tarassud şartıyla sürat-i endahtı dakikada 8-10 ve tarassuda ehemmiyet verildiği taktirde 24 endaht icrası mümkündür.

Sahra obüs bataryaları 1901 sisteminde, Krupp imâlidir. Bahs-i mahsusunda da zikredildiği veçhile 12 santimetre çağında olan bu efvâh-ı nariyeden Romanya heyet-i askeriyesi adem-i hoşnudu göstermekte ve 10,5'likler ile 15'lik obüslerin tesirât ve havas balistikalarına müteallik tecârîb ile çoktan beri iştigal eylemektedir.

Malum olduğu üzere 12'lik obüsler 10,5'likler ile 15'likler arasında mutavassıt bir çap teşkil eylemekte olduğundan tasarruf maksadıyla bazı hükümât nezdinde kabul edilmiş idi. Hâlbuki 12'liklerle 15'likler arasında çap farkı pek az olduğuna rağmen tesirce olan fark pek azîm olduğundan 12'lik efvâh-ı nariyenin 15'lik efvâh-ı nariye karşısında hiçbir iş göremeyeceğine yakîn-i hâsıl oldu. Binaenaleyh böyle mutavassıt bir çap kabul etmekle dahi uzun on buçukluk toplarla on beşlik obüslerden vazgeçilemeyeceği romanlarca dahî tebyin ederek karîben obüs bataryaları teçhizatının tebdili veya yeniden teşkil kılınacak bataryaların bu nevi efvâh-ı nariye ile teçhizi pek muhtemeldir.

Cebel bataryaları ise henüz seri ateşli efvâh-ı nariye ile teçhiz edilmiş olmayıp şimdilik 6,2 çapındaki Armstrong topları ile bırakılmıştır. İleride bunlar da seri ateşli toplarla tebdil olunacaktır. Armstrong topları 1883 senesi modelidir.

Gerek seri ateşli toplar gerek obüs ve cebel topları adedi bahs-i mahsusunda mestur cüz'-i tamlar adedi itibarınca olmakla ve o veçhile hesap edilmek mümkün ve filhakika 450 adedidir.

Metruk olan efvâh-ı nariye-i atika hakkında ise malumat-ı muhike yoktur. Yalnız 1877 seferinde Romanya ordusunda 180 top bulunmuştur.

Kale Efvâh-ı Nariyesi: 1877 seferinde kullanılmış olan 15 santimetrelik tunç toplarla 12'lik Fransız topları ve 15'lik yivli toplardan sarf-ı nazar edildiği taktirde kale efvâh-ı nariyesi alelumum seri ateşli, zırhlı kuleler derununda mahfuz ve terakkiyât ile mütenasip top, havanlardır. Efvâh-ı nariye-i mezkûrenin bir kısmı sabit husûfi zırhlı kuleler derununda ve kısm-ı diğeri de kabil-i nakil bir haldedir.

İnternasyonale Revo risalesinin verdiği malumata göre Bükreş mevki-i müstahkeminde 12-15'lik top veya obüsleri havi 60 adet zırhlı kuleler mevcuttur. Briyalmon'da Progra De La Defanse nam eserinde filhakika mezkûr kulleler adedini 43'ü ikişer 15'lik, 18'i de birer 12'lik efvâh-ı nariyeyi havi olmak üzere 61 olarak gösteriyor. Bundan mâadâ revo'ya göre 70, piyatona göre 74 adet, zırhlı kundak Uzinei mevzii 21'lik obüsler, 127 husufi kundaklı top bulunmaktadır.

Ayrıca da revo'ya göre 300, Brimalyon'a göre 467 adet yatık muharrikli efvâh-ı nariye mevki-i müstahkemin ihtiyat topçusunu teşkil etmektedir.

Seret yani Kalas-Namoloasa-Fokşani hatt-ı müdafaasının Fokşani kısmında 220-280 adet 37 milimetrelik seyyar zırhlı kulle, 90 adet 53 milimetrelik husufi zırhlı kule 15 adet zırhlı kule derununa mevzu 12'lik top ve yine zırhlı kule derununa mevzu 30 adet on ikilik havan vardır.

Namoloasa kısmında da 77 adet 53 milimetrelik zırhlı kulelerle 16 adet zırhlı kule derununda 12'lik obüsler mevcuttur.

Kalas kısmında ise 100 adet kısmen husufu zırhlı kulle derununa mevzu 53 santimetrelik 24 adet zırhlı kulle derununda 12'lik obüs, kezalik 18 adet zırhlı kulle derununda 12'lik havanlar bulunmaktadır.

Tahkimat

Romanya'da mevcut olan tahkimatın esaslı ve zamanımız terakkiyatıyla mütenasip olan kısm-ı azamı pek ziyade haiz-i ehemmiyettir. Tahkimat-ı mezkure Bükreş şehri havalisiyle Kalas-Namoloasa-Fokşani hatt-ı umumiyesi üzerinde kâindir.

Bükreş Civarındaki Tahkimat: Bükreş şehri hükumetin payitahtı olduktan maada ordu için dahî son bir tahassüngah ve orduya müteallik müessesâtın pek çoğunu câmi bulunmak itibariyle kalbgah makamında bulunduğundan tahkimi hususunda büyük fedakarlıklar ihtiyar edilerek 1882 tarihlerinde mühendis şehri Belçikalı Briyalmon celb olunup müşarünileyh icap eden projeleri yaptırılmış ve romanlar tarafından bazı tadilat icrasıyla mezkur projeler mevki-i tatbike konarak 1884 senesinde inşaatına başlanmış idi. Bu inşaat 1895 senesine kadar tamam on bir sene imtidad etmiş 85.000.000 frank kadar büyük bir masrafla hitama ermiş ve heyet-i umumiyesi model ıtlakına seza bir mevki-i müstahkem teşkil eylemiştir.

Bükreş mevki-i müstahkemi 72 kilometre imtidadında bir muhiti haizdir. Bu muhit üzerinde yekdiğerinden 3500-4500 metre fasıla ile inşa edilmiş 18 adet müfrez tabya vardır. Bu müfrez tabyalar hattının kale merkezinden olan mesafesi 12-13 kilometre kadardır. Bu cihetle mahiyetin vaziyeti, bir harp vukuunda düşman tarafından yapılacak bombardıman tesiratından şehri ve dahilindeki müessesatı tamamıyla masun kılar.

Müfrez tabyaların aralıklarını tamamıyla tesirli ateşle döğebilmek üzere mutavassıt bataryalardan müteşekkil bir hatt-ı istinad dahi vakt-i hazarda ihzar kılınmıştır. Bu hatt-ı istinadın bataryalar adedi kezalik on sekiz obüs her bir mutavassıt batarya iki müfrez tabyanın aralığı vasatına gelecek surette tertip olunmuştur.

Müfrez, mutavassıt bilumum tabyalarla kalenin kabgâhı beyninde telefon telgraf ve vesait-i saire ile temin-i münasebat edildiği gibi kale mahiyetini dâiren-mâdâr dolaşan bir şimendifer hattıyla dahi mahiyetin aksam-ı muhtelifesi yekdiğerine ve merkeze merbut bulunmaktadır. Bu şimendifer yolu şimendifer taburu efradı tarafından işletilmektedir.

Müfrez tabyalardan her biri ehemmiyet mevkiine ve civardakilerin ehemmiyetine göre tahkim edilmiş olup umumiyetle cesime tarzındadır. En mühimleri Bükreş-Ploieşti, Bükreş-Piteşti şimendifer ve caddelerini müdafaa eden tabyalardır. Bu tabyalardan Chitila tabyası 1323 senesi haziranında Bükreş'e vaki olan memuriyetimde manzurum olmuş idi. Chitila tabyasındaki inşaat alelumum kâgir ve fakat metin olup teçhizat, sakifeleri 23 santimetre tahtında zırhlı kuleler altında 15 santimetrelik Krupp topları ve 21 santimetrelik havanlarla hendek müdafaası ve yakında müdafaa için kullanılan 37

ve 53 milimetrelik seri ateşli toplardır. Küsufî kundaklar yalnız küçük çaplı toplar için kabul olunmuştur.

Tabyanın mahfuz ve emin cephaneleri, kışlaları, kumandan-ı daire ve mevkileri müteaddid telgraf, telefon ve muhabere istasyonları ve ricatgâhı ve haricinde husufu zırhlı kule ile mahfuz tarassud mevkileri vardır. Tabya 2-3 kilometre mesafeden gözle müşkülat ile fark ve temeyyüz edilecek surette araziye uydurulmuş ve benzetilmiştir. Diğer tabyalar dahi bu tabyaya kıyas edilebilir.

Kalas-Namoloasa-Fokşani Hattı: Bu hatt-ı müstahkemin tertibinde Shumann'ın meslek-i istihkamiyesi, Briyalmon'un hatt-ı mezkûrun tahkimi hakkındaki mütalaatına tercih ve Ulahlarca tadilat-ı mühimme icrasıyla, kabul edilmiştir. Bu hatt-ı müstahkem için dahî oldukça mühim fedakârlık ihtiyar olunarak 1888 senesinde inşaatına ibtidar olunmuş 1893 senesinde 26.000.000 frank sarfıyla hitam verilmiştir.

Hatt-ı müstahkem başlıca üç kısma ayrılmakta olup birincisi Fokşani, ikincisi Namoloasa, üçüncüsü de Kalas cephesidir. Birinci kısım 16,5, ikinci kısım 7,5, üçüncü kısım 14 kilometre kutrundadır. Birinci hat itibarıyla umumunun imtidadı 52,5 kilometredir.

Fokşani ve Namoloasa cephe müstahkemeleri aralığı 23 kilometre ve Namoloasa-Kalas cepheleri beynindeki aralık 28 kilometre imtidâdında ise de mümteniülmürur mâ-i cârilerle saky edilmekte bulunduğundan haiz-i ehemmiyet değildir.

Fokşani cephe müstahkemesi Romanya'ya hariçten dâhil olan birçok şimendifer hududunun ukde-i noktasını ve hatt-ı müstahkemin bir cenahını himaye eder. Bu kısım bataryaları üç hat üzerine mürettep 15 Krupp ile tahkim kalınmıştır. Hatların yekdiğerine olan mesafeleri beşer yüz metredir.

Birinci hat bataryalarında 37 milimetrelik seri ateşli topları havi kabil-i nakil zırhlı kulelerle, ikinci hat bataryalarında; 57 milimetrelik küsufi kundaklar üzerine mevzu seri ateşli toplar, üçüncü hat bataryalarında ise yine zırhlı küllerler derununa mevzu ve uzak muharebeye mahsus 12 santimetrelik top ve havanlar vardır. Namoloasa cephesi; hatt-ı müdafaanın kısm-ı merkeziyesini teşkil etmekte olup her biri iki hat üzere mürettep 8 grup ile tahkim kılınmıştır.

Birinci hat bataryalarında kabil-i nakil zırhlı kuleler derununa mevzu 53 milimetrelik ve ikinci hat bataryalarında da kezalik 12 seri ateşli efvâh-ı nariye bulunmaktadır.

Kalas Romanya'nın büyük şehirlerinden birisi ve Tuna üzerinde en mühim limanıdır. Rusya-Romanya hududuna takriben 15 kilometrelik kurbiyette ve siret hatt-ı müdafaasının cenah-ı yemininde kâindir.

Kalas cephesi; her biri üç hat üzere mürettep bataryalardan müteşekkil 10 grup ile tahkim edilmiştir. Muhtelif hat bataryalarının teçhizatı Fokşani cephe müstahkemesinde olduğu gibidir.

Romanya hükumeti şayan-ı imtisâl olan bu tahkimat-ı fevkaladenin heyet-i umumiyesi için 111.000.000 franklık büyük bir fedakârlık ihtiyar etmiştir.

Seferberlik ve Kuvve-i Umumiye

Romanya ordusunun umumi seferberliği muvazzaf ve redif kuvve-i askeriyesinin seferberliği ile depo kıtaatının ve icap ettiği takdirde efrad-ı müstafazanın celb ve ceminden ibarettir.

Romanya ordusunun umumi seferberliğinde başlıca dört kolordu ile bir müstakil süvari fırkası, ya mevki-i müstahkeme kuva-yı askeriyesi olarak müstakil büyük cüz'-i tamlar veya ikinci hat kıtaatı olarak ayrıca cüz'-i tamlar halinde bulunacaktır. Şu sonraki hal bittabi vaziyet-i siyasiyeye göre tayin edecektir.

Kolordulardan her biri 17'şer taburlu sunûf-ı muhtelifeden mürekkep iki piyade fırkasıyla kolordu topçusundan ve sunûf-ı muavene ile kıtar ve kafilelerden terekküp eder. Yalnız ikinci kolordu da bir üçüncü fırka daha bulunur.

Kolorduların baladaki mürekkebatından başka vakt-i hazarda kadrosu mevcut olup vakt-i seferde mükemmelen teşkili memul olan ikinci hattın 34 redif taburundan teşkil kılınacak dört liva ile de takviye olunması melhuzdur. Bu cihetle her kolorduya bir de redif livası isabet eder. Bu redif livası kadrolarının daha ziyade tevsiiyle dört fırka teşkil edecek hale getirilmesi iksâ-yı emeldir. Buna muvaffakiyet halinde kolordulardan her biri üçer fırkadan müteşekkil olacaktır. Her kolorduda bir topçu cephane kolu, beş cephane kolu ile bir tamirci kolundan mürekkep topçu parkı, kolordu seyyar hastanesi, bir istihkâm parkı, erzak kolları, sahra hastaneleri bulunur.

Bir piyade fırkası dahi iki piyade livasıyla bir nişancı taburundan, bir topçu alayı ile bir kazmacı bölüğünden ve fırka süvarisinden terekküp eder. İki takımlı bir fırka seyyar hastanesi ile fırka cephane kolları da munzam olur.

Müstakil süvari fırkası; ikişer alaylı iki süvari livasıyla bir süvari topçu taburu ve iki takımlı bir fırka seyyar hastanesinden teşekkül eder.

Büyük ve küçük bilumum cüz'-i tamların her türlü ağırlıklarıyla müteallik tedâbire vakt-i hazardan tevessül edilmiş ve kuva-yı askeriyenin kabiliyet-i maddiye ve maneviye-i harbiyesini arttıracak olan kâffe kıtar ve kafilelerle kollara dair umur düşünülmüştür. Erzak kolları tertibatına ve bilhassa seyyar hastanelerle sıhhiye teşkilatına en müterakki ve medeni ordularda verilen ehemmiyet nispetinde ehemmiyet verilmiştir.

Kuvve-i Muvazzafa ve Redif: Sunûf-ı muhtelifeden mürekkep kuvve-i muvazzafa ve kuvve-i redifenin seferberlikte ne miktar cüz'-i tam halinde ve ne mevcutla teşekkül edileceği mübahis mahsusasında tafsil kılınmıştır.

Asâkir-i Müstahfaza: Müstahfız teşkilatına dair şimdiye kadar hiçbir tedbir-i ittihat edilmemiştir. Bazı menabiden istihsal edilen malumata göre her alay dairesinden ikişer tabur olmak üzere köhne, mütekaid zabitân ve küçük zabitândan teşkil kılınacak kadro ile kıtaat-ı müstahfazanın imkân teşkili var imiş. Bu yolda teşkilat yapıldığı takdirde 32 alay dairesinden 63 müstahfız taburu çıkacak demektir.

Efrad-ı Mevcude: Şimdiye kadar bast ve beyan kılınan kâffe teşkilatı icraya kifayet edecek efrad bâligân-mâ-belag mevcuttur. Hatta tensikatın daha ziyade tevsim halinde yine yetişecek mertebededir. Zaten Romanya hükumetinin tensikat-ı hazırası efrad-ı mevcudeden tamamî istifadeyi temin etmektedir.

Her sene silahaltına alınan efrad miktarı on beş, yirmi seneden beri 40-44 binden aşağı düşmemekte olduğundan miktar-ı asgarî olan 40 bin kabul olunursa 19 senelik efrad 760 bin eder. Bu miktardan yüzde yirmisi 19 sene zarfındaki telefat ve yüzde onu da muinsizliği veyahut avarız-ı vücudesi zuhurundan dolayı tenkîh ediliyorsa 532.000 nefer kalır. Hâlbuki kuvve-i muvazzafa ve redife ile bilumum dahil-i memlekette ve müessesat-ı muhtelife de kalan kıtaat-ı muavene kıtar ve kafileler ve hudut kıtaatı için arz-ı ihtiyaç olunan efrad miktarı kesirsiz olarak 392 bin neferden ibaret olmağa geriye 140 bin kişilik mühim bir yekûn kalmaktadır.

Kuvve-i Umumiye: Romanya ordusu kuvve-i umumiye-i seferiyesi hudut kıtaatından yapılacak teşkilat da dahil olduğu halde 262 tabur piyade, 88 bölük süvari, 450 top, 7700 zabit ve memur 393 bin nefer 10 bin araba ile 75 bin hayvandır.

Yalnız toplar adedine seri ateşli topların kabulünden akdem elde bulunan toplardan teşkil kılınacak bataryalar efvâh-ı nariyesi zammedilmek lazım gelir. Romanya ordusunun kuvve-i umumisi kesirsiz olarak 400.000 kişidir.

Seyyar Ordunun Kuvveti: İkinci hattın 34 redif taburu ile hudut kıtaatının tevsiiyle vücuda gelecek 13 tabur da dahil olduğu halde 194 tabur piyade, 88 bölük süvari, 450 top, efrad ve memur 270 bin nefer ve zabitân ile kesirsiz olarak 275 bin kişidir.

Hayvan Tedariki: Vakt-i hazarda orduya muktezi hayvanatın pek cüzi bir kısm dâhilindeki haralardan ve kısm-ı azamı Rusya ve Macaristan'dan tedarik ve mübayaa olunur. Hariç memleketten celp edilen hayvanat süvari ve topçu sınıflarına mahsustur. Çünkü dahil-i memlekette yetişen hayvanat sunûf-ı mezkûre hizmetine o kadar elverişli değildir.

Romanya hükumeti seferberlik müddetinin tesri için atlı sınıflara ait olup dahil-i memleketten nadiren tedariki mümkün olan hayvanatı vaktiyle celp ile süvari ve topçu cüz'-i tamlarına hemen hadd-i seferîye karib bir miktarda tevzi etmiş olduğundan sunûf-ı mezkûre pek cüzi bir himmetle hal-i seferberiye sokulur. Mübahis mahsusuna müracaatla sunûf-ı mezkûrenin vakt-i hazar mevcudunda hayvan miktarı görülebilir.

Gerek atlı sınıfların hadd-i seferiye girmelerine ve gerek saireye, kıtar ve kafilelerle kollara muktezi hayvanat seferberlikte tekâlif-i harbiye tarhı suretiyle tedarik olunur.

Seferberlik zamanında karışıklığa mahal kalmamak üzere her kıtaatının ne miktar hayvanı nereden alacağı veya efrad-ı ahaliden her birinin hayvanını ne vecihle nerede ve kime ne zaman teslim edeceği vakt-i hazardan düşünülmüş, bu hususta yapılan tahrirler üzerine birkaç defa da tecrübe yapılmıştır.

Hayvanatın en son vaki olan tahririne göre Romanya dahilinde kesirsiz olarak 700 bin hayvan ve 4,5 milyon öküz ve manda mevcut olduğu tahkik etmiştir. Ordunun umumi seferberlikte arz-ı ihtiyaç edildiği hayvan adedi ise 75 bin olup bu miktarın 18 bini vakt-i hazarda mevcut olduğundan mütebakisinin dahil-i memleketten tedarikine imkân vardır.

Seferberliğin Suret ve Müddet İcrası: Seferberlik emri meclis-i vükelanın kararı, mebusanın tensibi, kral hazretlerinin tasdikiyle harbiye nezareti canibinden memurin-i askeriyeye ve dahiliye nezaretinden de memurin-i mülkiyeye tebliğ kılınır. Memurin-i mümaileyhim dahi bilumum vazifedâr olan maiyetlerini haberdar ederler. Her tarafta münadiler çağırtılır. İlan ve yaftalar yapıştırılır. Matbuat ile neşriyatında bulunulur. Bundan mâadâ her bölük kumandanı merkezindeki efradı bir taraftan cemetmekle beraber telgraf olmayan karyelere dahi emir atlıları çıkarır.

Nahiyelere ve arasına kadar telgraf merkezleri ihdas edilmiş olmasından ve zaten Romanya'daki nüfus sık sık meskûn bulunduğundan seferberlik emrinin 12 saat geçmeden her bucağa neşir ve tamimi mümkündür.

Seferberlik emrinden haberdar olan bilcümle efrad nihayet 3 gün zarfında bölük merkezinde ispat-ı vücut etmeğe mecburdur. Bu cihetle seferberliğin dördüncü günü efrad-ı merkûme bölük merkezinde mevcut malzeme ile ilbas ve teçhiz olunup yevm-i mezkûrede bölük ve alayına iltihak etmek üzere yola çıkar.

Alay merkezine 2 günden daha uzak mesafedeki bölükler şimendiferle nakil olunur. Velhasıl bölüklerin alay merkezinde içtimaileri seferberliğin en nihayet altıncı günü vaki olur. Bölük merkezinde yapılan teçhizat ve teslihatın noksanı alay merkezinde ikmal olunur. Alaylara ait levazım ve ağırlıkların tanzim ve tedariki de bir iki gün sürer. Nihayet seferberliğin 8'inci günü piyade alayları harekete amade bulunur. Süvari alaylarının kâffesi ise seferberlik emrinin 6'ncı günü yürüyüşe hazırdır. Bükreş'e vaki olan seyahatimde manzurum olan Roşiori Alayı'nın teçhizat ve mevcudu, debbuyları ile istihzarat-ı seferiyesi hakikaten pek yolunda olduğundan fevkalade nazar-ı dikkatimi celp etmiş idi. Alayın seferberlik müddetini öğrenmek hususunda gösterdiğim tecessüsü anlayan alay kumandanı, zeki miralay, seferberlik emrini aldığı günden itibaren üç gün mürûrunda alayın noksanı ikmal ile harekete başlayacağını bir hüsn-i gurur ve iftihâr ile anlattı. Diğer alaylarda bu alaya mukayyes olmak icap eder.

İstihkâm ve topçu sınıfının seferberlik müddeti bir iki gün daha geri kalır. Sunûf-ı mezkûre seferberliğin 12'nci günü hazırlanabilir. Kıtar ve kafileler ve bilhassa nihayet seferberliğin on beşinci günü ikmal-i seferberi edebilir.

1907 senesinde evvela Boğdan'da badehu Eflak-ı sagirde ehl-i zerra tarafından şiddetli bir surette îkâ edilen şûrişin teskini için yapılan seferberlik dahî bu hususu müeyyeddir. Mezkûr seferberlik umumi olmamakla beraber yine mühimdir. O vakit 140.000 mevcuduna irtikası emredilmiş, bütçe mevcudu ise 67.000 olduğundan 73.000 efrad-ı ihtiyatiye celp olunmuştu. Efrad-ı mezkûrenin celbi 15 gün içinde olmuştur. Mücavirlerinden birisiyle vaki olacak harpte bütün Romanya ordusunun bu kadar müddette toplanması bizce de temenni olunur.

Kuvve-i Bahriye

Romanya kuvve-i bahriyesi Tuna Nehri ile teşekkül eden hudud-ı cenubî ile bahr-i siyah sevahilinin muhafazası için teşekkül etmiş ve son senelerde ehemmiyet-i mahsusa verilmiştir. Kuvve-i mezkure Kalas ve Köstence'deki müessesat-ı bahriye ile bahrî, nehrî namları ile ikiye münkasim filodan ve hem gemilere hem de müessesat-ı bahriyeye mahsus 9 bahriye bölüğünden ibarettir. 1909 senesi bütçesine nazaran kuvve-i bahriye mevcudu 143 zabit ve mühendis, 79 memur, 45 talebe 2159 neferdir. Tatbikat-ı bahriye, küçük zabitân, bahriye makinistliği, torpido mektepleri ve bu mekteplerin talim-i seferiyeleri bahrî filoya merbuttur. Kalas'ta bir tersane ile efrad-ı cedîdenin gemiciliğe ihzarına mahsus müessese vardır.

Bahrî Filoyu Teşkil Eden Sefain

Elisabeta Zırhlı Kruvazörü: Tûlü 73, arzı 10, su kesimi 4,5 metre, cesameti 1320, makinesi 4700 beygir kuvvetindedir. Teçhizatı 4 adet 15'lik, 4 adet 5,7'lik seri ateşli efvâh-ı nariyedir. 4 torpido kovanı, 18 mil sürati var 80 Tuna kömürü derununda nakleder. 1888 senesi imal olunmuştur. Zırh sahtı 80 milimetredir.

Bu kruvazör efrad-ı bahriye için adeta bir tatbikat mektebidir. İlk terbiyeyi Kalas'taki müessesede gören efrad-ı bahriye bu gemide tatbikat gördükten sonra sair gemilere tevzi olunur.

Mircea Sefinesi: Tûlü 31, arzı 7,6, su kesimi 3,7 metre, cesameti 350 tondur. 2 adet 8,8'lik topla mücehhez 8 mil süratinde 1882 tarihinde inşa olunmuş bir gemidir. Bu gemi hem yelken ve hem de buhar ile müteharriktir.

Grivița Topçekeri: Tûlü 30, arzı 5,2 ve su kesimi 1,70 metre olup 110 ton cesametinde ve makinesi 180 beygir kuvvetindedir. Teçhizatı 2 adet 5,7'lik top, sürati 9 mil, tarih-i inşası 1880 tarihidir.

Simadvan, Rahve Topçeker Şalopası: Her biri 17 metre tûlünde 3,5 metre arzında 45 ton cesametinde olup 1882'de inşa edilmişlerdir.

Smeul, Năluca, Nalosa, Sivril Birinci Sınıf Torpido İstimbotları: Beherinin tûlü 36,8, arzı 3,5, su kesimi 0,90 sürati 36 mil olup 1888 tarihinde inşa kılınmıştır.

Nehrî Filoyu Teşkil Eden Sefain

Fulgerul Topçekeri: Tulü 25, arzı 4,8, su kesimi 1,3 metre, cesameti 85 tonilato olup makinesi 100 beygir kuvvetindedir. Teçhizatı 1 adet 5,7'lik top, sürati 7 mil tarih-i inşası 1873 senesidir.

Pistirpiça, Oltul, Siprenol Topçekerleri: Her birinin tulü 30, arzı 4, su kesimi 1,8 metre hacm-i istîabisi 130 ton, makinesinin kuvveti 379 beygir, sürat-i seyri 10 mil tarih-i inşası 1888 senesidir.

Opanez Topçeker Şalopası: 17 metre tûlünde, 3,5 metre arzındadır. Hacm-i istîabisi 45 tona, sürat-i seyri 7,5 mil tarih-i inşası 1882 tarihidir.

Alexandru Cel Bun Torpil Vapuru: Tûlü 23, arzı 4,6, su kesimi 1,8 metre, cesameti 104 ton, sürati 9 mil, tarih-i inşası 1882'dir.

Romanya Sefinesi: Tûlü 35, arzı 4,8, su kesimi 1,80, cesameti 130 ton, makinesi 240 beygir kuvvetindedir. Teçhizatı 4 adet 7 santimetrelik top olup 8 mil sürati vardır. 1890 tarihinde inşa kılınmıştır.

Protol Vapuru: 73 tonilato cesametinde bir gemidir.

Bunlardan mâadâ, Suvasol ve Voltorol isminde her biri 18 metre tûl, 2,4 arzında, 12 mil süratinde, 92'de inşa edilmiş iki ikinci sınıf torpido istimbotu ile 94'te inşa kılınmış 4 adet torpido şalopası, 2 adet torpil ve vasgi gemi, beheri 100-800 ton cesametinde 7 adet nakliye vapuru vardır. 1902 senesinde inşa ettirilmiş beheri 44 ton cesametinde ve 18 mil süratinde keşşâf torpido istimbotları vardır.

Hatime

Romanya ordusu talim ve terbiye ve kıymet-i askeriyece Balkan hükumâtı orduları içinde bir mevki-i mümtaz işgal etmektedir. Bulgaristan ordusu ile Romanya ordusu mukayese edilirse tensikat nokta-i nazarından nispeten dunca bir mertebede bulunmakla beraber suret-i umumiyede kıymet ve kudret-i askeriye nokta-i nazarından hiçbir vakit andan aşağı olmadığı görülür. Her iki ordunun süvariden gayrı sınıfları arasında ve kuvve-i umumiyesinde adeta bir tevâzün var gibidir. Fakat Romanya süvarisi kıymetçe tefevvukundan başka 37 bölükten ibaret Bulgaristan süvari kuvvetine karşı 88 bölük kuvvetinde bulunmaktadır ki iki mislinden fazladır.

Bir de Romanya ordusu heyet-i zabitânının seviye-i irfanı Bulgaristan ordusu heyet-i zabitânınkinden epeyce yüksek bir derecededir. Mademki heyet-i zabitân ordunun ruhudur. O halde Romanya ordusunun adeden olan tevazünüyle beraber kıymeten Bulgar ordusuna faikiyyeti icap etmektedir.

Tensikat cihetiyle filhakika Romanya Bulgaristan'a nispeten dûnca bir mertebe işgal ediyor. Zira bugün Bulgaristan 4.200.000 nüfusu ve 127.000.000 franktan ibaret varidat-ı seneviye ile, 6.586.000 nüfusu şamil ve 403.500.00 varidat-ı seneviyeye mâlik Romanya Kraliyetinin vakt-i seferde çıkartabileceği kuvve-i askeriyeye tamamıyla muadil kuvvette bir ordu çıkaracak tensikatı haiz bulunur. Köklü Romanya ordusu tensikatının daha ziyade tevsiiyle Bulgaristan ve Romanya orduları mevcud-ı seferileri arasındaki tefavütün hükumetin arasındaki nüfus ve servet-i umumiye farkıyla mütenasip bir hale irtikasını istiyor.

Filhakika Romanya hükumetinin takip ettiği meslek-i siyasi bir güna maksad-ı tecavüzîyi ihtiva etmeyip münhasıran bîtaraflığı müstelzim olmakla beraber komşularının mütemadiyen ve gayr-i mütenasip surette olan mesarefat-ı fevkalade ve teşkilat-ı vesîleri Romanya'yı ilzâm ettiği meslek-i bîtarafîyi tarsin için eskisinde bugün fedakârlık ihtiyarına ve tensikatını tevsi ile memleketin kaffe-i menabi-i mevcudesinden istigadeye mecbur edecektir.

SONUÇ

Ahmed Sedad Bey gibi birçok Osmanlı zâbiti Balkan Harbi öncesi Balkan devletlerinin orduları hakkında etraflı malumatlar vermişlerdir. Bunun esas sebebi Osmanlı Devleti'ne muhtemel bir saldırının Balkan coğrafyasından gelebileceğini düşünmelerinden kaynaklı idi. Hususen 1905 yılındaki Rus-Japon savaşı neticesinde Rusların şaşırtıcı bir şekilde mağlup olması sonrası silah teknolojileri ağırlık olarak Rus yapımı olan Balkan orduları, bir dönüşüme giderek Alman-Fransız yapımı silahlarla ordularını teçhiz etmeye başlamışlardır.

Ahmed Sedad Bey'in kaleme aldığı risalelere bakıldığında Balkan devletlerinin bütçelerinde askeri harcamalara ayırdıkları pay en büyük kalemi teşkil etmekteydi. Bunun sebebi Balkan devletlerinin birbirleriyle olan rekabeti ve Osmanlı toprağı olan Makedonya üzerindeki iddialarını gerçekleştirebilmek için iyi teçhiz edilmiş bir orduyu hazır bulundurmaktı.

Ahmed Sedad Bey, Balkan ordularından bahsederken Osmanlı Devleti'ni en zorlayacak devletin Bulgar ordusu olduğunu belirtmiştir. Özellikle bütün Osmanlı zâbitlerin Bulgar ordusunda meydana gelen değişimleri ve dönüşümleri bilmesinin "*farz-ı ayn*" olarak ifade etmiştir.

Ahmed Sedad Bey'in ön plana çıkardığı Bulgaristan Devleti, Balkanlarda bir ittifaka öncülük ederek Balkan ittifakını kurmuş ve muhtemel bir hesaplaşma için hazırladıkları ordularıyla 1912 yılında Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmişlerdi. Balkan Harbinin neticesinde Osmanlı Devleti, Balkan coğrafyasındaki topraklarını çekilmek zorunda kalmıştır.

KAYNAKÇA

Ahmed Sedad. *Bulgaristan Ordusu.* Dersaadet: Hürriyet Matbaası, 1324.

—. *Karadağlılarda Sevkü'l-çeyş ve Tabiye.* İstanbul: Hürriyet Matbaası, 1327.

—. *Romanya Ordusu Tensikât-ı Askeriyesi.* İstanbul: Hürriyet Matbaası, 1325.

—. *Rusça-Türkçe Lügat.* Çeviren Uğur Gürsu. İstanbul: Akademi Titiz Yayınları, 2016.

—. *Sırbistan Ordusu Ahvâl ve Tensikât-ı Askeriyesi.* İstanbul: Hürriyet Matbaası, 1325.

—. *Yunanistan Ordusu Ahvâl ve Tensikât-ı Askeriyesi.* İstanbul: Hürriyet Matbaası, 1325.

Gençoğlu, Mustafa. "Sultan Abdülhamid'in Yurt Dışı Eğitim Politikası", *Kırkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Temmuz 2014, C. 4, S.2, 33-73.

Jowett, Philip S. *Balkan Harpleri'nde Ordular.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.

Tan, Seda. "Balkan Savaşları Öncesinde Balkan Devletlerinin Askeri Durumuna İlişkin İki Osmanlıca Kaynak", *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, Eylül 2014, C. 5, S. 16, s. 354-381.

Temizer, Abidin. "İkinci Balkan Savaşı'nda Romanya", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2014, C. 7, S. 31, s. 403-413.